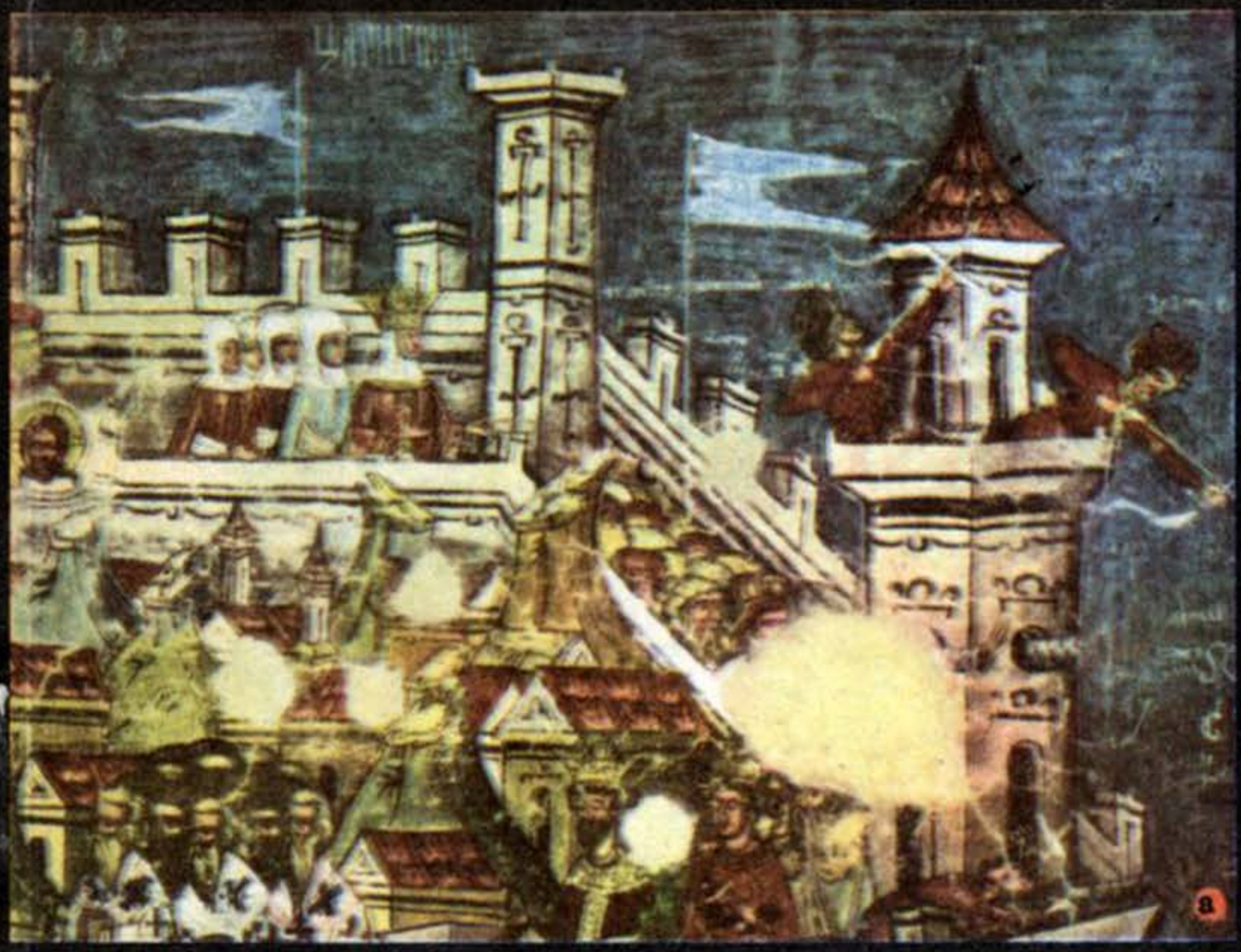

magazin istoric 200 • magazin istoric 200 • magazin istoric 200

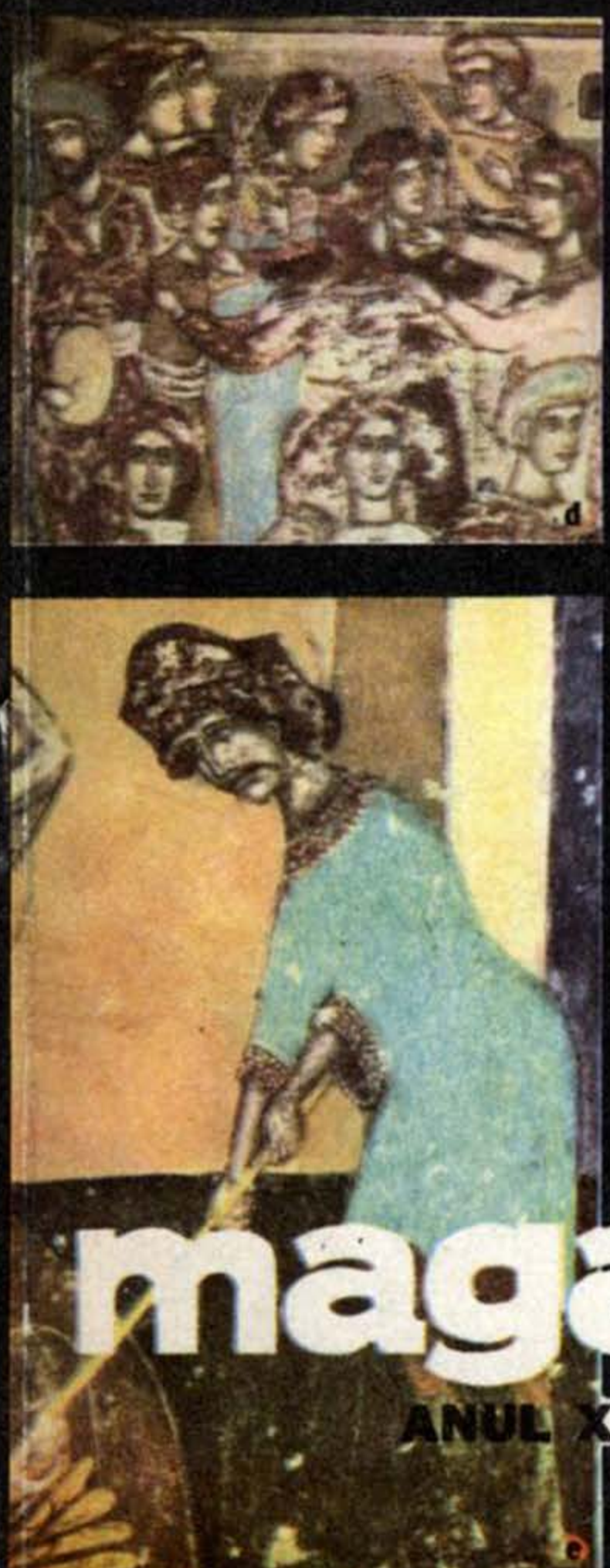

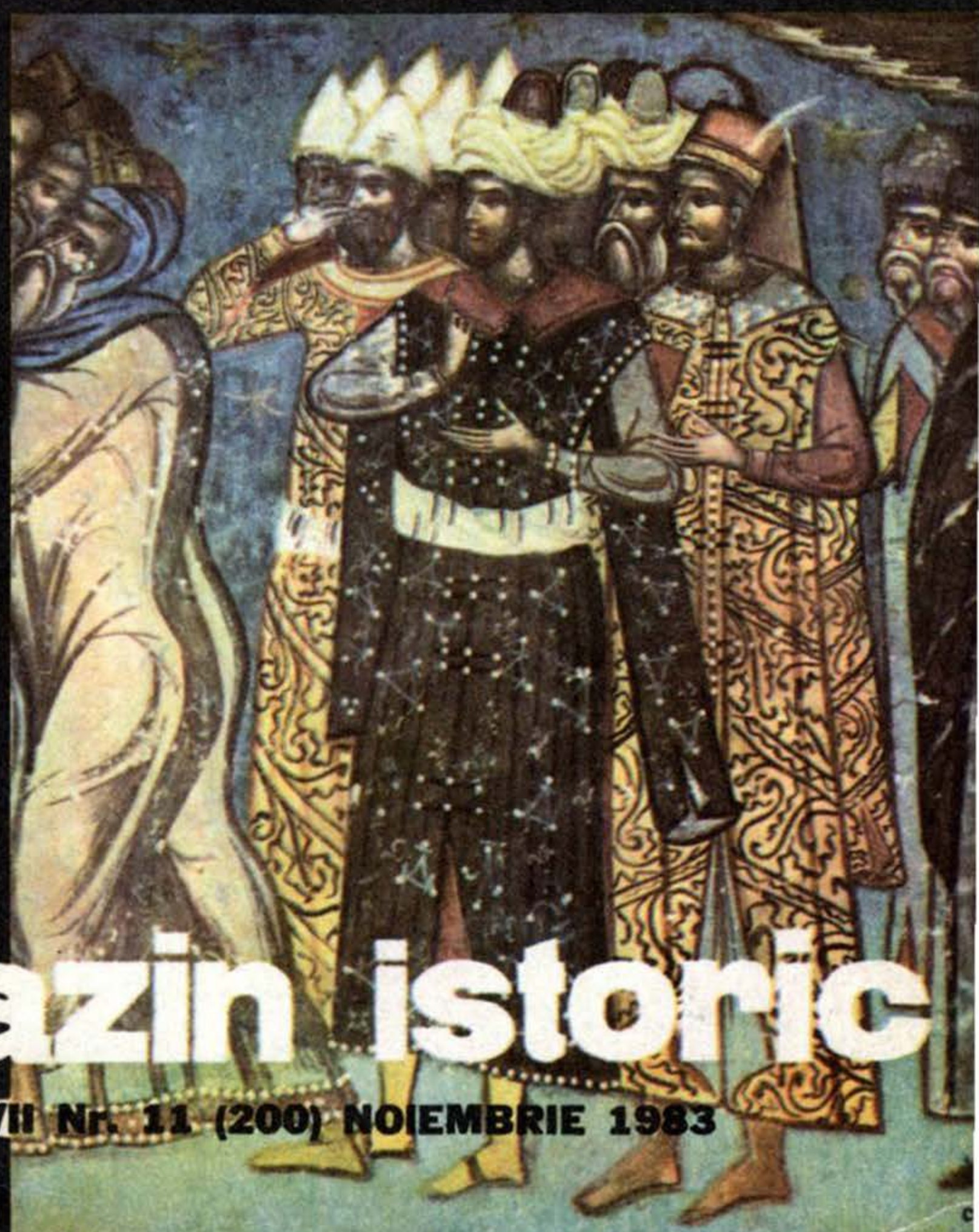

magazin istoric

ANUL XVII Nr. 11 (200) NOIEMBRIE 1983

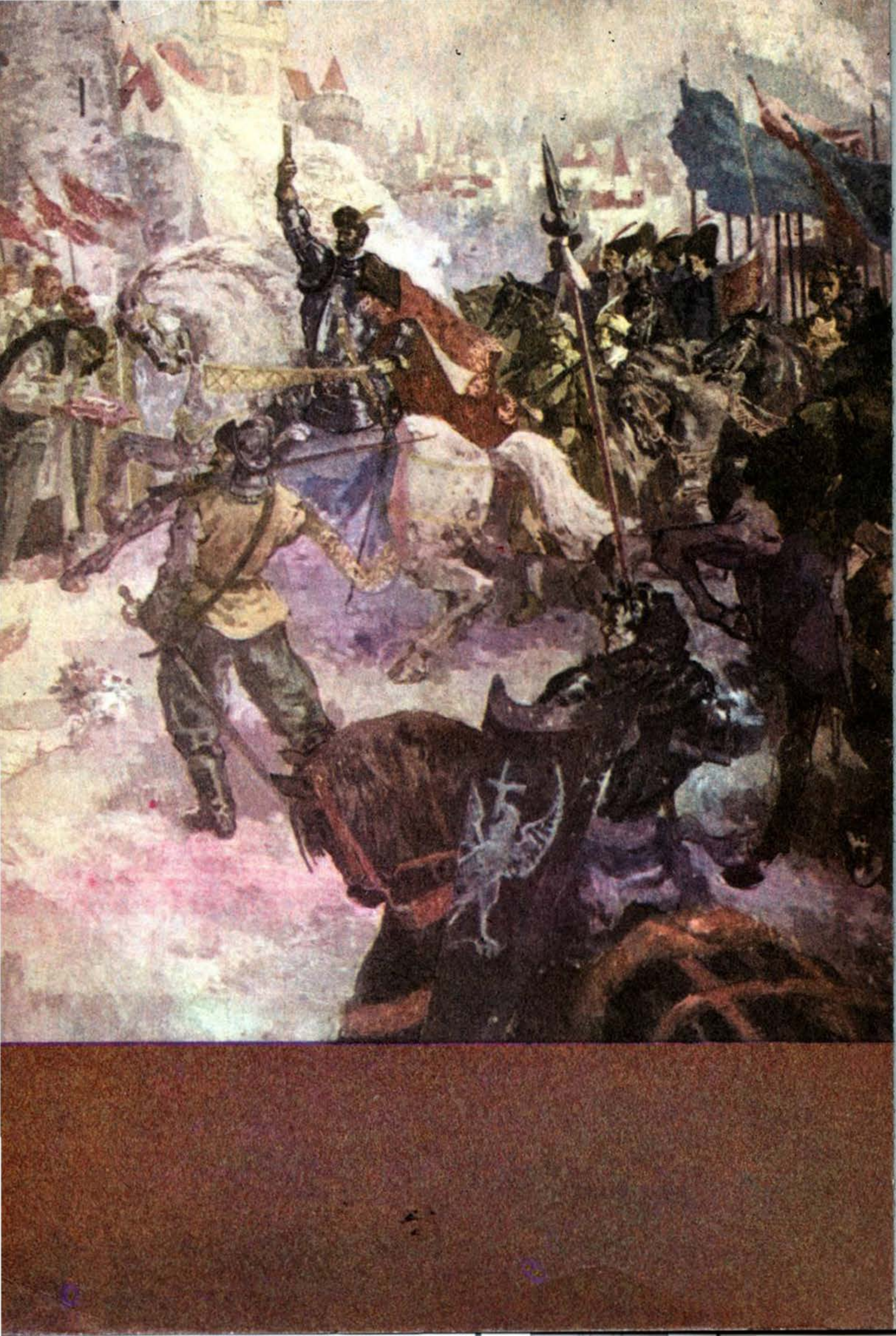

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVII

Nr. 11 (200)

noiembrie 1983

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

De la veacul lui Burebista la epoca Ceauşescu — epoca marilor cuceriri ale poporului român sub steagul socialismului:
Ion Popescu-Puţuri **2**

Iaşi, 27 mai 1600. Mihai Viteazul, „domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată ţara Moldovei":
Gheorghe David **6**

La Vatican — o stampă de la Alba Iulia:
Ion Dumitriu-Snagov **14**

Rotonda:
Petru I. David **16**

In capitala României independente:
Dan Berindei **17**

interviurile noastre: *Hélène Ahrweiler* **(Paris)... 22** • *Victor el-Kik* **(Beirut)... 60**

Cernîşevski în deportare:
N.A. Troitki **23**

1943-1944. Diplomaţia rezistenţei Iugoslaviei:
Petar V. Brajovici-Duro **28**

O operă juridică acum patru secole. Statutele municipale săseşti:
Paul Schuster-Stein **33**

Congres internaţional de istoriografie:
Lucian Boia **36**

Dunkerque — supravieţuitorii infernului (III):
Nicholas Harman **37**

Martin Luther:
Rudolf Thiel, Petru Ignat, Ana Maria Şerbănescu **43**

Drumul spre Pearl Harbor:
Gordon W. Prange **49**

În Bucureşti, acum 50 ani **54**

- **Concursul** *Magazin istoric, Din cronicul Unirii...* **61**
- **Poşta** *Magazin istoric...* **63**

COPERTELE NOASTRE

①④ Ctitoriile voievodale din diferite zone ale ţării ce amintesc de numele atîtor domni care au înscris pagini nepieritoare în lupta pentru libertatea şi unitatea tuturor românilor şi-au sporit renumele şi datorită comorilor artistice — expresie a originalităţii civilizaţiei româneşti — ce le împodobesc. Am reunit, pe cele două coperte, cîteva imagini de la splendidele aşezăminte aflate în partea de nord a Moldovei: a) Moldoviţa; b)ctitoria lui Bogdan III din Suceava; c) şi g) Humor; d) Voroneţ; e) şi f) Arbore

②③ Idealul de libertate, unitate şi independenţă al poporului român, valori perene ale istoriei patriei, a inspirat şi creaţia a numeroşi artişti plastici:
② Primăvara anului 1600. Triumfala intrare a lui Mihai Viteazul în Suceava, moment semnificativ în unirea sub sceptrul său a Ţării Româneşti, Moldovei şi Transilvaniei. Tablou de Gh. Labin, aflat la Muzeul din Iaşi;

③ Armatele române victorioase se reîntorc în ţară după războiul din 1877-1878 prin care România şi-a dobîndit independenţa de stat absolută, act de o însemnătate istorică în vederea realizării statului naţional unitar român. **(Mihai Viteazul, „domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată ţara Moldovei" p. 6)**

Macheta artistică a copertelor ① ④: arhitect Ascanio Damian

Milenii de istorie românească

DE LA VEACUL LUI BUREBISTA

LA EPOCA CEAUŞESCU —

EPOCA MARILOR CUCERIRI ALE POPORULUI ROMÂN

SUB STEAGUL SOCIALISMULUI

ION POPESCU-PUŢURI

Istoria multimilenară a poporului român — popor recunoscut pentru înaltele sale virtuţi de luptător neostenit pe pământul străbun pentru asigurarea necontenită a progresului şi bunăstării materiale şi spirituale şi pentru promovarea consecventă a relaţiilor paşnice de colaborare cu toate popoarele — este ilustrată de prezenţa a numeroşi conducători care, situîndu-se în fruntea maselor şi acţionînd pentru accelerarea progresului, au marcat, prin faptele şi numele lor, epoca în care au trăit. În curgerea veacurilor şi mileniilor, în continuitatea neîntreruptă a poporului nostru, istoria a dat ţării, în marile

În imagine: Mihai Viteazul — monumentul de la Sîntu Gheorghe, jud. Covasna, inaugurat în septembrie 1982.

ei momente, oamenii de frunte ai epocii lor, care s-au identificat cu marile deziderate ale progresului și civilizației. Istoria patriei și istoria universală îi remarcă pe acești conducători prin capitole de o profundă semnificație, cu ample, strălucite și nepieritoare rezonanțe.

Printre numeroșii conducători ai poporului nostru care, prin calitățile lor excepționale, i-au asigurat de-a lungul mileniilor înflorirea și afirmarea în rîndul popoarelor lumii, se numără ilustrul rege Burebista în secolul I î.e.n.[1] A fost una dintre cele mai luminoase și dintre cele mai mari personalități ale antichității și, pe bună dreptate, capitolul de istorie care a stat sub semnul personalității sale poate fi numit *veacul lui Burebista*.

Istoria ni-l prezintă pe Burebista ca pe un conducător animat de fierbintea dorință a ridicării poporului său, căruia i-a închinat întreaga lui viață.

Opera de căpetenie și care reprezintă partea cea mai valoroasă din multiplele sale înfăptuiri istorice este *făurirea statului dac centralizat și independent*, moment de cea mai mare însemnătate în istoria poporului român, scut de apărare, cadrul politico-organizatoric necesar asigurării înfloririi economice și spirituale a patriei. Prin unirea tuturor formațiunilor politice locale ale geto-dacilor, Burebista a devenit rege al regilor, cel dintîi și cel mai mare dintre regii neamului nostru. Stăpîn pe ambele maluri ale Dunării în vastul spațiu carpato-danubiano-pontic, el a făcut posibilă afirmarea unei *Dacii unitare*, a unuia dintre cele mai puternice state din cîte a cunoscut Europa acelei vremi. S-a realizat astfel, măcar în parte, ceea ce Herodot credea de neînfăptuit: unirea tracilor de nord și odată acest lucru realizat s-a întîmplat tocmai cum prevăzuse marele istoric din Halicarnas: în timpul lui Burebista geto-dacii au fost de neînvins.

Înzestrat cu inteligență, destoinicie și pricepere, Burebista a procedat la înfăptuirea unui întreg program de reforme social-economice și politico-culturale, ducînd poporul geto-dac la o mare civilizație economică și politică europeană. În aceste acțiuni el s-a bazat pe marii gînditori ai veacului său pe care i-a avut colaboratori devotați la conducerea treburilor statului. Oamenii săi pricepuți duceau și împrumutau în drumurile lor în Europa, Asia, Africa ideile avansate care guvernau lumea în epocă[2].

[1] Revista noastră a publicat, începînd chiar cu primul ei număr, numeroase articole consacrate regelui geto-dac și înfloritoarei civilizații făurite de geto-daci în epoca sa: *Magazin istoric*, nr. 1/1967, 4/1969, 6/1970, 6, 9/1976, 9/1977, 7/1980.

[2] Menținerea aceleiași linii de contacte cu celelalte civilizații contemporane este atestată și în timpul lui Decebal, care, în preocupările sale de apărare a statului dac în fața amenințărilor Imperiului roman și-a dezvoltat o serie de relații pînă la Imperiul chinez cu care avea interese comune în vederea opririi ofensivelor Imperiului roman. În lucrările istoricului italian Carlo Troya *(Storia d'Italia del Medio Evo)* și în cele ale orientalistului german Julius Heinrich Klaproth *(Tableau de l'Asie*, Stuttgart, Londra și Paris, 1826) se consemnează: „Dacă este adevărat ceea ce se semnalează în cărțile chinezești, un util prieten al lui Decebal a fost Pan-Chao (cel mai vestit general al împăratului chinez Menji)", care, potrivit unei înțelegeri, urma să-i acorde

Cu Burebista începea cea mai strălucită perioadă din istoria poporului geto-dac, manifestată pe coordonatele vieții social-economice, politice, culturale și spirituale. Este de fapt faza *clasică* a civilizației geto-dacice.

În vremea lui Burebista peste tot în Dacia s-a desfășurat o intensă viață economico-culturală. Înțeleapta sa politică internă s-a materializat prin înflorirea meșteșugurilor, a schimburilor comerciale, printr-o vastă operă edilitară, cu impunătorul sistem de fortificații din munții Orăștiei care uimește și azi prin grandoarea lui. În timpul stăpînirii sale s-au format talentați oameni de știință, filozofi, viața spirituală ilustrînd înaltele virtuți morale ale unui popor harnic și talentat, ce se conducea după înaltele precepte propovăduite de Zamolxis, geniul etic al dacilor, după care numai sănătatea sufletului poate asigura sănătatea și frumusețea trupului. Societatea geto-dacă a făcut pași importanți în cunoașterea tainelor medicinii, folosind pe scară largă plante medicinale la vindecarea bolilor. Dacii erau buni matematicieni, renumiți astronomi care au construit unul dintre cele mai perfecte calendare ale timpului lor. Geto-dacii aveau o concepție dintre cele mai avansate — în vremea respectivă — despre lume și viață; ei credeau în nemurirea sufletului, concepție care le-a ușurat trecerea, mai tîrziu, spre creștinism, acesta din urmă preluînd și elemente filozofice ale credinței strămoșilor noștri. Se poate afirma că, în multe privințe, realizările poporului geto-dac din timpul lui Burebista au fost la un nivel cu nimic mai prejos de cele înfăptuite de alte popoare din Europa și de pe alte continente, care se găseau în același stadiu de dezvoltare.

De numele marelui rege sînt legate faptele cele mai semnificative ale geto-dacilor, ca apărarea pămîntului străbun pe care trăiau și-l cultivau cu pricepere, îl apărau cu sacrificiul vieții. Geniu militar, mare strateg și diplomat, Burebista a reușit nu numai să unească sub sceptrul său întregul popor al geto-dacilor, dar printr-o serie de alianțe politice și militare, sub protecția lui s-au asociat popoare vecine de alt neam, făcînd front unit cu statul dac centralizat și independent, front bazat pe interese comune. Într-o mare confederație de popoare, pe care o întîlnim ca dăinuind pînă în secolul I al erei noastre, Dacia constituia nucleul de apărare.

Iată foarte pe scurt în ce a constat „veacul de aur" al lui Burebista pentru poporul nostru, pentru unitatea sa, cînd geto-dacii s-au bucurat de o reputație deosebită în lumea antică, veac pe care istoricii obiectivi, înce-

sprijin militar împotriva Imperiului roman. Sub împărații Mingdi (58-75), Zhangdi (76-88), și Hedi (89-105) — (ultimii doi contemporani cu Decebal) —, generalul Pan-Chao a organizat, între 89 și 105, numeroase campanii în Asia Centrală, recucerind o seamă de teritorii din această zonă.

pînd cu cei din antichitate și pînă la cei de astăzi, l-au apreciat așa cum se cuvine.

Cu toate vicisitudinile istoriei în orînduirile bazate pe exploatare și nedreptate, înfruntînd politica de forță și dictat a marilor imperii a divizării țării și poporului, situație de diviziune caracteristică dealtfel multor altor popoare între care germanii, italienii, chinezii etc., românii au luptat din răsputeri pentru refacerea Daciei străbune, pentru înlăturarea urmărilor politicii marilor puteri, curmarea dominației străine și asigurarea progresului social-istoric. A fost, după cum ne-o dovedește istoria, un drum greu, cu multe sacrificii, în care românii din toate provinciile vechii Dacii, conduși de străluciți conducători, ridicați cînd dintr-o parte sau alta a patriei străbune, — Ioniță Caloian, Basarab I, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și apoi Horea, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, pleiada revoluționarilor pașoptiști în frunte cu Nicolae Bălcescu, Avram Iancu și Alexandru Ioan Cuza și memorandiștii de la sfîrșitul veacului trecut — au luptat și acționat prin toate mijloacele, ținînd mereu treză conștiința permanenței din antichitate în spațiul carpato-danubiano-pontic a unuia și aceluiași popor, care vorbește aceeași limbă, are aceeași religie și factură psihică, menținînd cele mai strînse legături economice, sociale, politice, culturale și religioase între toți locuitorii din toate provinciile sale etnico-istorice. Aceste legături au funcționat permanent, în ciuda granițelor politice vremelnice despărțitoare. În tot acest timp poporul român și-a însușit, adaptînd la particularitățile, nevoile și sensibilitățile sale, valori din cultura materială și spirituală a timpului, devenind mai puternic, mai rezistent în înfăptuirea deziderateloг sale fundamentale: refacerea unității statale și recîștigarea independenței depline a țării.

Astfel mobilizat, întregul nostru popor a reușit să împlinească Unirea cea Mare în 1918, iar în 1944, sub conducerea Partidului Comunist Român, să înfăptuiască revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă și să treacă la construirea societății socialiste, în care să folosească din plin cuceririle revoluției tehnico-științifice contemporane, singura cale pentru a-și asigura cu adevărat drumul luminos de prosperitate și înălțare pe noi trepte de civilizație.

De aproape două decenii poporul român se află într-o epocă nouă — *epoca Ceaușescu* — o epocă de vîrf a marilor sale cuceriri sub steagul socialismului. Este epoca cea mai fertilă, de un dinamism fără precedent și cu înfăptuiri remarcabile în toate domeniile de activitate — în economie, știință, învățămînt și cultură, cît și în viața socială. Este perioada care a trecut de la Congresul IX al Partidului Comunist Român de cînd în fruntea conducerii partidului și statului se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, mare om politic, încercat revoluționar și patriot, stăpînit de o imensă dragoste față de țara și poporul său, profund preocupat de cauza socialismului, care a inaugurat o eră nouă în gîndirea și acțiunea partidului și statului nostru, avînd caracterul unui salt calitativ, revoluționar. La vremuri mari, țara și poporul au dat — ca de multe ori de-a lungul unui glorios trecut — un mare om de stat. Personalitatea puternică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, gîndirea sa de mare cutezanță revoluționară, de profundă originalitate, determină bogata sa experiență politică și organizatorică, ce a avut și are un rol decisiv în elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru, în fundamentarea profund științifică și realistă a căilor de dezvoltare a patriei noastre, în elucidarea complexelor procese social-politice ale contemporaneității, aplicarea creatoare a socialismului științific la realitățile din țara noastră.

Întemeietorii socialismului științific nu ne-au oferit modele cu privire la construcția noii societăți, și este un merit istoric al Partidului Comunist Român de a fi elaborat, ținînd seama de legile generale ale revoluției socialiste, strategia și tactica edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării țării spre comunism pe baza cunoașterii realităților românești. În acest sens istoric, gîndirea teoretică și acțiunea practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu aduc o contribuție inestimabilă la îmbogățirea tezaurului universal al marxismului, a teoriei revoluționare mondiale, o contribuție prețioasă la elucidarea și rezolvarea multor probleme ale zilelor noastre.

Cunoașterea temeinică a realităților social-economice, politice și culturale prin contactul nemijlocit cu țara, capacitatea de a privi cu curaj marile probleme ridicate de viață, genialitatea analizei fenomenelor, trăsături definitorii ale secretarului general al partidului nostru, au îngăduit elaborarea unor idei teoretice, programatice originale care, aplicate în practică, ne-au permis într-un timp extrem de scurt să înfăptuim remarcabile și istorice succese în toate domeniile vieții noastre social-economice și politico-culturale, precum și în afirmarea fără precedent a României socialiste în lume.

Astfel, fundamentarea științifică a concepției după care în construirea societății socialiste este necesar să se țină seama de condițiile pe care le oferă *stadiul* de dezvoltare economică în care se află țara, ne orientează să apreciem la justa valoare, fără exagerări, progresele înregistrate pe drumul construirii societății socialiste și să se evidențieze faptul că trecerea la socialism nu a înlăturat automat rămînerea în urmă moștenită

din secolele de jaf și asuprire străină, că este necesară o politică hotărîtă de industrializare, o profundă revoluție agrară, o dezvoltare armonioasă a tuturor compartimentelor vieții materiale și sociale, toate înfăptuite printr-un susținut efort de acumulare.

Secretarul general al partidului a impus o concepție nouă, profund realistă, cu privire la rolul și locul științei ca pîrghie importantă în asigurarea progresului multilateral, punîndu-se accent atît pe asimilarea a tot ce este mai avansat în străinătate, cît mai ales pe stimularea puternică a resurselor și capacităților creatoare proprii.

Conducătorul partidului și statului nostru a fundamentat teza așezării socialismului pe baze democratice largi și solide, creîndu-se și perfecționîndu-se continuu un cuprinzător și complex sistem unitar de conducere a țării de către popor, sistem unic în felul său, format din organisme larg reprezentative la nivel național, județean și local, o democrație politică, economică și socială de tip nou care asigură participarea directă și permanentă a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, la conducerea treburilor statului, a întregii societăți.

Spiritul înnoitor, cu adevărat dialectic s-a manifestat și în teza privind locul și rolul partidului comunist în societatea socialistă, îmbogățind principiile teoretice despre calitatea partidului comunist ca forță conducătoare în societate, despre conținutul puterii politice a clasei muncitoare, supunînd unei continue reîmprospătări teoretice conceptul despre statul socialist chemat să-și adapteze funcțiile la amplul proces de democratizare a țării.

O contribuție de excepțională însemnătate a adus tovarășul Nicolae Ceaușescu la definirea rolului națiunii, la soluționarea problemei naționalităților conlocuitoare în România, punînd în evidență teza perpetuării și creșterii rolului națiunii și al statului național independent și suveran, a rolului său de factor de progres și civilizație atît în trecut, în prezent, cît și în perspectivă istorică, respingîndu-se atît ideologia imperialismului, interesat să încalce suveranitatea și drepturile popoarelor, cît și orice abordare eronată, exclusivistă a internaționalismului proletar.

Cu viziunea sa pătrunzătoare asupra cursului vremurilor, semnificînd dezvoltarea creatoare a tezaurului materialismului dialectic și istoric, președintele țării s-a aplecat și asupra istoriei multimilenare a poporului nostru, i-a deslușit permanențele, i-a valorificat marile sensuri, contribuind în mod excepțional la cunoașterea și înțelegerea adevăratei istorii a poporului nostru. Știința istorică a fost așezată astfel pe fundamentul adevărului istoric, înlăturîndu-se o seamă de teze antiștiințifice, denaturări și omisiuni. Gîndirea istorică a președintelui Nicolae Ceaușescu este pătrunsă în întreaga sa substanță de principiul interpretării și evaluării procesului istoric ca rezultantă complexă, firească a evoluției societății românești în ansamblul său, în care se înglobează toate forțele sociale și politice în raport cu problemele fundamentale, vitale aflate în fața poporului.

O nouă dimensiune s-a dat rolului artei și culturii, cultivării gîndirii dialecticii marxiste, viziunii istorico-materialiste asupra lumii.

Deschideri și orizonturi noi au fost inițiate de președintele Nicolae Ceaușescu în sfera politicii internaționale a partidului și statului nostru. Sintetizînd magistral din întreaga istorie multimilenară a poporului nostru principii de conduită profund democratice, pe baza cărora România socialistă acționează cu o pilduitoare consecvență în slujba intereselor fundamentale ale poporului, a apărării și promovării drepturilor lor legitime, poziția și activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu i-au adus o largă apreciere în rîndul națiunilor lumii.

România socialistă de astăzi, stat unitar, independent și suveran —, expresia elocventă a unității și coeziunii întregului nostru popor, a tuturor oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, a unor admirabile fapte de muncă și creație — se adresează lumii contemporane printr-un limbaj care face apel la rațiune, fiind veșnic preocupată de găsirea celor mai prielnice căi pentru cooperare, securitate și colaborare în Europa și în lume, pentru asigurarea păcii și prosperității tuturor popoarelor. Apelul la unitate adresat tuturor forțelor realiste ale lumii, poziția președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la dezarmare și inițiativele sale de larg răsunet mondial pentru salvarea civilizației omenirii de cursa spre o catastrofă racheto-nucleară, lupta sa neobosită pentru reluarea procesului destinderii și instaurarea unui climat de securitate și încredere între popoare, pentru eliminarea oricăror surse de încordare, pentru larga democratizare a vieții internaționale, sînt tot atîtia factori care fac din România socialistă și președintele său prezențe active și prestigioase ale contemporaneității. Solidaritatea tuturor forțelor revoluționare ale vremurilor noastre, solidaritatea tuturor forțelor interesate în consolidarea păcii, iată axiome ale acțiunii președintelui României socialiste pe plan mondial.

Afirmarea fără precedent a României socialiste în planul istoriei universale realizează astfel, peste milenii, un arc luminos de la veacul lui Burebista, la *epoca Ceaușescu*, cea mai înfloritoare epocă a poporului nostru, sub steagul biruitor al socialismului. Se poate spune cu mîndrie că *epoca Ceaușescu* este acea epocă de măreție împliniri cu perspective dintre cele mai luminoase, pe care le-au visat doar cele mai îndrăznețe minți ale neamului.

Iaşi,
27 mai 1600

MIHAI VITEAZUL,
„DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI,
AL ARDEALULUI
ŞI A TOATĂ ŢARA MOLDOVEI"

GHEORGHE DAVID

Fără îndoială, obiectivul central al capitalei ţării româneşti a Moldovei, oraş cu „înfăţişare plăcută, [în care] aerul este curat, apa e dulce şi sănătoasă" — cum a putut constata călătorul sirian Paul de Alep — îl constituia Curtea domnească, care însemna atît palatul domnului şi celelalte construcţii ce-i înconjurau, cît, mai cu seamă, întreg ansamblul de instituţii (cancelaria, locul de întrunire al Sfatului domnesc şi de primire a solilor străini) în care se luau cele mai de seamă hotărîri privind politica internă şi externă a ţării. Curtea însemna, totodată, mulţimea dregătorilor mari şi mici care îndeplineau diverse atribuţii domneşti, oşteni care asigurau paza palatului şi a volevodului, sumedenia de slujitori, meşteşugari şi neguţători — furnizori a tot ceea ce era necesar bunului mers al vieţii în acea vreme.

Ospăţ la vodă Lăpuşneanu

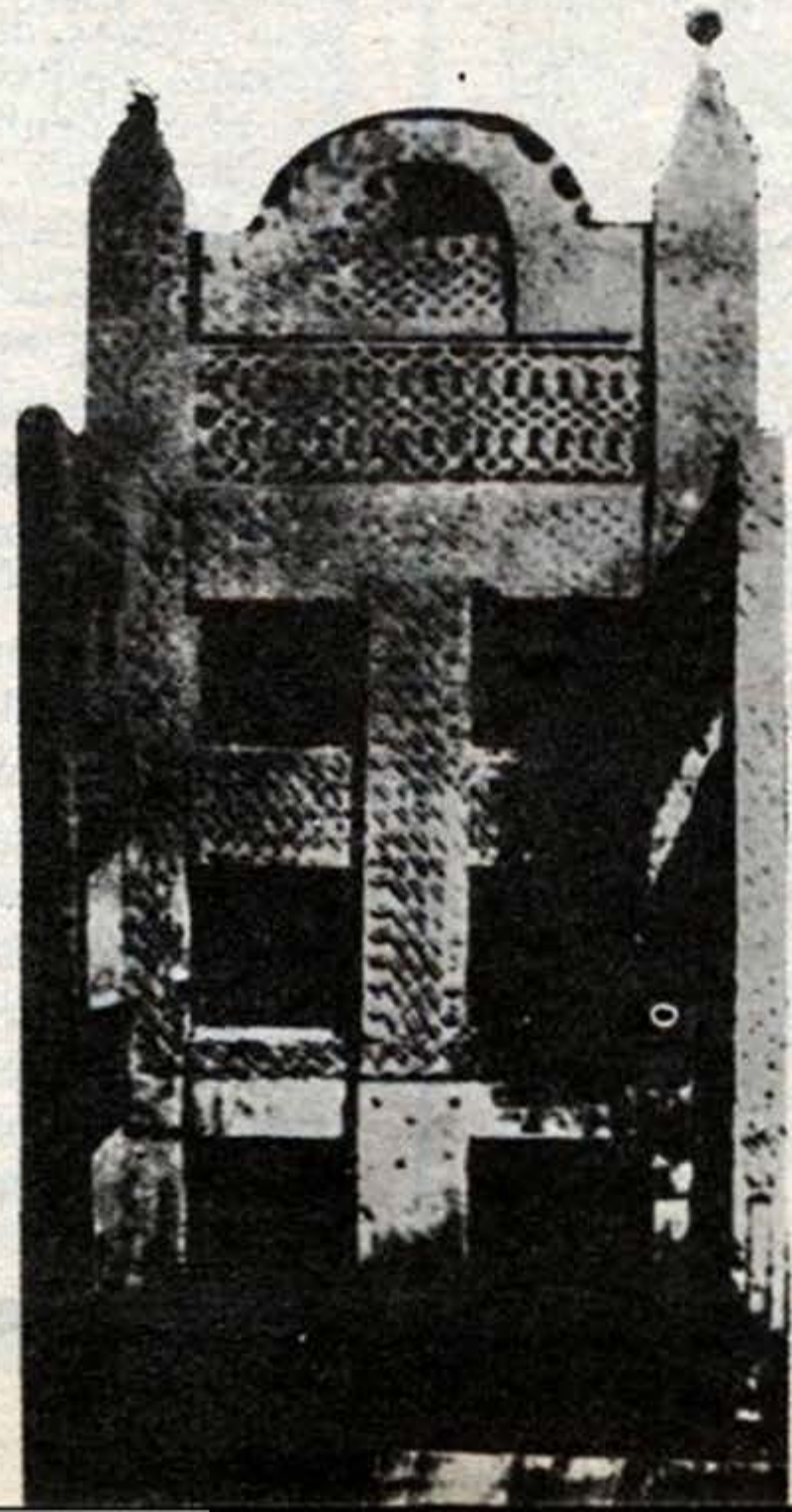

La jumătatea sec. XVII, cînd călătorii făceau aceste constatări, Iaşul era de aproape un secol reşedinţa statornică a domnilor Moldovei, mai exact, din a doua domnie a lui Alexandru vodă Lăpuşneanu (1564-1568) cînd, potrivit lui Grigore Ureche, „au început domnii a să aşădza mai cu temei în scaon, în Iaşi". Pînă în a doua jumătate a sec. XVI, la Iaşi a fost una din numeroasele curţi prin care voievodul ţării, însoţit de dregătorii din sfatul său şi de feluriţi slujitori, obişnuia să treacă periodic pentru îndeplinirea îndatoririlor voievodale: ţinerea scaunelor de judecată, verificarea instruirii militare a oştirii etc.

Cercetările arheologice efectuate de un colectiv de specialişti de la Muzeul de istorie a Moldovei în frunte cu prof. Gheorghe Puşcaşu arată că Iaşul datează dinaintea făuririi statului feudal Moldova, iar Curtea domnească exista din sec. XIV, fiind, poate, centrul uneia din formaţiunile politice din care, prin unificare, s-a realizat, la sfîrşitul sec. XIV, ţara românească a Moldovei „de la munte pînă la Marea cea Mare"[1]. Un palat voievodal exista în oraş şi pe vremea lui Alexandru cel Bun (1400-1432), fiind atestat de o inscripţie epigrafică găsită în urma cercetărilor arheologice; cea dintîi menţiune *certă* a Curţii domneşti de aici datează însă din 8 octombrie 1434,

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1981.

cînd, printr-un hrisov domnesc, Ilias și Ștefan, co-voievozi ai Moldovei, întăreau lui Giurgiu și Ion un sat la Obîrșia Săratei, cu condiția ca sus-numiții să-și îndeplinească obligațiile militare pe lîngă Curtea domnească din Iași: „Și alt judecător să nu aibă, *ci să fie de curtea noastră din Iași* [s.n.]". Documentul ne arată, totodată, care era semnificația principală a Curții din Iași: centru militar, la care trebuiau să se adune curtenii — categorie de ostași, care, în virtutea stăpînirii unei proprietăți funciare, erau datori să presteze servicii militare. Dealtfel, se pare că acest rost militar a stat și la originea denumirii orașului, „iașii" fiind (cum o sugerează și celelalte toponime — Iași, Valea Iașului ș.a. — de pe întinsul țării) oșteni cu îndatoriri grănicerești.

Centru militar la început, orașul și-a sporit treptat și rolul de centru economic, căci mulțimea de oșteni reclama prezența unor meșteșugari specializați (curelari, croitori, armurieri ș.a.m.d.), ca și a unor furnizori de alimente.

În cursul sec. XV domnia a trecut doar ocazional prin Iași: la 15 mai 1434 și 25 iunie 1445, cînd voievodul Ștefan II a prestat aici omagiul către regele polon Cazimir II sau la 24 martie 1450, cînd Bogdan II, tatăl lui Ștefan cel Mare, a adresat o scrisoare brașovenilor, acordîndu-le înlesniri comerciale. Ștefan cel Mare însuși a poposit rar la Iași, preferînd curțile domnești de la Hîrlău sau Vaslui, dar s-a îngrijit, ca un bun gospodar ce era, de înfățișarea orașului, lui datorîndu-i-se unele adăugiri la Curtea domnească și construirea Bisericii domnești „Sf. Nicolae" (1491-1492).

În 1538, orașul și Palatul domnesc au fost incendiate de oștirile invadatoare ale lui Soliman Magnificul, venite să-l scoată din scaun pe Petru Rareș. Curtea s-a refăcut însă repede și în a doua jumătate a sec. XVI a început, tot mai frecvent, să împartă cu Suceava rolul de reședință domnească. Tradiția cronicărească a atribuit meritul mutării capitalei lui Alexandru vodă Lăpușneanu. Parțial, opinia este îndreptățită, cu precizarea că înainte ca Lăpușneanu să schimbe capitala, Despot vodă și-a avut aici principala reședință: la Iași a primit investitura de voievod și tot aici a pus să fie zugrăvită pe unul din pereții Palatului domnesc o frescă înfățișînd bătălia de la Verbia (1561), în urma căreia îl izgonise pe Alexandru Lăpușneanu. (Ulterior, revenind la domnie, Alexandru a dispus să fie distrus acest monument de pictură laică.) Principalul merit al strămutării capitalei a revenit însă harnicilor și întreprinzătorilor locuitori ai orașului. Fiind așezat la întretăierea unora din cele mai importante drumuri comerciale ale Europei răsăritene, orașul devenise principalul centru economic al Moldovei, ceea ce a explicat rapida sa ascensiune.

Și voievozii de după Alexandru Lăpușneanu au preferat Iașul ca reședință domnească. Ioan vodă cel Viteaz și-a grupat aici oștenii înainte de a porni campania sa antiotomană încheiată cu biruința de la Jilițte (aprilie 1574)[1]. În timpul lui Petru vodă Șchiopul, la Curtea domnească din Iași a sosit (1583) prima solie străină atestată: François de Pavie, baron de Fourquevaux, în trecere din Constantinopol spre Polonia. Relatările baronului ne oferă o primă imagine a Curții domnești și a activității ce se desfășura aici: Fourquevaux l-a întîlnit pe domn tocmai cînd acesta judeca plîngerile supușilor. Voievodul se afla sub un „umbrar" (un foișor) unde stătea „maiestuos" și asculta jalbele celor împricinați. O gardă de 400 străjeri cu paloșe și halebarde se afla înșiruită de-o parte și de alta a aleii ce ducea la foișor. Domnul l-a primit cu amabilitate pe sol și l-a invitat să viziteze palatul pînă va isprăvi judecata, (scuzîndu-se dinainte — cu modestie diplomatică — pentru simplitatea clădirii față de alte palate, pe care francezul de bună seamă le va fi văzut). Într-adevăr, casa domnească era o construcție destul de simplă la acea vreme, împrejmuită în mare parte cu gard de lemn, același gard pe care boierii din vremea lui Alexandru Lăpușneanu încercaseră zadarnic să-l sară pentru a-și salva viețile de măcelul pe care li-l pregătise domnul: „Și i-au chematu pre obiceiul boierilor la curte — povestește Grigore Ureche —, carii făr' nici o grijă și de primejdie ca aceia negîndindu-să, daca au întrat în curte, slujitorii, după învățătură ce au avut, închis-au poarta și ca niște lupi într-o turmă făr' de nici un păstor, au intrat întrînșii... Nici alegè pre cei vinovați, ci unul ca altul îi puneau suptu sabie, cădea mulțime, dipre zăbrele săriia afară, de-și frînghiia picioarele"[2].

Pecetea primei Uniri

Dacă François de Pavie n-a reținut multe amănunte despre ceremonialul de primire a solilor, trimisul țarului Moscovei, Trifon Koropeinikov, povestește cum a fost primit în 1594 de Aron vodă Tiranul, „la el în odaie; iar în odaie e o podea mai ridicată cu trepte, înaltă pînă la brîul unui om, acoperită cu covoare; pe acea podea, ședea domnul pe un loc anumit... și în fața lui erau două lumînări în sfeșnice și tot lîngă el stătea tîlmaciul său, vistierul, care vorbea românește și rusește și toți oamenii stăteau descoperiți în fața lui. Trifon și tovarășii lui i-au sărutat mîna, și el, sculîndu-se în picioare, a întrebat de sănătatea țarului și despre întreaga lui împărăție... și ne-a dat drumul să plecăm și a poruncit să ni se dea hrana pentru oameni și pentru cai; și a mai poruncit să ni se dea scrisori de trecere prin toată țara și călăuze".

La scurtă vreme după ce a devenit reședință principală a țării, Iașul a avut parte de evenimente memorabile în istoria patriei, evenimentele care au marcat realizarea celei dintîi uniri politice a țărilor române înfăptuită sub sceptrul lui Mihai vodă Viteazul[3]. După intrarea glorioasă în Alba Iulia (noiembrie 1599), în primă-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1974; 6/1971; 5/1975.

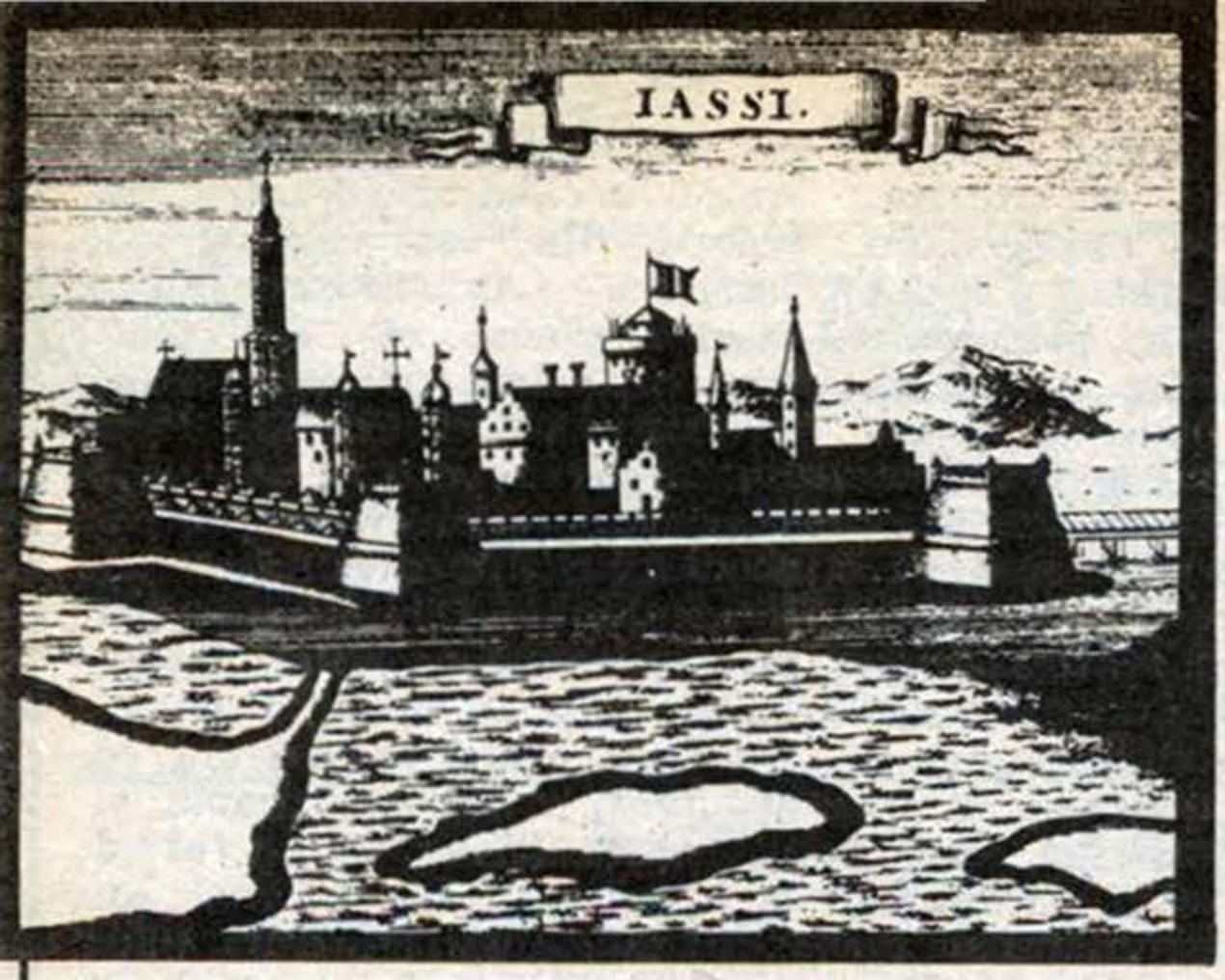

Stampă de epocă, înfățișînd orașul în sec. XVII

În p. 6: Tronul lui Alexandru Lăpușneanu, domnul care a statornicit capitala la Iași

vara anului 1600, viteazul voievod a continuat campania de întregire a țărilor române. La 22 mai 1600, a intrat triumfal în Iași, luînd primele măsuri de organizare a țărilor române unificate. Cinci zile mai tîrziu (27 mai 1600), Mihai a emis de aici primul act solemn în care se intitula „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei", întărit cu celebra pecete purtînd aceeași inscripție, consfințind astfel o aspirație către care îndemna tot mai constant conștiința unității de neam și grai a tuturor românilor.

Mihai vodă nu a rămas însă multă vreme în Iași. Cum se știe, în cadrul sistemului politic preconizat de voievod, el urma să stăpînească efectiv Transilvania, Moldova și Țara Românească fiind guvernate de voievozi-locțiitori pentru a căror desemnare a convocat Adunarea obștească (marea adunare a țării). În prezența acesteia, Mihai s-a proclamat solemn domn al celor trei țări, boierii prestîndu-i jurămîntul de credință.

Adunarea obștească convocată la Iași de voievodul Unirii a luat, de asemenea, o serie de măsuri pe care le reclama atît situația imediată a țării, cît și evoluția ei de perspectivă: cea mai stringentă era situația materială a maselor care avuseseră de făcut față unor dificultăți deosebite pricinuite de campania trupelor poloneze și de luptele date: prin hotărîrea Sfatului țării, sătenii și orășenii care suferiseră prădăciuni urmau să fie scutiți de impozite pe timp de șase ani pentru a se îngădui refacerea economică a țării.

Pînă în primele decenii ale sec. XVII, reședința a „pendulat" între Suceava și Iași, în funcție de condițiile politice și de preferința unui voievod sau altul: Ieremia Movilă (1595-1606), cu întreruperi, de pildă, a rezidat mai ales la Suceava, unde a și întreprins ample lucrări de refacere la Cetatea de scaun[1]; la Iași, unde curțile domnești arseseră, a locuit în casele logofătului Luca Stroici. Radu Mihnea (1616-1619; 1623-1626) a preferat peisajul mai odihnitor de la Hîrlău (unde și-a trăit, dealtfel, ultimele zile).

Cel care a dat o nouă înfățișare Curții domnești din Iași a fost Vasile Lupu (1634-1653). Miron Costin scrie că „acest domn a făcut ca de isnoavă [din nou] și curțile cele domnești din Iași, caselo cele cu cinii [faianță], grădini, grajduri de piatră tot de dînsul sînt făcute". De remarcat că învățatul moldovean folosește pluralul „curțile domnești", pentru că, într-adevăr, prin această noțiune se avea în vedere un complex de clădiri din care cea mai importantă era aceea care adăpostea Divanul mare sau Spătăria (unde se țineau diferite întruniri, se primeau soliile străine și unde se afla și tronul); în apropierea Spătăriei se afla o încăpere ceva mai mică, folosită drept sală de consiliu, numită Divanul mic. În spatele acestei clădiri se ridica locuința particulară a domnului, „casa din lăuntru", apoi locuința doaminei „casa cea despre doamna", baia (fastuos împodobită cu plăci de faianță albastre), chioșcuri și diferite dependințe: bucătăria (cuhnea), cazărmile ostașilor, ierbăria (pulberăria), grajdurile etc. etc.

Palatul a fost descris de numeroșii călători care s-au perindat prin capitala Moldovei. Evlia Celebi, de pildă, scria că „este un palat măreț... Cel care și-a dat mai multă osteneală pentru a-i desăvîrși înflorirea a fost tatăl lui Ștefan bei, Lupu bei... El a pus să se ridice palate cu două caturi și cu un cat, băi, bazine de apă și săli de Divanuri de nedescris. Ferestrele și balcoanele sînt îndreptate spre lac... Are și o sală mare de Divan, în care încap cinci mii de persoane [cifră mult exagerată, desigur]. Palatul cuprinde mai mult de o sută de încăperi pentru icioglari [paji] și este acoperit cu țigle smălțuite".

Robert Bargrave, călător care în 1652 a vizitat Iașul, are — ca un adevărat englez — cuvinte de laudă pentru grajdul domnesc și pentru caii neasemuiți pe care-i adăpostea. Iakob Sobieschi, fiul regelui Poloniei Ioan Sobieschi și însoțitorul său, Philippe le Masson Du Pont, care au văzut Palatul domnesc în 1686, descriu pe larg încăperile fastuoase cu zidurile și plafonul pictate, pe un fond de aur chinezesc, cu diferite motive florale, delicat executate; trecerea dintre încăperi se făcea prin uși de sticlă.

Solii de bună vecinătate

În acest cadru, deosebit de rafinat, vădind un înalt grad de civilizație, se desfășura o vie activitate politică și diplomatică. Țările române, beneficiare ale unui statut de largă autonomie față de Imperiul otoman, au întreținut legături cu statele europene, au mediat păci, au facilitat tratative, fiind și sub acest aspect, o pavăză a Europei centrale și apusene în fața expansiunii otomane. Numeroasele solii care, în trecere spre Constantinopol sau venind de acolo, s-au oprit în

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1979.

Iaşi, fiind primite de domnii ţării, ilustrează elocvent acest rol, pînă acum puţin evidenţiat, al ţărilor române în evul mediu. Perindarea lor începe chiar în primul an al veacului XVII şi se continuă aproape neîntrerupt pe toată durata lui: la 27 iunie 1601, Ieremia Movilă primeşte pe Lawrin Piaseczynski, sol polon în drum spre hanul Crimeei, Gazi Ghirai; în 1622 o altă falnică solie poloneză, condusă de cneazul (ducele) de Zbaraž, a trecut prin oraş, spre Istanbul. Miron Costin a descris pe larg această solie, impresionantă prin fastul pe care-l etala: „300 de oameni călări, fără pedestraşi, pe lîngă carăte ce avea şi păn în vezetei îmbrăcaţi cu urşinice [catifele]. Ciubărîle cu carile adăpa caii, de argintu, şi cofe, barilce la hamuri, ţintele şi la haiduci cepragi [ceapraz uri] de argintu. Intrîndu în Ţarigrad, au pus potcoave de argintu, numai cîte un cuiu bătute la cai, anume să cadă pre uliţe".

Ştefan Tomşa II, care domnea atunci în Moldova, i-a ieşit solului înainte, dincolo de marginile oraşului, întovărăşindu-l cu multă politeţe, pe care însă trimisul polon, mîndru ca toţi panii, nu i-a întors-o. De aceea, în 1667, cînd un alt sol polon, Radzicyowski, a cerut imperios să i se facă o primire ca a ducelui de Zbaraž, domnul din acea vreme, Iliaş Alexandru, ţinînd sfat cu boierii, a refuzat cu demnitate, trimiţîndu-i în întîmpinare doar pe hatman şi cancelar.

Nu ştim, din păcate, ce probleme anume se discuta la întrevederile domnului cu diferiţii soli; de cele mai multe ori, după recepţia oficială, care era mai mult sau mai puţin un act ceremonial, convenţional, domnul se retrăgea cu solul într-o încăpere secretă (cum ne este descrisă solia întreprinsă de polonul Ioan Gninski, în 1677, la Antonie vodă Ruset), unde se luau hotărîri în taină. De acest tratament preferenţial se bucurau îndeosebi solii ţărilor române surori. Cronicile înregistrează că mai fiecare schimbare de domnie era însoţită de venirea unui sol muntean în Moldova (sau moldovean în Muntenia — după cum era cazul) care rămînea o vreme mai îndelungată la curtea voievodului, timp în care era deseori primit de domn, informîndu-se reciproc asupra diverselor probleme comune. Este una din explicaţiile — de asemenea, insuficient relevată în istoriografia noastră — ale atitudinii similare adoptate de ţările române în probleme politice din cele mai diferite şi, totodată, o cale de strîngere a relaţiilor dintre principate.

O capitală a culturii româneşti

Concomitent cu sporirea rolului Curţii domneşti în viaţa ţării, oraşul a cunoscut o necontenită dezvoltare: meşteşugarii se înmulţeau (o dată cu ei se înmulţea numărul breslelor), deverul neguţătorilor sporea, aşezarea creştea în întindere: „Iaşul — scria în 1659 Evlia Celebi — cuprinde 20 000 case... Printre aceste case se află vreo 700 de uliţe curate, largi şi acoperite cu scînduri. Casele cu acoperişuri de şindrilă sau scînduri, aşezate unele peste altele [adică etajate] aparţin boierilor". Cornelio Magni corectează, în 1679, imaginea, arătînd că aceste uliţe „sînt pline de noroi pînă la briu iarna, iar vara zboară praful pînă la o înălţime de o prăjină deasupra ochilor". Cum însă Cornelio Magni nu a călătorit în Moldova decît cu imaginaţia (folosind însemnările unui călător real al cărui nume nu ne-a parvenit, cunoscut sub denumirea Secretarul de la Croix), să subliniem că Iaşul avea în această vreme cîteva uliţe podite cu bîrne de stejar (cunoscute sub numele „poduri"), că alte artere — Uliţa Dreaptă, Uliţa Mare — îşi arătau, prin nume, însemnătatea, şi că numărul prăvăliilor de tot soiul era în necontenită creştere: „Piaţa negustorilor [în Iaşi] ce roiesc din Asia şi ţările înconjurătoare, din Scitia, Polonia, Transilvania şi chiar din Italia... este foarte însemnată şi foarte bogată în toate mărfurile" — nota în 1644, călătorul maghiar Paul Beke.

Dar Iaşul începe să-şi afirme tot mai stăruitor rolul de capitală, îndeosebi sub aspect cultural. Despre o viaţă culturală se poate vorbi încă din secolul XV. O delegaţie de orăşeni din Iaşi a participat — cum menţionează cronica lui Ulrich von Richenthal — la Conciliul de la Constanţa din 1415; în secolul XVI, Alexandru Lăpuşneanu a întemeiat în oraşul pe care-l transformase în capitală o şcoală de cîntări bisericeşti şi a trimis pe cheltuiala domniei tineri la studii în străinătate, dîndu-le şi bani să-şi cumpere cărţi. Învăţămîntul a căpătat un deosebit avînt în veacul următor prin întemeierea, în 1639, a Academiei vasiliene sau Şcoalei domneşti de la Trei Ierarhi — instituţie de tipul colegiilor europene din acea vreme, la care activau profesori renumiţi trimişi de la Kiev de mitropolitul, român de origine, Petru Movilă. Şcoala întemeiată de Vasile Lupu nu a fost singura din oraş; cum consemnează Marco Bandini existau aproape 20 şcoli la care învăţau peste 200 elevi. Desigur, în aceste şcoli de pe lîngă diferite biserici se preda un învăţămînt rudimentar, dar Academia vasiliană avea indiscutabil rolul unei instituţii de învăţămînt superior (în limitele acelei vremi).

Concomitent cu înfiinţarea Şcolii domneşti, voievodul a sprijinit — cum se ştie — şi întemeierea tiparului. În 1643 — cu ajutorul aceluiaşi mitropolit, Petru Movilă, care a furnizat o tipografie „cu toate meşteşugurile care trebuiesc" şi meşteri tipografi, — de sub teascurile ieşene ieşea prima carte: *Cazania* lui Varlaam, urmată peste trei ani de *Cartea românească de învăţătură*, adresîndu-se aşadar întregii seminţii româneşti, cu convingerea editorilor că opera scrisă poate şi trebuie să contribuie la întărirea conştiinţei unităţii de neam[1].

Referindu-ne la cărţi, trebuie să amintim că la mutarea reşedinţei la Iaşi, Alexandru Lăpuşneanu îşi transferase aici şi biblioteca. Cărţile circulau intens şi între ţările surori: Petru Şchiopul (1574-

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1979.

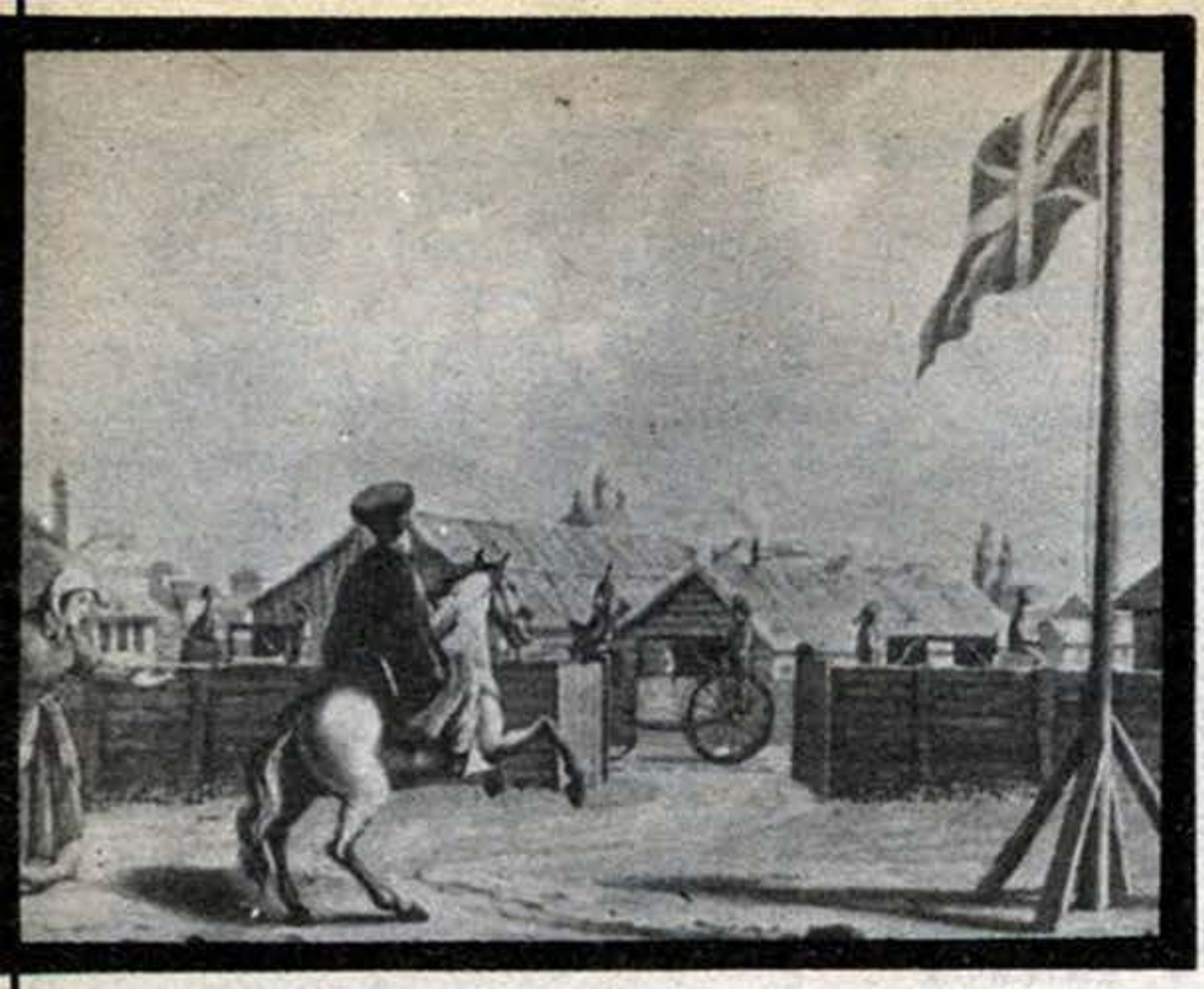

Consulul englez la Iași pe străzile capitalei Moldovei

1579; 1582-1591) a dus cu sine — în timpul exilului în Tirol — aproape toate tipăriturile românești ale lui Coresi; între Vasile Lupu și Matei Basarab s-a făcut — în pofida disensiunilor politice — un larg schimb de valori culturale. De numele Iașului sînt legate și primele încercări istoriografice în limba română: anterior lui Grigore Ureche, Eustratie Logofătul a alcătuit un vechi letopiseț de la întemeierea țării pînă în timpul domniei lui Petru Șchiopul.

Dar Iașul se dovedea cel dintîi oraș al țării Moldovei și prin monumentele sale, între care Trei Ierarhii — ctitoria lui Vasile Lupu — se detașa în chip deosebit, stîrnind admirația tuturor celor ce au văzut-o, indiferent de confesiunea pe care o împărtășeau. „Toată lumea spune într-un glas că nici în Moldova, nici în Țara Românească și nici la cazaci nu este vreo biserică comparabilă cu aceasta, nici prin podoabe, nici prin frumusețe, căci ea minunează mintea celor ce o vizitează" — conchidea Paul de Alep în descrierea ce o făcea acestei biserici „unică și prea frumoasă".

Un rege in „travesti"

Sfîrșitul sec. XVII și începutul sec. XVIII au adus importante schimbări în evoluția politică a Moldovei și, implicit, în viața orașului de reședință. Creșterea rolului celor trei imperii absolutiste (otoman, habsburgic și rus) și confruntarea pentru putere dintre ele — confruntare care a inclus între obiective expansioniste și țările române — au marcat puternic evoluția principatelor dunărene.

Încă în 1672, odată cu vizita sultanului la Iași — cea dintîi vizită a unui sultan în Moldova! — s-a văzut limpede că nu e bine ca țara să intre în atenția puternicilor vremii. Trecînd în drum spre Camenița, sultanul a sosit în Iași, fiind întîmpinat cu cea mai mare strălucire de Gheorghe Duca, domnul din acea vreme. Valuri de atlaz au fost întinse pe drumul străbătut de sultan încă de la intrarea în oraș, iar voievodul i-a ieșit înainte cu întreg alaiul boieresc. Întoarcerea de la Camenița a fost însă mai puțin veselă, sultanul nereușind să cucerească cetatea. Vinovat de eșec a fost găsit domnul Moldovei care — pasă-mi-te! — nu asigurase cum se cuvine aprovizionarea armatei otomane. A fost nevoie de multe stăruințe diplomatice și de o blană nemaivăz tă de vulpe neagră pentru ca domnului să i se cruțe viața, dar să i se ia tronul!

La sfîrșitul primului deceniu al sec. XVIII, învățatul principe Dimitrie Cantemir, dîndu-și seama că Imperiul otoman se află pe panta decăderii a decis să pornească alături de Petru cel Mare luptă pentru recăpătarea independenței Moldovei. Trimișii săi au mediat tratatul de la Luțk prin care, în schimbul alianței, Moldovei i se recunoștea independența în hotarele ei strămoșești, iar domnului i se garanta domnia ereditară[1]. Petru cel Mare a sosit la Iași, fiind întîmpinat de domnul țării și primit la Curtea domnească (episod relatat pe larg de Ioan Neculce). Dar bătălia de la Stănilești (1711) s-a desfășurat în defavoarea aliaților, înfrîngerea lor marcînd, totodată, sistarea domniilor pămîntene și începutul regimului fanariot în Moldova.

La puțină vreme după înscăunare, primul domn fanariot Nicolae Mavrocordat (1711-1715) a primit vizita unui sol francez, marchizul Desalleurs; în întîmpinarea sa, domnul l-a trimis pe hatmanul Nicolae Costin (fiul cronicarului, el însuși cronicar) ca unul ce cunoștea limba latină. Nu s-a isprăvit bine vizita marchizului și, iată, voievodul Kievului, Iosif Potocki și-a anunțat intenția de a-și lăsa oamenii (3 000 la număr) ce luptaseră alături de Francisc Rákóczy împotriva imperialilor să ierneze în Moldova. Domnul l-a trimis în întîmpinare pe același hatman Nicolae Costin — acesta știind și limba polonă —, și a avut apoi o întrevedere cu voievodul Kievului, dar a declinat solicitarea de găzduire, sub motiv că nu avea aprobarea expresă a suzeranului. Din păcate însă, Moldova acelei vremi nu avea și forța necesară pentru a interzice o astfel de găzduire și oștenii lui Potocki au jefuit cumplit gospodăriile oamenilor din ținutul Cîrligăturii, pînă ce, exasperat, domnul a îngăduit țăranilor să se înarmeze cu beldii (sulițe de lemn) și să-și apere drepturile.

Un episod interesant petrecut la Iași este și cel legat de trecerea pe aici în „travesti" a lui Stanislaw Lesczynski, fost și viitor rege al Poloniei, în drum spre hanul tătarilor, urmînd ca de acolo să meargă la Poartă pentru a obține sprijinul acesteia în vederea recăpătării tronului. Înștiințat că regele va merge deghizat (pentru a nu fi recunoscut de supușii săi) domnul Moldovei a trimis porunci strașnice la hotare și în scurt timp Manolache Ruset l-a anunțat din Bacău că „a prins trei ofițeri șvezi cu patru slugi ce i-au oferit bani să-i lase să trca-

[1] Tratat pe larg prezentat de revista noastră, în nr. 10/1973.

că". Vodă i-a ordonat să-i aducă imediat la Iaşi; la trei noaptea porunca era îndeplinită, domnul chestionîndu-i pe cei trei „ofiţeri", la mănăstirea Galata. Iniţial, Stanislaw Lesczynski şi-a ascuns identitatea. După trei zile însă văzînd că nu izbuteşte, şi-a spus adevăratul nume; atunci şi Mavrocordat i-a mărturisit că ştia că el e Lesczynski, deoarece îl cunoscuse bine pe tatăl său la Ţarigrad, în vremea cînd Mavrocordat era dragoman!

Interesele marilor imperii

Din păcate, diplomaţia nu era întotdeauna suficientă pentru a pune ţara la adăpost de primejdie. Oraş de reşedinţă — deci „inimă a ţării" — Iaşul a fost deseori ţinta invaziilor inamice, cucerirea lui echivalînd cu supunerea ţării. De aceea, lupta de apărare a capitalei a fost de fiecare dată înverşunată, deşi mult îngreunată de faptul că oraşul nu avea ziduri de apărare, chiar şi împrejmuirea Curţii domneşti fiind — cum am arătat — de lemn.

Pentru adăpostirea în cazuri de primejdie fuseseră construite mănăstiri întărite, cu ziduri de piatră în care existau şi case domneşti: la Galata — de către Petru Şchiopul; la Cetăţuia — de Gheorghe Duca; familiile avute îşi găseau adăpostul la alte mănăstiri, căci — arăta, în 1686, Philippe le Masson Du Pont — acestea aveau „odăi şi magazii în incintele mănăstireşti". În caz de primejdie alarma se dădea prin trasul clopotelor. Evlia Celebi, referindu-se la bătălia din 1659, cînd otomanii au venit să-l reinstaleze pe Gheorghe Ghica pe tron, nota că: „toate clopotele de la bisericile din Iaşi au sunat, pentru a întări inimile duşmanilor [e vorba de oştenii lui Constantin vodă Şerban, efemer domn al Moldovei], încît toată cîmpia Iaşilor răsuna de zgomot".

Astfel de momente au fost numeroase în istoria Iaşului: în vremea lui Mihai Racoviţă (1715-1726), cu prilejul răscoalei îndreptate de Vasile Ceaurul împotriva domnului, în oraş au năvălit „cătanele" austriace, sub comanda lui „Frenţe" (Francisc de Lorena). Atacul s-a produs într-o după-amiază de ianuarie, cu ger puternic, oraşul fiind salvat numai datorită nesocotinţei invadatorilor care s-au risipit prin case în căutarea căldurii şi a unei căni de vin. Alertaţi de un boier, Conachi aga, domnul şi curtenii (care-şi făceau la Curte siesta de după-masă!) s-au refugiat în afară de oraş, de unde, regrupîndu-se, i-au învins — cu ajutorul tătarilor — pe atacatori, luîndu-le căpetenia în prizonierat.

În cursul războiului ruso-austro-turc din anii 1736-1739, capitala Moldovei a cunoscut greutăţile legate de ocupaţia trupelor generalului ţarist Münich, situaţie care avea să se repete — în termeni mai mult sau mai puţin asemănători — la fiecare nouă conflagraţie între cele trei mari imperii ale vremii vecine cu ţările române[1]. În timpul acestei prime ocupaţii, domnul ţării Grigore II Ghica, fiind refugiat cu oastea sa mai jos de Vaslui, boierii rămaşi în Capitală au încheiat, sub presiunea lui Münich, o convenţie — cunoscutele „ponturi" — care cuprindea în esenţă principiile de guvernare pe timpul ocupaţiei şi natura legăturilor cu Imperiul ţarist. După semnarea „ponturilor", Münich a sărbătorit evenimentul, oferind un ospăţ boierilor, dar, cum scria cu tristeţe Neculce, „vinul unguresc cel dulce s-au făcut venin amar, şi rîsul, plîns şi voia cea bună, groază şi frică".

Trupele de ocupaţie — 4 000 oameni — rămase în Iaşi sub comanda generalului Şipov au impus un regim economic deosebit de apăsător. Între altele — se menţionează în *Cronica Ghiculeştilor* — generalul „trimetea în timpul nopţii cîte o mie de ostaşi afară din Iaşi, iar a doua zi, cînd aceştia veneau în oraş, chema pe boieri şi le spunea că a mai venit şi altă oaste şi să dea zaherea [provizii] pentru ea. Făcînd mereu acest lucru, a ajuns să ia hrană pentru unsprezece mii de ostaşi, dar avînd într-adevăr numai cele 4 000 de ostaşi".

Trupele austriace, care şi-au făcut şi ele apariţia în sec. XVIII pe pămîntul Moldovei nu s-au lăsat mai prejos; de politica imperialilor de la Viena se leagă un eveniment sîngeros, care la vremea sa a stîrnit multă groază în viaţa capitalei Moldovei. La stăruinţele lor pe lîngă sultan, în ziua de 12 octombrie 1777, Ahmed Cara Hîsarli-aga l-a asasinat pe Grigore III Ghica[2], domnul care încercase să se opună (pe calea diplomaţiei) răşluirii în 1775 a teritoriului de nord al Moldovei, cunoscut sub numele de Bucovina.

Frumoasa cea de două ori frumoasă!

În pofida atîtor distrugeri şi ocupaţii succesive, Capitala găsea, de fiecare dată, resurse pentru a renaşte. Secolul XVIII şi primele decenii ale veacului XIX marchează, permanent, efortul de modernizare şi de urbanizare a oraşului, corespunzător gradului de civilizaţie a epocii (chiar dacă nu în destulă măsură, din pricina condiţiilor economice dificile pe care le traversau principatele).

La începutul sec. XVIII, în timpul lui Mihai Racoviţă s-au adus unele modificări

---

[1] Potrivit unei statistici între 1769 şi 1854 adică în decurs de 85 ani principatele române au fost ocupate de armate străine — în primul rînd de armata ţaristă — timp de 25 ani. În cursul celor cinci războaie ruso-austro-otomane desfăşurate în acest interval, aproape întreaga greutate a conflagraţiilor a căzut pe umerii populaţiei principatelor dunărene. Ele au fost, concomitent, teatru de operaţii, sursă de aprovizionare materială a armatelor cotropitoare (proviziile fiind de cele mai multe ori luate fără a fi plătite), la acestea se adăugă cortegiul de distrugeri ce însoţea fiecare nouă conflagraţie. Doar cîteva exemple: în cursul războiului din 1768-1774, întreţinerea completă a armatelor ţariste (80 000 ostaşi) a costat ţările române 25-26 000 000 lei aur; ocupaţia austriacă din 1788-1791 a fost însoţită de stringerea unor dări suplimentare însumînd 7 125 000 lei aur. Drept represalii ca urmare a acţiunilor eteriste din 1821 la 10 august 1822 ienicerii au dat foc Iaşului arzînd mai bine de jumătate din oraş (4 000 case).

[2] *Magazin istoric*, nr. 12/1975.

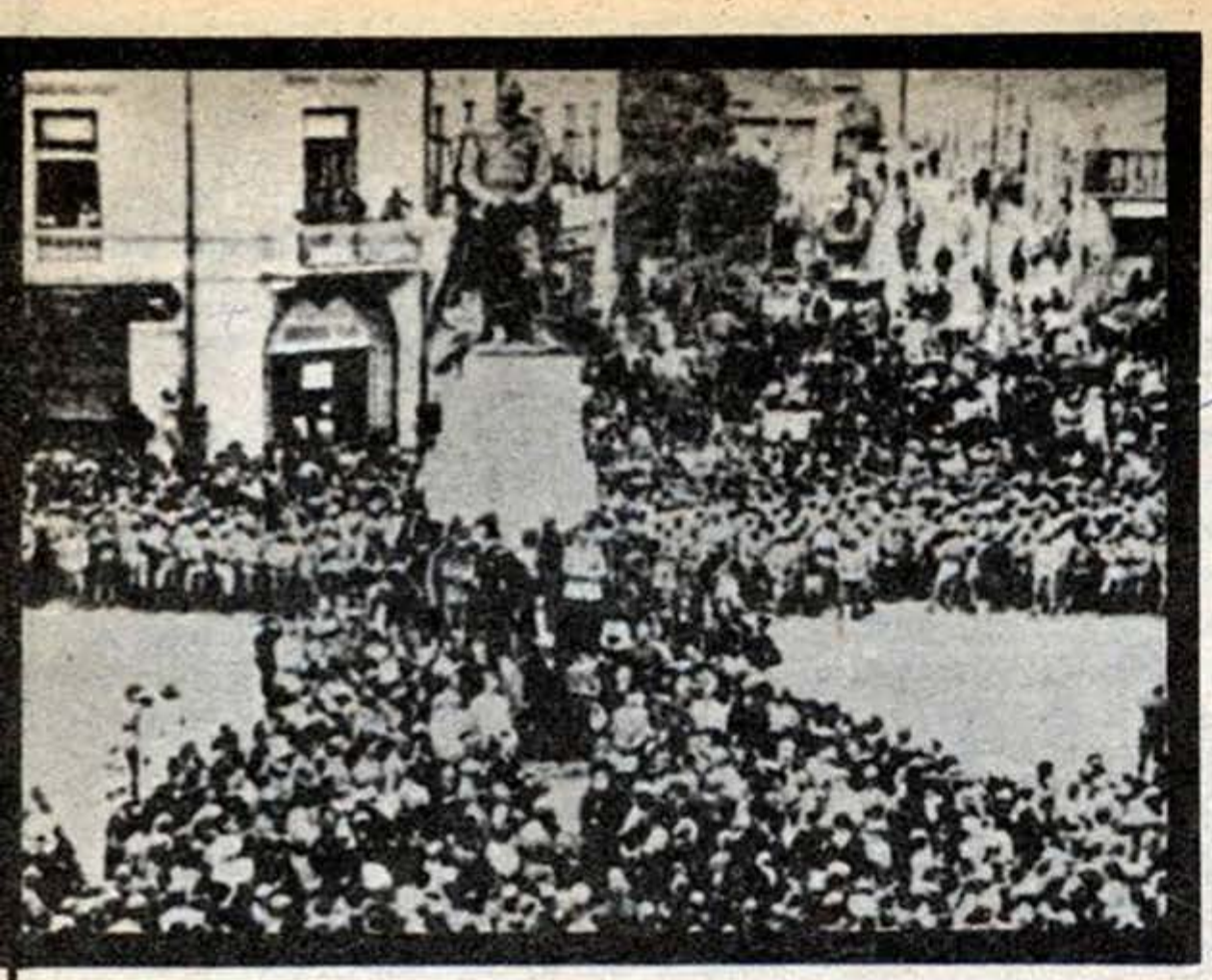

1917. Voluntari transilvăneni în Piața Unirii din Iași cer desăvîrșirea unității naționale

Curții domnești, ridicîndu-se o altă biserică de curte în locul celei vechi (ce se dovedea neîncăpătoare) și desființîndu-se și temnița, pentru ca vodă să nu mai fie deranjat de strigătele celor osîndiți: „Ce socoti Mihai-vodă — scrie Neculce — că nu-i cu ticneală să fie beserică mică la curte, că mazîlii și slujitorii n-au unde încăpè, nici este cu cale să fie temnița supt beser că. Ce s-îndemnă și răsîpi [dărîmă] și turnul și visteria și tinda bisericii și beciul cel dedesupt". Racoviță n-a apucat să isprăvească înnoirile pe care le preconiza, operația fiind adusă la îndeplinire în vremea primei domnii a lui Grigore II Ghica (1726-1733) care — însemnează *Cronica Ghiculeștilor* — „a sfîrșit toate clădirile neterminate ale Curții domnești și a zidit și multe alte case; a mai ridicat din temelie casele seimenilor... Tot el a ridicat și turnul cel înalt de la poarta cea mare a Curții domnești... și a așezat acolo un ceas mare ca să bată orele și să se audă în tot Iașul".

Era tocmai vremea în care la mai toate curțile europene se ridicau și palate destinate odihnei și recreerii capetelor încoronate. Așa că, în apropiere de mănăstirea Balica, în marginea Iașului, același Grigore II Ghica „a făcut grădină frumoasă, în care a zidit case domnești după modelul celor din Constantinopol, cu meșteri aduși anume, și lîngă case a făcut havuzuri și chioșcuri, iar în față, de partea cealaltă o grădină desfătătoare, cu fel de fel de flori. Apa trecea de la un havuz la altul pe niște pietre și în felul acesta curgea în toată grădina... De aceea, pe drept cuvînt, această grădină a fost numită în limba moldovenească [*Cronica Ghiculeștilor* era redactată în greceșteț, Frumoasa". Deoarece oștile lui Münich provocaseră în timpul ocupației mari distrugeri la Frumoasa, „după plecarea acestora, amintitul domn zidi, în timpul verii, pe același loc, un nou palat și găsi cu cale să-l facă de două ori mai mare, nu numai ca să aibă mai mult loc, ci și în ciuda răutăcioșilor acelora".

Cu slujitorii — mai mari și mai mărunți —, cu oștenii corpului de gardă, cu meseriașii trebuitori pentru dresul diferitelor stricăciuni, Curtea domnească dispunea de un personal de cîteva sute de oameni care, la rîndul lor, antrenau în activități un număr impresionant de locuitori ai orașului. Documentele pomenesc de grădinari, croitori, vizitii, caretași, șelari, cofetari, chiar și de un colivar domnesc, furnizori ai casei voievodale care își făceau un titlu de cinste, dar și o reclamă din activitatea lor. Desigur, tonul vieții la Curtea domnească era dat, mai mult sau mai puțin, de dispoziția voievodului, de felul lui de a fi. În timpul lui Vasile Lupu, — sobru, aspru — eticheta era respectată cu strictețe, așa cum o descrie Marco Bandini; sub Eustratie Dabija vodă sau, sub Constantin Cantemir ospețele se prelungeau pînă tîrziu ș.a.m.d. *Cronica Ghiculeștilor* descrie cu mult umor viața la curte sub frații Ioan și Constantin Mavrocordat. Primului îi plăcea să petreacă și să fie vesel, încît boierii s-au bucurat, deoarece „nădăjduiau că, stînd mai ades la masă cu domnul, vor putea în timpul ospățului să-i pomenească... de propriile lor treburi". Curînd însă cum chefurile nu mai conteneau, boierilor a început să li se urască, mai ales că domnul, secătuind vistieria, punea acum cîte 4-5 boieri la un loc să organizeze petreceri, firește pe cheltuiala lor!

Dimpotrivă, Constantin Mavrocordat, care i-a urmat, „de dimineața pînă la prînz se îndeletnicea cu cercetarea judecăților... După prînz și pînă seara, dacă erau răvașe strînse, adică jalbe... i se citeau în auzul lui de către doi sau trei cititori, pentru ca citirea să fie neîntreruptă și se dădeau tuturor cuvenitele răspunsuri". Domnul se scula la 5 dimineața, asculta slujba, împreună cu slugile domnești, care, firește, urmau pilda domnului, sculîndu-se cîud se crăpa de ziuă.

Asemenea exemple constituie extreme ale modului de viață la Curtea domnească; reținem totuși că activitatea era destul de vie, din ce în ce mai marcată de spiritul modern european. La sfîrșitul sec. XVIII și începutul celui următor, documentele vremii semnalează, tot mai frecvent, organizarea unor spectacole artistice (cel dintîi spectacol teatral înregistrîndu-se la 27 decembrie 1816), baluri (la care uneori lua parte și familia domnitoare).

Vremea revoluțiilor

La începutul sec. XIX, procesul de înnoire s-a accentuat. Chiar și Palatul domnesc care arsese în vremea lui Alexandru Mavrocordat-Deli Bey (1785-1786) a fost înlocuit cu o altă clădire, construită de Alexandru Moruzi, între 1803 și 1806, pentru a cărei înălțare s-au cheltuit 29 116,58 lei. Contele de Mariolles, care l-a însoțit pe Branicki, comandant, în 1809, al trupelor țariste (în noua conflagrație ruso-turcă din 1806-1812) a-

precia clădirea ca fiind „elegantă, modernă, vastă, impunătoare și așezată într-o poziție încîntătoare". În saloanele ei s-au desfășurat, în 1809, lucrările pentru încheierea păcii în războiul ruso-turc, dar această primă conferință nu a dus la nici un rezultat, tratativele încheindu-se peste trei ani, la București, în capitala celuilalt principat român.

În 1827 și acest palat construit de Moruzi a căzut pradă unui incendiu. Rămas în ruină, el a fost multă vreme menționat sub numele de Curtea Arsă. În 1840, a fost refăcut, dar nu ca reședință domnească particulară, ci ca „Palat al Ocîrmuirii". Epoca modernă, cu principiile ei de organizare, între care și separarea problemelor personale ale domniei de cele ale țării, se făcea evidențiată și în viața de la curte.

Zorii capitalismului și iminența unor schimbări radicale în viața socială și politică a țării Moldovei fuseseră, de fapt, anunțați mai de vreme, odată cu evenimentele din anul 1821. Revoluția cu caracter național și social pornită de Tudor Vladimirescu în Țara Românească nu a cuprins și Moldova, dar adeziunea boierilor din capitala Moldovei la Eterie trebuie apreciată prin prisma obiectivelor naționale; alăturîndu-se lui Alexandru Ipsilanti, domnul Mihai Suțu și alți reprezentanți ai păturii conducătoare din Moldova întrevedeau, de fapt, posibilitatea realizării unor deziderate naționale, atît de convingător exprimate și de Tudor în scrisoarea pe care o adresa moldovenilor la 5 aprilie 1821, îndemnîndu-i să se ridice la luptă ca „unii ce sîntem de un neam și de o lege" și „fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții"[1].

Identitatea de scopuri urmărite în 1821 se poate lesne constata și din consecințele — imediate și de perspectivă — asupra celor două principate: reinstaurarea domniilor pămîntene, cerute și argumentate de forțele interne prin documente ce invocau statutul de autonomie avut dintotdeauna de ambele principate.

Revenirea la domniile autohtone a însemnat doar un pas. Devenise evidentă necesitatea unor transformări sociale, corespunzătoare noilor relații de producție și clasei în ascensiune, burghezia: proiectul de constituție al „cărvunarilor" lui Ionică Tăutu[2], *Conjurația confederativă* a lui Leonte Radu (1839) și mai ales activitatea *Societății filantropice* (1840), avînd ca deviză formula franceză *Salut, force, union* și militînd „pentru unirea fraților români, pentru dezvoltarea libertății și a unirii patriei", arătau limpede direcția pe care o imprimau luptei lor forțele progresiste din capitala Moldovei. În acest context, Iașului i-a revenit meritul de a fi ridicat steagul luptei revoluționare ce avea să cuprindă în cursul anului 1848 întreg teritoriul locuit de români[3]; prin întrunirea din ziua de 27 martie 1848 de la Hotel „Petersburg" a peste o mie bărbați „din toate clasele, de toate obiceiurile, din toate națiile, din toate provinciile Moldovei", toți preocupați însă de „interesurile patriei". „Soarele libertății — evoca mai tîrziu Vasile Alecsandri acest moment — a început să strălucească și în țările noastre. Toate clasele societății s-au trezit dintr-un somn adînc. Oamenii care sînt în stare de a-și scăpa patria de sub asuprire au început a-și aduce aminte că sînt români și mai ales tinerimea Moldovei... Însuflețită de o falnică nădejde. Atunci, deodată, un mare număr de persoane au alergat la Iași, de prin provinții, spre a se uni cu frații lor din Capitalie".

Deși a fost înfrîntă prin forță de către imperiile vremii, revoluția pașoptistă din țările române a arătat limpede necesitatea unirii celor două principate. În deceniul care s-a scurs pînă în 1859, capitala Moldovei a fost — așa cum se apreciază într-o recentă *Istorie a orașului Iași* — (coordonatori: Constantin Cihodaru și Gheorghe Platon) — „catalizatorul forțelor unioniste din Moldova și sediul instanțelor de decizie privind poziția acesteia față de unire... De aici a fost organizată și condusă lupta pentru unire a întregii țări «de dincoace de Milcov», într-un permanent contact cu frații munteni și transilvăneni"[4].

Pregătită de forțele progresiste încă dinaintea revoluției de la 1848, prin activitatea propagandistică și culturală desfășurată atît la București cît și la Iași, intensificată după Conferința de pace din 1856 și Congresul de la Paris din 1858 — Unirea — „cheia de boltă" a societății românești, cum o numea Kogălniceanu — a fost în primul rînd rodul luptei întregii națiuni. „Unirea Principatelor — se scria în revista *Steaua Dunării* — este dorința vie și logică a marii majorități a românilor... Este singurul mod în stare de a consolida naționalitatea românilor". Entuziasmul cu care masele populare, miile de oameni masați în piața palatului din Iași au aclamat ore întregi alegerea lui Cuza, sărbătoarea care apoi timp de patru zile a cuprins orașul, au arătat că ieșenii, întreaga populație a Moldovei au știut să vadă importanța majoră a Unirii, „renunțînd la veleitățile provinciale în folosul național", cum se arată în lucrarea mai sus menționată.

Odată cu realizarea Unirii Principatelor, aspirație multiseculară românească, rolul Iașului de reședință domnească a încetat, chiar dacă, pînă în 1862 a continuat să fie una din capitalele Principatelor Unite. În noua epocă inaugurată în 1859, cum sugestiv se exprima Mihail Kogălniceanu în Comisia centrală de la Focșani: „Bucureștii sînt capul orașelor românești, sînt inima României".

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4/1971, 11/1978; 10/1977.

[3] Revista noastră a publicat ample studii și articole privind anul revoluționar în țările române: nr. 6, 10/1968; 5-7/1973; 1-6/1978; 12/1979; 5-7/1983.

[4] În decursul anilor, în paginile revistei noastre s-au publicat, de asemenea, numeroase studii, documente și evocări, privind Unirea Principatelor. *Magazin istoric*, nr. 1, 4/1969; 3, 4/1970; 5/1973; 1, 10/1974; 4-12/1975; 1-12/1976; 1/1977; 1-3/1979; 1/1980; 11-12/1981; 2/1982.

Antichitatea românească — noi mărturii

La Vatican — o stampă de la Alba Iulia

ION DUMITRIU-SNAGOV

Cărturar de seamă al Transilvaniei secolului XVIII, pasionat bibliofil de la care ne-a rămas excepţionala colecţie de manuscrise şi cărţi vechi reunite în Biblioteca Bátthyáneum din Alba Iulia, Ignatius Bátthyány (1741-1798) s-a arătat interesat de o multitudine de aspecte ale vieţii culturale din acea vreme.

Între anii 1781-1798, Bátthyány a fost episcop catolic de Alba Iulia, calitate în care a întreţinut strînse relaţii cu autoritatea papală; rapoartele şi relatările sale către diferite personalităţi de la Vatican constituie adevărate cronici de epocă, în care consemnarea datelor despre români chiar dacă nu se situează în prim-planul relatării (căci românii erau în afara jurisdicţiei sale), oferă elemente importante pentru reconstituirea tabloului socio-istoric al Transilvaniei de atunci.

Ca episcop catolic, Bátthyány urmărea, desigur, o lărgire a influenţei confesiunii sale, desfăşurînd o intensă activitate în acest scop. Iată ce consemna într-un raport, rămas inedit, din 21 iunie 1788: „De catedrala cetăţii Alba Carolina, denumită de către romani Apullum şi mai tîrziu Alba Iulia, depind zece cetăţi, cincizeci de oraşe, două mii cincizeci şi şase de sate, *dintre care cele mai multe sînt locuite numai de către români* [s.n.].

În anul 1766 erau 93 135 suflete de rit latin, iar acum numărul lor a crescut la 125 555. În acest an s-a întîmplat că au venit la adevărul catolic 32 120 de suflete. Armenii sînt 7 335. Deci numărul total al catolicilor este de 132 590. Calvinişti sînt 140 043, luterani 130 365 şi unitarieni 28 647.

Nu i-am socotit la număr pe români, *care constituie însă cea mai mare parte din populaţie* [s.n.], fiindcă ei nu sînt sub jurisdicţia mea. Munca neobosită a antecesorilor mei i-a slăbit pe unitarieni şi ceea ce au reuşit ei este stingerea definitivă a sectei anabaptiştilor şi dizolvarea simbetiştilor".

Raportul lui Bátthyány ne arată că faţă de totalul de 431 645 maghiari, saşi, secui şi armeni (care făceau parte din confesiunile mai sus-enunţate) numărul românilor era mult mai mare, la sate proporţia fiind covîrşitoare. Apoi, din raport se poate constata că efectele propagandei catolice — deşi înregistrau unele succese faţă de celelalte culte — se dovedeau ineficiente în rîndul românilor, aşa cum dealtfel în cursul vremurilor se dovediseră numeroase alte încercări de acest gen[1].

Dar atenţia episcopului de Alba Iulia nu se îndrepta numai spre aspecte de viaţă contemporane lui. Interesul său pentru trecutul istoric al Transilvaniei — chiar cînd izvora din grija pentru viaţa bisericii — aduce în lumină şi alte semnificative date privind continuitatea poporului român în teritoriul naţional. O probă în acest sens este scrisoarea trimisă de Bátthyány la data de 28 iunie 1786, către Ştefan Borgia, secretarul congregaţiei De Propaganda Fide. Borgia era, de asemenea, o personalitate culturală remarcabilă a vremii; între altele, în perioada 1774-1779, el a fost protectorul lui Gheorghe Şincai şi Petru Maior, în perioada în care aceştia şi-au făcut studiile la Roma.

„Preailustre şi Preavenerate Domnule, Stăpîne

Doamne Preaonorat!

Bibliotecarul meu, abatele Emeric Daniel, care, pentru doi ani, a rămas la Roma spre a se instrui în multele şi bogatele biblioteci din acea capitală, ca şi pentru a cerceta documentele privind istoria bisericii mele; întorcîndu-se acum cîteva zile din călătoria sa erudită şi povestindu-mi despre binefăcătorii care au contribuit cu cîte ceva la culegerile pe care mi le-a prezentat, mi-a făcut în chip deosebit elogii la adresa Înălţimii Voastre, prea cucernice, nu numai pentru că a primit diferite amabilităţi la solicitările ce vi le-a adresat, ci şi pentru că a cunoscut în D.Vs. un prelat împodobit cu multă învăţătură şi plin de dragoste pentru studiul antichităţilor. Această prezentare mă obligă la exprimarea unei extraordinare recunoştinţe. Şi, pentru că acum nu-mi pot arăta mulţumirea decît prin cuvinte, D.Vs. va avea bunătatea de a le aprecia, pînă cînd mi se va ivi ocazia să fac aceasta personal, după cum îmi doresc, cu toată afecţiunea.

[1] *Magazin istoric*, nr. 3,6/1983.

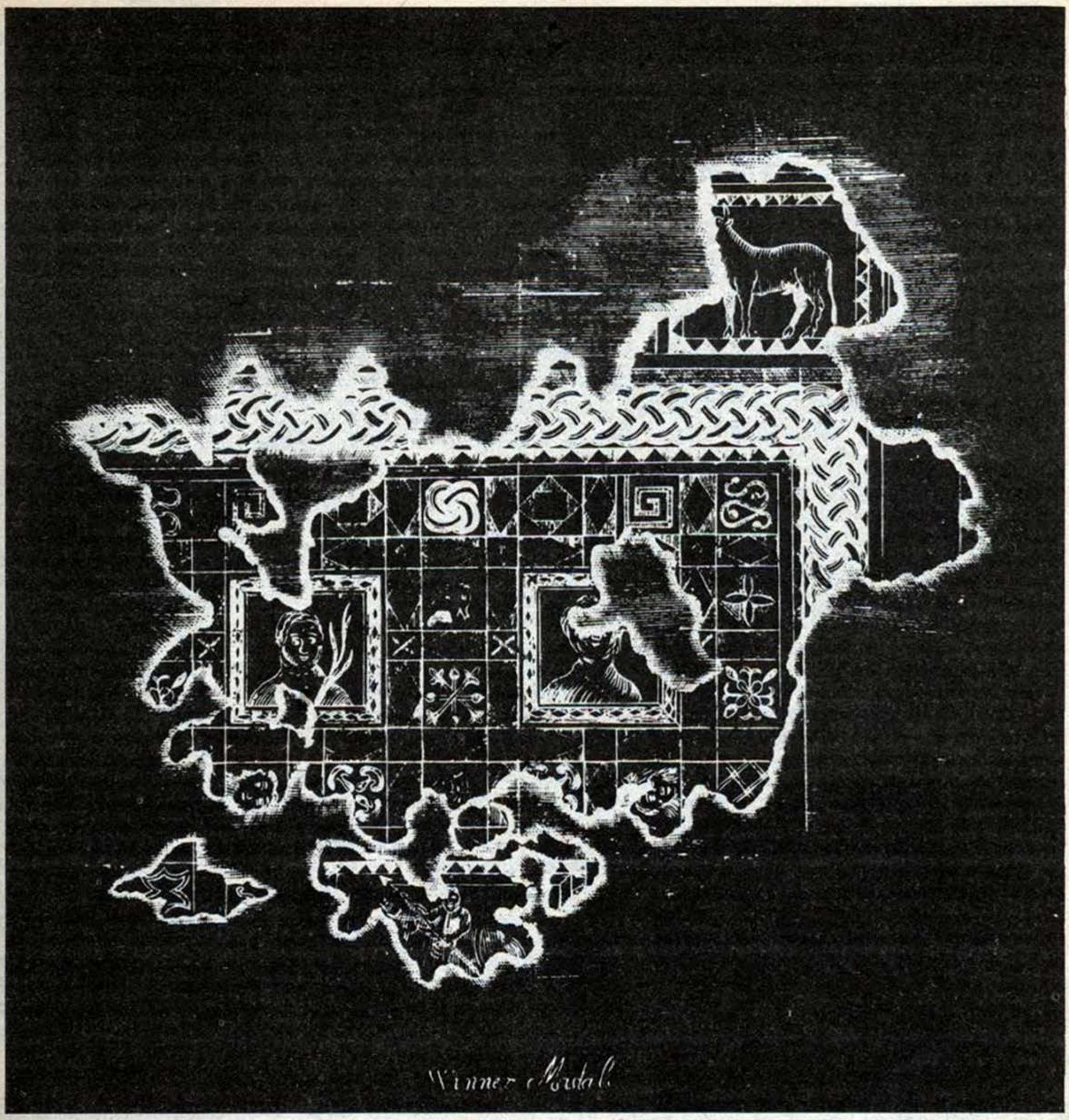

Desen după mozaicul roman descoperit de Ignatius Báthyány la Alba Iulia

Pe lîngă aceasta, îmi permit să vă trimit stampa anexată. Ea reprezintă o pardoseală dintr-o epocă veche, fiind alcătuită dintr-un mozaic foarte frumos, regăsit în săpăturile pămîntului lîngă fortăreaţa din Carlsburg, unde eu îmi construiesc reşedinţa şi care, în antichitate, se numea Alba Iulia, loc în care au stat coloniile romanilor conduşi de împăratul Traian.

Şi, pentru că în această stampă există unele imagini din care se pot observa cîteva urme, opinia că a fost pardoseala unei biserici a primilor creştini este în afară de orice îndoială.

Pentru aceea, dacă D. Vs. Preailustră şi Preavenerată nu se va supăra să accepte micul deranj de a-mi face cunoscute părerile D. Vs. înţelepte asupra acestei bucăţi din antichitate, ele vor fi pentru mine foarte bine venite şi mă vor obliga la cele mai sincere mulţumiri. Prin prezenta, am onoare să mă declar din toată inima

Al D. Vs. Preaînalte şi Preavenerate,
cel mai devotat şi mai suspus serv,
Ignatiu, Episcop al Transilvaniei"

Stampa, opera lui Winner Mastal, poate fi admirată şi astăzi, la Vatican în fondul Ştefan Borgia. Mozaicul pe care îl redă face

Rotonda

În anul 1972, cu prilejul lucrărilor de consolidare întreprinse la Catedrala romano-catolică din Alba Iulia, au ieșit la iveală vestigiile unei construcții circulare cu diametrul de 7 m, avînd în partea răsăriteană o absidă semicirculară. Clădită în tehnica romană tradițională, din piatră cioplită, blocurile fiind legate între ele cu un mortar în care era înglobată cărămidă pisată, construcția constituie, așa cum au vădit-o cercetările, un locaș bisericesc, numărîndu-se printre cele dintîi edificii paleocreștine descoperite pe teritoriul patriei noastre.

Realizată, cum apreciază arheologii, prin transformarea unui turn circular de apărare în locaș religios — prin adăugarea absidei semicirculare — rotonda de la Alba Iulia a suscitat multe discuții privind data cînd a fost construită, durata și destinația ei în diferite epoci istorice.

Cu privire la data aproximativă a construirii, se cuvine subliniat că rotondele sînt, îndeobște, mărturii arhitectonice ale perioadei post-justiniene (după domnia lui Justinian: 527-565) pînă prin veacul XI, cînd în anul Marii Schisme (1054) patriarhul Constantinopolului a dispus ca locașurile ortodoxe de cult să fie de o altă formă (cruce greacă), pentru a se deosebi de cele apusene. Deci, rotonda de la Alba Iulia a fost și ea ridicată, probabil prin veacul VI, slujind ca biserică pentru populația românească din zonă pînă în veacul XI. Creștinismul la daco-romani și la urmașii lor direcți, românii, este de dată foarte veche — odată cu primele secole ale erei noastre[1], răspîndirea lui fiind probată de numeroase descoperiri de obiecte de cult creștin, inclusiv pe teritoriul Transilvaniei. Era, așadar, logic ca populația românească creștină să fi avut din cele mai vechi timpuri și locașuri de rugăciune.

Este probabil că la Alba Iulia a existat mai întîi un baptisteriu, ca apoi, în perioada sec. III-VII, acesta să se transforme în locaș permanent de cult.

Rotonda de la Alba Iulia a existat pînă la începutul sec. XI. În această perioadă, voievodul Albei, Gyula a primit — poate chiar în acest locaș — botezul după ritul ortodox, nașul său, împăratul bizantin Constantin IX Porfirogenetul trimițîndu-i daruri, ajutoare militare și economice, precum și un înalt demnitar bisericesc, pe episcopul Hierotheus. Înfrîngerea lui Gyula în lupta cu Ștefan I, regele Ungariei, a însemnat și sfîrșitul rotondei din Alba Iulia. În locul acesteia a fost construită catedrala romano-catolică, bogat împodobită și înzestrată cu daruri de preț de către Ștefan I. Clădirea actuală a acestei catedrale datează din sec. XIII-XIV, fiind unul din cele mai vechi monumente de arhitectură feudală din Transilvania.

„Rotonda-ecclesia" descoperită în 1972 la Alba Iulia este una dintre cele mai importante vestigii arheologice din primul mileniu al erei noastre, demonstrînd că Alba Iulia constituia nu numai un important centru politic și militar, dar și un centru spiritual de seamă — lucru ilustrat dealtfel și de marea necropolă românească creștină identificată aici cu prilejul cercetărilor arheologice din anul 1980[2].

Dr. Petru I. DAVID

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1/1976; 10/1981.

parte din salba de construcții romane pe care arheologii le-au evidențiat în ruinele unor așezăminte antice din Dacia, multe din acestea fiind la vremea lor împodobite cu splendide mozaicuri: s-a păstrat pînă în zilele noastre portretul unui bărbat din *Villa Suburbana*.

Imaginea pe care Ignatius Bátthyány ne-a transmis-o prin stampă provine însă chiar din incinta așezării militare a Legiunii XIII Gemina, din locul în care palatul episcopal mai poartă și astăzi piatra cu inscripția anului de construcție corespunzător scrisorii (1786). Cuprinde o portretistică bogată, cu chipuri care nu sînt în nici un caz de romani, ci, mai curînd de daci.

De un real interes este și afirmația lui Bátthyány că mozaicul ar proveni din pardoseala unei biserici — ceea ce ar proba o activitate creștină din cele mai vechi timpuri la Alba Iulia. Edificiul unde s-a aflat această pardoseală nu este prea departe de baptisteriul circumscris în fundația actualei catedrale romano-catolice din Alba Iulia, adică acolo unde arheologii au relevat existența unei *Rotonde* ce ar proveni din perioada sincretismului religios practicat în primele timpuri ale conviețuirii daco-romane.

Semnalăm acest mozaic existent azi la Vatican — transmis generației noastre prin actul cultural al lui Ignatius Bátthyány — cu credința că el se va alătura celorlalte recente descoperiri de la Alba Iulia[1], reconstituind astfel sugestiv trecutul acestei importante și străvechi așezări românești.

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1981.

La sfîrşitul deceniului al nouălea al secolului trecut, după succesiva înfrîngere a Austriei (1866) şi a Franţei (1870-1871) şi după o prodigioasă afirmare în vara anului 1878, cu prilejul Congresului de la Berlin — în timpul cărula cancelarul Bismarck îşi jucase perfect rolul de „samsar cinstit“ al marilor puteri — Germania, constituită în Imperiu, tindea să joace un rol dominant în politica europeană. Încheierea alianţei secrete cu Austro-Ungaria (octombrie 1879), apoi cu Italia (mai 1882) în cadrul cărora Germaniei îi revenea cuvîntul hotărîtor, a consolidat şi mai mult poziţiile Berlinului. În octombrie 1883, la această Tripla Alianţă a aderat şi România, făcînd astfel pentru trei decenii o „căsătorie“ dictată mai mult de raţiune decît de sentimente şi impusă mai ales de tensionatele ei relaţii cu Imperiul ţarist şi pentru a se situa într-un cadru favorabil în echilibrul internaţional. Oricum, tînărul stat independent român era menit să joace un rol de seamă în această parte a Europei. Conştientă de acest lucru, Germania manifesta un cert interes faţă de noul aliat, nesigur totuşi într-o perspectivă istorică, avînd în vedere subjugarea a milioane de români de către Austro-Ungaria, cel de-al doilea partener de seamă al alianţei ce se alcătuise.

Încă din primul deceniu ce a urmat tratatului de la Berlin, Bucureşti, capitala României independente — cu care marile puteri stabiliseră relaţii diplomatice în anii de după recunoaşterea neatîrnării statului român — a avut un rol important pe planul diplomaţiei europene. Reprezentanţii trimişi în România de marile puteri aveau, ca şi în majoritatea relaţiilor bilaterale ale statelor mici şi mijlocii, rangul de miniştri plenipoten-

Bucureşti 1888: Bülow raportează lui Bismarck

ÎN CAPITALA ROMÂNIEI INDEPENDENTE

DAN BERINDEI

ţiari. Dar, în mod sigur, date fiind funcţiile pe care capitala ţării noastre începuse să le aibă pe plan politico-diplomatic, interesul pe care statele europene îl arătau faţă de România nu era mic, iar diplomaţii veniţi în capitala de pe malurile Dîmboviţei se considerau, cum se exprima francezul de Coutouly, pe „trambulina“ unui viitor post înalt în diplomaţie; nu lipsesc exemple semnificative: la un deceniu după proclamarea independenţei României regăsim printre diplomaţii din Bucureşti un viitor cancelar al Germaniei (1900-1909) — Bülow — şi un viitor ministru de externe al Austro-Ungariei — Goluchowski.

În 1888, în Germania s-a înregistrat succesiva domnie a trei împăraţi. Murind la 9 martie Wilhelm I, i-a urmat Frederic III, pentru ca, după trei luni, încetînd din viaţă şi acest monarh, tronul să fie preluat de Wilhelm II (15 iunie 1888-1918), ultimul împărat al Germaniei. Între timp, în România,

perioada lungii guvernări a lui I.C. Brătianu, inaugurată în 1876, a luat sfîrşit la 31 martie 1888 într-o atmosferă de tensiune şi agitaţie socio-politică, prin înlăturarea de către regele Carol I a principalului său sfetnic (doi ani mai tîrziu şi Bismarck va fi, dealtfel, înlăturat ca urmare a dorinţei fantastului şi ambiţiosului Wilhelm II de a fi el însuşi un „Bismarck"!).

Evenimentele de la Bucureşti, care au dus la căderea guvernului I.C. Brătianu, nu au putut lăsa indiferent Berlinul. România era un aliat, dar un aliat nesigur. Un rege de origine germană se afla la Bucureşti, dar, potrivit opiniei cancelarului Bismarck ca şi a multor altora, situaţia sa nu era dintre cele mai stabile, iar Germania avea nevoie de acest aliat din zona danubiano-pontică pentru a-şi desfăşura jocul politic european. La Bucureşti trebuia trimis un diplomat experimentat pentru a urmări desfăşurarea situaţiei, a „sfătui" pe rege şi, totodată, a pregăti reînnoirea în forme mai depline, dacă se putea, a tratatului de alianţă secretă din octombrie 1883 dintre România şi Tripla Alianţă, tratat ce urma să expire în octombrie 1891. Bismarck a ales pentru această importantă misiune pe Bernhard-Heinrich-Karl von Bülow (1849-1929)[1], care pînă atunci ocupase succesiv posturi diplomatice la Viena, Atena, Paris şi Petersburg.

Era pentru prima oară cînd Bülow ocupa un post în calitate de ministru plenipotenţiar, revenindu-i misiunea nu de a seconda un ambasador, ci de a fi el însuşi purtător de cuvînt al politicii guvernului său şi, în primul rînd, al orientării lui Bismarck, al cărui discipol se considera, fiind însă mai suplu şi mai „european". „Este un rafinat, un «causeur», un negociator a cărui educaţie empirică, străină de orice dogmatism, este făcută mai ales din observaţie umană, din psihologie uşoară, din generalizare rapidă". Astfel îl caracteriza, în biografia ce i-a consacrat-o André Tardieu[2]. Comparîndu-l cu Bismarck şi considerîndu-l mai „uman" şi mai puţin „dur", Tardieu aprecia la Bülow talentul de a manevra şi de a rezolva „detaliul" problemelor. Neîndoielnic însă că acest talentat bărbat de stat era înainte de orice reprezentantul Imperiului german, al politicii de expansiune a acestuia şi deşi el va refuza să urmeze pe Wilhelm II pe o linie pe care o considera primejdioasă, era, ca şi el, în ceea ce privea obiectivele urmărite, dornic de a afirma superioritatea şi chiar întîietatea Germaniei în dauna celorlalte state.

După înlăturarea sa de la cancelariat — în 1909 — Bülow n-a mai jucat un rol politic activ, primind numai incidental cîte o misiune diplomatică. El şi-a consacrat ultima perioadă a vieţii întocmirii memoriilor sale. În cadrul acestora, regăsim paginile consacrate misiunii sale de la Bucureşti — pe care Magazin istoric le-a prezentat pentru prima dată în 1970 — trecute prin filtrul evoluţiei ulterioare a evenimentelor şi judecate „de la distanţa", cîtorva decenii.

Cu prilejul unor cercetări efectuate în arhivele din R.F. Germania, am studiat rapoartele trimise de Bülow de la Bucureşti către Bismarck, în cursul primei părţi a misiunii sale în România. Mult mai bogate în amănunte decît memoriile, aceste rapoarte — din care reproducem cîteva fragmente de-a lungul acestui articol — le confirmă în liniile generale şi în orice caz nu le contrazic; mai precis ele ne introduc în concretul mecanismului diplomaţiei vremii, ne arată cum privea politica românească un diplomat dotat cu inteligenţă şi simţ critic, dar poate în mai mică măsură cu o capacitate de a înţelege lumea românească în mijlocul căreia a trăit, sclav în bună măsură al unui sistem de gîndire politică, cel al claselor conducătoare ale Germaniei epocii sale, pe care-l dorea aplicat mecanic şi în România. Rapoartele inedite sînt o sursă preţioasă de informaţie istorică şi, prin adnotările lui Bismarck pe marginea lor, relevă interesul asiduu pe care „cancelarul de fier" îl avea faţă de România, faptul că situaţia din ţara noastră constituia pentru el o constantă preocupare.

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1970.

[2] André Tardieu (1876-1945), om politic francez; de mai multe ori preşedinte de consiliu (1929, 1930, 1932); republican de stînga.

Frecventind miniştrii căzuţi de la putere

Abia sosit la Bucureşti, Bülow a fost chemat la 8 mai 1888[3] de Carol I, înainte ca el să fi prezentat scrisorile de acreditare, ceea ce dezvăluie de la început caracterul „special" pe care monarhul înţelegea să-l dea relaţiilor sale cu reprezentantul diplomatic al ţării sale de origine. Dealtfel, chiar în această primă întrevedere, regele i-a spus „că va fi pentru el o bucurie să-l introducă treptat în complicatele împrejurări interne şi externe ale României". Problema dominantă a celor dintîi discuţii dintre cei doi interlocutori a fost „problema agrară", în atmosfera creată de răscoalele începute încă din ultima decadă a lunii martie şi care continuau şi în luna mai, mai ales în Moldova. În întrevederea care a durat aproape trei ore, Carol I a caracterizat perioada de atunci ca fiind „probabil cea mai serioasă pe care el a trăit-o de la începutul domniei sale", referindu-se la agitaţia şi frămîntările social-politice, declarîndu-i lui Bülow că problema ţăranilor îl îngrijora atît de tare, încît ar fi preferat să se fi ridicat mai degrabă proletariatul din „toate oraşele mai mari" decît ţăranii.

După rege, Bülow s-a grăbit a se întîlni cu I.C. Brătianu, fostul prim ministru timp de 12 ani al ţării, — conducîndu-se după principiul că totdeauna este „utilă frecventarea miniştrilor căzuţi de la putere", pe care l-a găsit iritat împotriva monarhului care-l înlăturase de la cîrma ţării. Brătianu atribuia căderea sa presiunilor Rusiei ţariste şi dorinţei lui Carol I însuşi. „Raporturile mele cu regele — îi spusese omul politic român diplomatului german — sînt de o natură delicată. Cu 22 de ani în urmă l-am adus pe rege în ţară şi l-am iniţiat în împrejurările de aici. Încă de atunci îi spuneau duşmanii mei că eu voiam să-l domin şi în 1868

[3] Toate datele care urmează sînt pe stil nou.

1788. 308

mi-a jucat el renghiul de a-mi aşeza deodată scaunul în faţa uşii"[1]. Brătianu mai învinuia pe monarh, dar şi pe regina Elisabeta, de a avea „predilecţie pentru aristocraţia de aici". Fostul prim ministru a ţinut să remarce că nu trebuia „uitat" faptul că „dinastia nu are în fond decît foarte puţine rădăcini în această ţară". El a mai precizat lui Bülow că înţelegea totuşi să sprijine pe tărîm politic noul guvern junimist, preferîndu-l unui „cabinet de boieri", evidentă aluzie la conservatorii conduşi de Lascăr Catargiu. „La Bucureşti — mai adăugase Brătianu — referindu-se la «înalta societate» a oraşului — nu se trăieşte decît pentru distracţii şi societatea este cosmopolită; nu aici este adevărata ţară. Dar satele, adevărata Românie, încep să fie iritate împotriva guvernului". În realitate, frămîntările şi răscoala satelor începuse încă din timpul guvernului pe care-l condusese chiar Brătianu. Oricum, rapoartele lui Bülow relevă atenţia pe care el o acorda lui I.C. Brătianu, care rămînea, neîndoielnic, şi în perioada următoare lungii sale guvernări, o personalitate centrală a vieţii politice româneşti.

O lună mai tîrziu, Bülow a primit din nou vizita fostului prim ministru venit la Bucureşti de la moşia sa, Florica, spre a expune în faţa reprezentantului Germaniei poziţia sa faţă de problema agrară. „Deşi domnul Brătianu este moşier — scria Bülow lui Bismarck în raportul din 18 iunie — şi-şi petrece cea mai mare parte a anului la ţară, a vorbit [în întrevederea sa cu Bülow] ca liberalul vechii şcoli, care ar dori cel mai mult să ignore existenţa chestiunilor sociale sau să le considere ca mai puţin interesante decît dezbaterile parlamentare, luptele electorale şi alte manifestări ale vieţii constituţionale". I.C. Brătianu invocase faptul că în cursul lungii sale guvernări nu avuseseră loc frămîntări ţărăneşti de amploarea celor din primăvara anului 1888 şi el se declarase partizan doar al unei reforme agrare limitate pentru a nu pierde sprijinul arendaşilor şi al micilor proprietari. Brătianu s-a arătat în faţa lui Bülow ca reprezentant al intelectualilor, care, preciza Bülow „sînt cuprinşi în România sub denumirea de «Albăstrimea» [în româneşte în textul raportului!] şi mai puţin a ceea ce se putea defini prin «misera plebs contribuens», care, potrivit aprecierii fostului prim-ministru, «votează pentru oricare»". „Dacă regele ar dori să ajungă la o înţelegere cu mine, a spus fostul preşedinte de Consiliu — relata Bülow — şi eu m-aş muta din nou la Ministerul de interne, atunci ţăranii ar vota din nou pentru mine, indiferent dacă acum le-aş oferi perspectiva a 3 sau 10 pogoane de pămînt". Brătianu nu căuta o reală apropiere de ţărănime, pe care o considera pe plan politic o masă de manevră.

Este, totodată, evident că I.C. Brătianu se preocupa în acea vreme cu precădere de „rezerve politice" pentru consolidarea burgheziei şi a poziţiilor ei şi aceasta tocmai în vederea întăririi Partidului Liberal. „Ar fi sarcina Partidului Naţional-Liberal, şi-a exprimat părerea domnul Brătianu — continua Bülow — să aşeze în locul învechitei aristocraţii a boierilor o «burghezie democratică», avută, inteligentă şi orientată patriotic, care a lipsit României multă vreme, ca şi mai înainte Ungariei şi Poloniei. În această direcţie au fost dobîndite însemnate succese: [reprezentanţii] acestor «noi pături» au cîştigat mult teren în timpul guvernului Brătianu şi au dăruit colectivităţii eficienţi deputaţi, magistraţi şi funcţionari; aceştia au devenit arendaşi şi proprietari de moşii şi au luat în sfîrşit, în stăpînire, cel puţin în parte, industria şi comerţul... Este vorba în primul rînd a face ca această clasă a populaţiei, liberală şi naţional orientată, să rămînă în posesia puterii politice".

Bismarck se arăta sensibil faţă de problema agrară din România, adoptînd o atitudine de făţişă sprijinire a unor măsuri reale pentru rezolvarea (în măsura în care acest lucru putea fi făcut în cadrul orînduirii existente) spinoasei probleme. Bülow îndemna guvernul junimist la o nouă reformă şi, totodată, căuta să orienteze în aceeaşi direcţie şi pe fostul premier. În rapoartele sale, diplomatul german menţiona că atrăgînd atenţia lui Brătianu asupra intenţiilor guvernului de a realiza reforma, fostul premier a replicat: „Nu voi lăsa să mi se taie iarba de sub picioare de către aceşti domni; dacă fac într-adevăr ceva pentru ţăran, nu voi rămîne în urmă [aici Bismarck citind raportul lui Bülow a adnotat caustic «mergeţi!»]; în conformitate cu tradiţiile partidului meu, care a fost întotdeauna cel mai bun prieten al ţăranului, voi cere încă mai mult [din nou Bismarck adnotează: «Cu atît mai bine!»] pentru populaţiile rurale decît fac junimiştii". Bülow nu s-a lăsat cu toul convins de această declaraţie privind intenţiile reale ale lui Brătianu şi s-a decis să continue a-l influenţa, în aceeaşi direcţie, cu ajutorul lui D.A. Sturdza, pe care credea a-l putea manevra cu mai multă înlesnire avînd în vedere poziţia acestuia net germanofilă.

Fostului prim ministru, reprezentantul german îi face şi o caracterizare: „Domnul Brătianu este considerat un om integru; el se poartă la vedere cu o intenţionată simplitate în gospodăria sa, în înfăţişarea sa şi chiar şi în îmbrăcămintea sa şi scoate cu plăcere în evidenţă a sa «extremă simplitate, care convine unui mic proprietar ca mine»".

---

[1] Aluzie la înlăturarea de la guvernare, în toamna anului 1868, a liberalilor radicali sub presiunea unora dintre marile puteri. Pînă în 1871, cînd a fost instaurat pentru o jumătate de deceniu un guvern conservator, s-au succedat un număr de guverne moderat-liberale şi moderat-conservatoare. Guvernarea conservatoare se încheie în primăvara anului 1876. După guvernul Manole Costache Epureanu, la 24 iulie 1876, I.C. Brătianu a preluat conducerea guvernului, menţinîndu-se timp de 12 ani, pînă în martie 1888, cînd urmează un cabinet condus de junimistul Th. Rosetti, cu P.P. Carp la Ministerul de externe, pînă în noiembrie 1888. A intervenit apoi o perioadă de instabilitate guvernamentală, succedîndu-se mai multe formaţii conservatoare ori moderat-conservatoare (cu participare junimistă): Lascăr Catargiu (1889); generalul George Manu (1889-1891); I.E. Florescu (1891); Lascăr Catargiu (1891-1895).

Brătianu „susţine a avea totdeauna dreptate"

Din primele luni ale prezenţei sale în România, Bülow a manevrat între rege, guvernanţii junimişti şi fruntaşii liberali, contactîndu-i însă şi pe conservatori, deşi pe cei din urmă îi considera ca înclinaţi spre Rusia ţaristă. Diplomatul german îndemna pe P.P. Carp — considerîndu-l cel mai important junimist — la concesii faţă de ţărănime. „El — scria Bülow la 8 iunie — recunoaşte că maşinăria de stat românească trebuie unsă cu o eficientă picătură de ulei social ca să nu se găsească în primejdia de a se vedea oprindu-se deodată, în momentul cel mai hotărîtor". Pe marginea acestei fraze, Bismarck nota la lectura raportului: „Foarte important". La Berlin, unde Carp s-a dus în vizită, a fost „frapat cît de mult interes şi cît de multă înţelegere a constatat... faţă de problema agrară românească". Acest lucru se datora însă nu atît „înţelegerii" situaţiei ţărănimii româneşti, cît mai ales faptului că guvernanţii germani doreau, pentru realizarea intereselor lor, o stare de linişte socială şi de stabilitate internă în România. În acest scop, Bülow raporta la 4 iulie, că ministrul junimist îi asigurase că guvernul se va strădui ca, la alegeri, „dreapta" (conservatorii) să nu obţină majoritatea; în ceea ce-l priveşte, reprezentantul Germaniei se grăbise să-l îndemne ca lucrurile să fie lăsate a evolua „mai degrabă mai mult la stînga decît prea mult la dreapta".

La 4 iulie, Bülow informa pe Bismarck asupra discuţiilor pe care le purtase cu P.P. Carp privind formula unui guvern de coaliţie, după alegerile ce urmau să aibă loc şi în care (Carp trebuind a păstra contactul cu I.C. Brătianu) urmau să fie incluşi şi miniştri liberali, alcătuindu-se o formaţie guvernamentală recrutată din oameni politici acceptînd orientarea progermană. Peste cîteva zile el raporta din nou în urma convorbirii avută cu Carol I, că acesta utiliza „adjective ascuţite" la adresa fostului premier Brătianu, vorbind de „afacerile necinstite" din timpul guvernării acestuia şi nevrînd să accepte opinia lui Bülow, că, în orice caz, chemată la guvern, „partida boierilor", adică conservatorii, ar face mai mult rău. „Mai mult decît de orice sfeterisire — mai adăuga însă perspicace diplomatul german, analizînd substratul ostilităţii monarhice — regele este aţîţat de faptul că domnul Brătianu «care vrea să ştie totul mai bine» susţine a avea totdeauna dreptate". Pentru Carol I, în acel moment, liberalii nu puteau reveni la putere decît după o reorganizare (cu alte cuvinte, după o înlăturare sau o limitare a poziţiei lui I.C. Brătianu în partid), el apreciind pozitiv pe D.A. Sturdza şi pe M. Pherekyde. Dar, potrivit opiniei lui Bülow — care se angaja faţă de Bismarck a-l determina pe rege „să se arate mai prietenos faţă de brătienişti" — monarhul intenţiona să cheme la putere, în cazul eşecului electoral al junimiştilor, nu pe liberali, ci pe conservatori.

În luna iulie 1888, ministrul Germaniei la Bucureşti se arăta deosebit de interesat de şeful liberalilor, datorită poate şi faptului că îşi dădea seama că junimiştii erau lipsiţi de o bază politică care să le asigure o statornică guvernare. Îl încurajau în această direcţie şi părerile unor interlocutori ai săi. La 25 iulie, el raporta lui Bismarck detaliile întrevederii pe care o avusese cu Alexandru Beldiman, noul ministru al României la Belgrad. Acesta-i declarase despre Brătianu că „este încă cel mai popular om politic al ţării, după cum este, cu toate greşelile sale, cel mai eficient. (El are îndemînare, opina domnul Beldiman, cunoaşte pîrghiile acestei ţări şi ştie să le manevreze)". Oarecari ezitări avea totuşi Bülow faţă de fostul prim-ministru în legătură cu atitudinea acestuia faţă de Franţa, deşi Brătianu fusese cel ce în 1883 încheiase înţelegerea României cu Tripla Alianţă.

Influenţa franceză în România îl irita pe diplomatul german. Moravurile franceze se constată la toate categoriile — nota el în raportul său din 27 iulie 1888 — menţionînd mai departe: „cunoaşterea limbii franceze este chiar mai

În p. 17: *Bernhard von Bülow, ministru plenipotenţiar al Germaniei la Bucureşti (imaginea de sus), şi cancelarul Otto von Bismarck*

Cîţiva dintre interlocutorii diplomatului german la Bucureşti: I.C. Brătianu...

...Alex. Beldiman...

răspîndită decît la polonezi, greci sau ruşi". „Şi oameni din burghezie şi micii funcţionari — adăuga Bülow — vorbesc cu dibăcie limba franceză; pentru cei ce au întîietatea [în societate], limba franceză este ma la îndemînă decît limba lor maternă; în clu-

...şi *D.A. Sturdza*

buri şi restaurante, chiar şi printre ofiţeri şi deputaţi, se aude în mod precumpănitor vorbindu-se franceza". Trimisul Germaniei nota cu evidentă amărăciune: „Domnul Ioan Brătianu mi-a recunoscut că el va sta pînă la sfîrşitul vieţii sub influenţa celor dintîi impresii spirituale, care au fost cele franceze". Bülow mai raporta, de data aceasta iritat: „Nu trebuie să ascund că maiestăţile româneşti nu opun decît o neînsemnată opoziţie direcţiei profranceze din ţara lor. Este în natura Maiestăţii Sale Regelui Ca ol să înoate mai bine cu curentul decît împotriva curentului". Dealtfel, Bülow remarca faptul că regele vorbea interlocutorilor săi români despre originile sale franceze (prin familiile Murat şi Beauharnais) şi că regina pleda pentru bunele relaţii franco-germane şi declara a-i place literatura franceză.

În septembrie 1888, monarhul se arăta dispus să-şi exercite influenţa pentru ca, în alegeri, liberalii să obţină un număr de mandate pentru a se evita „urmări ameninţătoare pentru dezvoltarea ulterioară a politicii externe româneşti". El nu credea însă posibil — şi declara acest lucru lui Bülow — că se putea realiza o alianţă între liberali şi junimişti, deoarece Brătianu, „din ranchiună şi gelozie", se va împotrivi proiectelor de reformă agrară. În continuare, regele părea înclinat spre o viitoare formulă conservatoare de guvernare şi îl informa pe Bülow că, primind pe Lascăr Catargiu şi pe Alexandru Lahovary, aceştia îl frapaseră prin „ţinuta lor modestă". Citind raportul, Bismarck nota marginal: „Să aştepte el numai!" Îngrijorat de eventualitatea formării unui guvern conservator în România, în rîndul căruia existau şi unele simpatii proruse, şi deci cu care nu s-ar fi putut reînnoi alianţa din 1883, cancelarul dădea următoarele instrucţiuni, după lectura raportului ministrului plenipotenţiar de la Bucureşti: „De răspuns: problema principală este dacă regele are de partea sa majoritatea pumnilor[1], ţăranii şi soldaţii; boierii îl folosesc şi-l vor înjunghia cînd va veni momentul". Regele îi descrie lui von Bülow situaţia sa, mărturisindu-i că ar fi vrut ca rudele sale — desigur cele din Germania — să-l considere „un rege adevărat, cu putere regală şi cu un popor credincios". Diplomatul german nota opinia sa: „Se pare că, în forul său interior, regele Carol simte totuşi că tronul său se reazemă pe picioare slabe". Descriindu-i sincer situaţia, regele declara diplomatului german: „Febra antidinastică a început în ziua în care am sosit în această ţară. Faptul că sînt un străin a fost încă de atunci utilizat de politicieni lipsiţi de scrupule pentru a incita poporul împotriva mea. Cu totul sigur nu m-am simţit aici niciodată. Toate partidele, albii ca şi roşii, afişează nota antidinastică de îndată ce se găsesc în opoziţie". În continuare, monarhul a amintit de „comploturile" lui Brătianu din 1870 şi 1876[2].

---

[1] Folosind expresia „majoritatea pumnilor". Bismarck voia să se refere — după cum reiese din context — la cei ce-şi foloseau forţa braţelor în munca productivă sau în cadrele armatei.

[2] În vara anului 1870 — după izbucnirea războiului franco-prusian — fusese pregătită o amplă acţiune antidinastică de către liberalii radicali care, folosind nemulţumirea maselor, au organizat conspiraţia în şapte centre (inclusiv Bucureşti şi Craiova), ei avînd partizani şi printre ofiţeri; pornind prematur acţiunea numai la Ploieşti, Al. Candiano-Popescu a înlesnit măsurile de înăbuşire. În octombrie 1870, Curtea cu Juraţi a achitat pe cei 41 acuzaţi (printre care Brătianu, deşi arestat la un moment dat, nu figura). În primăvara anului 1876, coaliţia de la Mazar Paşa, în cadrul căreia liberalii radicali jucau un rol central, a ameninţat pe Carol I cu „revoluţia", determinînd demisia guvernului conservator Lascăr Catargiu, la 11 aprilie. După efemerul guvern conservator moderat al generalului I. Em. Florescu, domnitorul a încredinţat guvernul Coaliţiei de la Mazar Paşa, prim ministru devenind Manole Costache Epureanu. Cîteva luni mai tîrziu, în iulie 1876, a fost alcătuit un nou guvern, I.C. Brătianu preluînd de data aceasta conducerea sa. Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 9/1972 şi 11/1973.

Prof. dr. HÉLÈNE AHRWEILER
Președintele Universității Sorbona I — Paris

Istoria — o armă a speranței

Atunci cînd, în mai 1968, prezentam prof. Hélène Ahrweiler cîteva numere din primul an de apariție al Magazinului istoric, distinsa istorică franceză îmi formula cîteva sugestii. Între ele, aceea de a reflecta în paginile revistei viața științifică istorică internațională. Iată că avem acum prilejul să publicăm un interviu chiar cu domnia-sa, aleasă la reuniunea de la București a Comitetului internațional de științe istorice în funcția de secretar general al Biroului acestui important for științific.

— Semnificația congresului de la București pentru dezvoltarea științelor istorice în anii '80?

— În opinia mea, congresul din capitala României reprezintă o cotitură în istoria congreselor științifice, în general. Mai întîi, deoarece interesul și afluența pe care le-au arătat colegii mei din zeci de țări ale lumii este fără precedent. În acest sens, doresc să precizez că țara dv. este întotdeauna primitoare (sînt pentru a zecea oară în România) și dispune de întreaga infrastructură și capacitate organizatorică necesare pentru un congres de mari proporții. Dar, mult mai important este faptul că pentru noi, europeni și neeuropeni, România se află în centrul atenției lumii actuale, în ceea ce privește poziția ei internațională. Consider că România joacă un rol în pacea mondială și, prin urmare, congresul stă într-un fel sub semnul păcii, iar istoricii pot avea, și ei, o contribuție constructivă în această direcție. Congresul de la București stă, de asemenea, sub semnul apropierii dintre oameni și națiuni. A fost pentru mine o mare plăcere să întîlnesc la București eminenți istorici chinezi, pe care i-am întîmpinat nu de mult la Paris, iar congresul de la București a fost cel dintîi la care a participat o delegație chineză.

— Care este ponderea Congresului sub raportul cercetării științifice?

— Cel mai important este că aici am putut constata un nou avînt al științelor istorice. Este principalul bilanț al congresului de la București. De pildă, au fost abordate pentru prima oară la un congres mondial de istorie teme majore, subiecte de mare actualitate: pacea, condiția femeii, învățămîntul istoric. Aș dori să subliniez, de asemenea, că am putut observa din activitatea comisiilor congresului evoluția rapidă a cercetării în domeniul științelor istorice auxiliare. Am în vedere noile metode cantitative aplicate cercetării istorice, semantica istorică, demografia, semiotica. Iată o serie de probleme de perspectivă care au fost abordate pentru prima oară aici, la București.

— Cum vedeți rolul predării istoriei în școala contemporană?

— Voi fi cît se poate de categorică. După părerea mea, învățămîntul istoric reprezintă fundamentul oricărei formații educative a tinerilor. Numai pe o asemenea bază noile generații vor fi capabile să înțeleagă celelalte civilizații și culturi ale popoarelor lumii. A învăța istorie nu înseamnă o contemplare „la rece" a trecutului, ci studiul unei științe vii, moderne. Din acest punct de vedere am rămas impresionată de tinerii români întîlniți la București, de orizontul lor, de cunoștințele lor.

— Cum vedeți locul unei reviste de cultură istorică într-o lume însetată de istorie?

— O asemenea revistă are o deosebită importanță pentru fiecare țară, deoarece constatăm setea de istorie pretutindeni, și la dv., și în Franța, și în Grecia — de unde sînt originară. În afară de revistele franceze de mare tiraj, și în România de *Magazin istoric*, cunosc puține alte exemple de publicații istorice pentru publicul larg. O revistă ca *Magazin istoric* nu dă oamenilor care o citesc o imagine, să spunem turistică, a istoriei, ci prin adevărul despre istorie, oferă o reală certitudine asupra trecutului, care-i ajută pe cititori să facă față mai ușor incertitudinilor viitorului. Pentru că istoria este o armă a speranței. O revistă ca *Magazin istoric* — pe care o cunosc de la înființarea ei — oferă cititorilor informația cea mai completă, într-o formă clară, accesibilă, cu o prezentare percutantă și evitînd totdeauna senzaționalul. A hrăni imaginația creatoare a cititorilor, este o misiune dintre cele mai grele, dar care merită orice efort. Este o performanță pentru care vă felicit pe dv., și pe colegii români, dintre care mulți, foarte mulți, semnează în *Magazin istoric*.

Înainte de a ne despărți, vă rog să notați încă o dată că, personal, apreciez Congresul de la București ca o reușită perfectă.

Cristian POPIȘTEANU

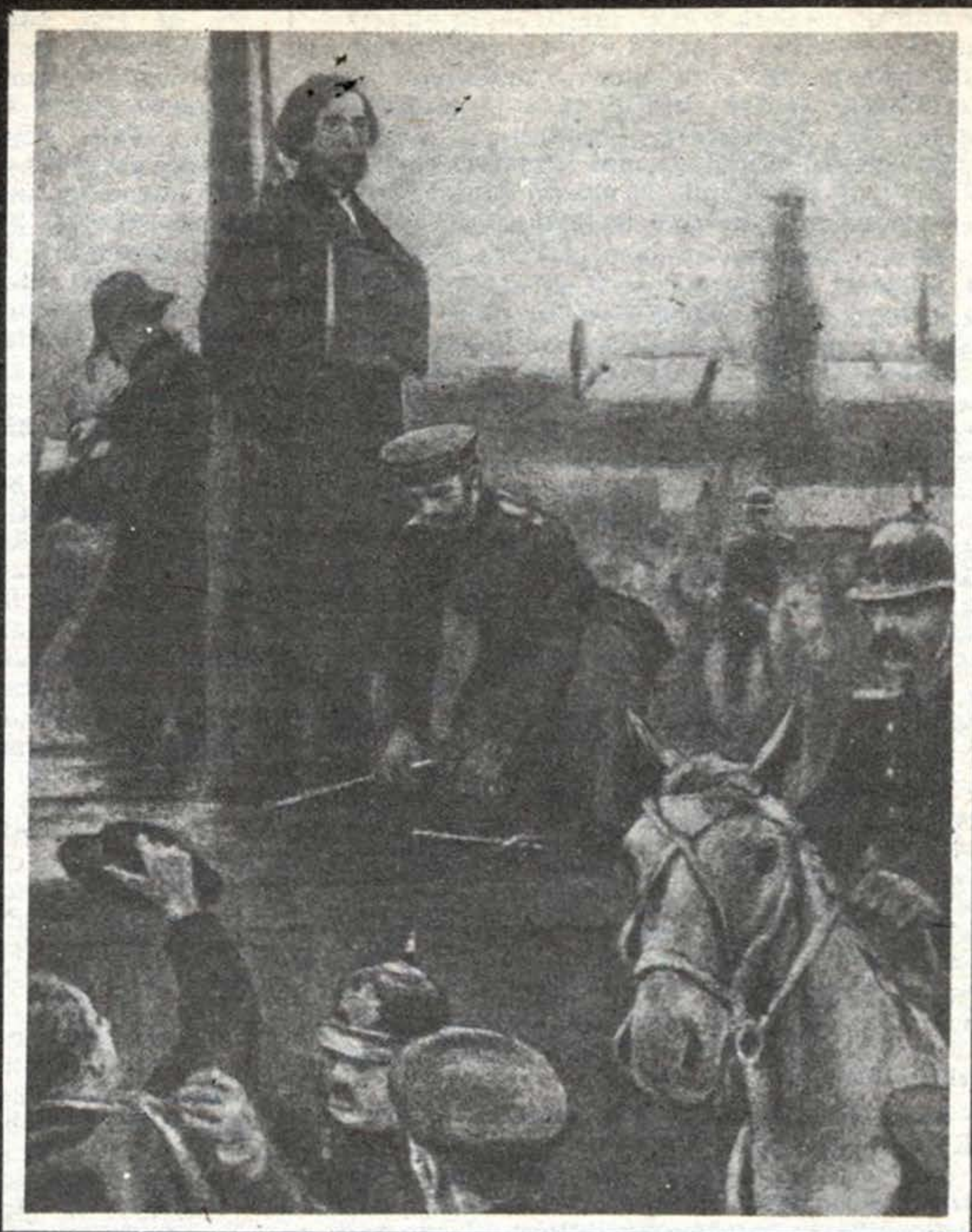

19 mai 1864.
În Piața Mîtninski
din Petersburg
este țintuit la stîlpul
infamiei
un bărbat de 36 ani,
miop, cu capul
descoperit,
purtînd agățată la piept
o tăbliță cu inscripția
„criminal de stat".
Un buchet de flori,
aruncat din mulțime,
cade la picioarele lui;
urmează al doilea,
al treilea, al patrulea...
Jandarmii se grăbesc.
Cu mișcări precipitate,
scot lanțurile deținutului
și îl pornesc
spre închisoarea
Nercinsk.
Din mulțime se aud
strigăte de
„la revedere".

CERNÎȘEVSKI ÎN DEPORTARE

N. A. TROIȚKI

Democratul revoluționar Nikolai Gavrilovici Cernîșevski (1828-1889) a fost arestat într-o noapte de vară a anului 1862, după ce i s-a răscolit toată casa, fără a i se găsi nimic compromițător. A stat întemnițat aproape doi ani, în fortăreața Petropavlovsk, înfruntîndu-i pe anchetatori și refuzînd să-și recunoască vreo vină. „Oricît m-ați ține închis— s-ar putea să încărunțesc, să mor chiar —, în nici un caz nu-mi voi schimba prima declarație", a spus el anchetatorilor. În tot acest timp, a continuat să studieze și să scrie. În 1863, a terminat romanul Cei de făcut?, un curajos rechizitoriu al regimului feudal rusesc, o odă închinată luptei pentru eliberare în care a pus problema emancipării femeii.și a subliniat necesitatea de organizare a revoluționarilor,

Ohrana (poliția secretă din Rusia țaristă) a ticluit falsuri și provocări, pentru a dovedi vinovăția dîrzului revoluționar și, în 1864, el a fost condamnat la șapte ani muncă silnică în Siberia.

În tot timpul detenției sale, nici o adunare studențească, nici o reuniune a intelectualității progresiste ruse nu s-a desfășurat fără a pome-

ni numele lui Cernîşevski, martirul din Siberia. Într-o cuvîntare rostită la o manifestaţie din Kazan, G.V. Plehanov, elogiindu-l pe Cernîşevski pentru curajul de a fi demascat orînduirea autocrată, sublinia: „Pentru acest adevăr sfînt, cel mai înzestrat scriitor al nostru a fost trimis la muncă silnică, unde se chinuie pînă în ziua de astăzi".

Nikolai Gavrilovici Cernîşevski s-a născut la Saratov, în familia unui preot. A învăţat la Seminarul de preoţi din oraşul natal (1842-1845), pe care l-a părăsit însă din lipsa oricărei afinităţi faţă de profesia rîvnită de tatăl său pentru tînărul Cernîşevski. În 1850, a absolvit secţia de istorie-filologie a Universităţii din Petersburg, iar următorii trei ani a predat limba şi literatura rusă la gimnaziul din Saratov. Aici, viitorul gînditor revoluţionar, scriitor, eseist şi filozof le-a insuflat elevilor săi ură împotriva iobăgiei şi dragoste de libertate. Conştient că astfel îşi risca libertatea şi chiar viaţa, îi spunea într-o zi logodnicei sale: „Comit aici nişte fapte care miros a ocnă pur şi simplu. Nu ştiu cît am să mai fiu liber. În fiecare zi pot fi arestat... şi atunci nu ştiu dacă o să mai scap din închisoare".

După anul 1855, Cernîşevski a devenit redactor la revista Sovremennik (Contemporanul) — tribună a luptei revoluţionare împotriva autocraţiei ţariste şi a iobăgiei —, unde a condus rubrica politică, imprimînd, de fapt, orientarea generală a publicaţiei. În jurul lui s-au grupat elementele cele mai hotărîte, cele mai revoluţionare ale intelectualităţii progresiste ruse. Ideile sale novatoare, curajoase, liberatoare se aflau pe buzele tuturor, îndeosebi ale tineretului.

În anii 1858-1862, prin studii şi articole şi, îndeosebi, prin traducerea în limba rusă a unor cărţi de istorie şi filozofie din limbile franceză şi engleză, Cernîşevski a adus o mare contribuţie la informarea cititorului rus asupra experienţei istorice a Europei apusene. În ciclul Scrisori fără adresă (scrise în 1862, dar interzise de cenzură şi tipărite mai tîrziu, peste graniţă), Cernîşevski a criticat sistemul autocrat birocratic rusesc: „De sute de ani, Rusia este nenorocită de speranţele oarbe în bunele intenţii ale ţarului, — îi scria el democratului revoluţionar Aleksandr Ivanovici Herzen. Din mîinile ţarilor numai cu forţa se pot smulge drepturi omeneşti pentru popor... şi numai asemenea drepturi sînt sigure, pentru că sînt cucerite. Situaţia noastră este îngrozitoare, de nesuportat. Numai toporul ne poate izbăvi; nimic altceva în afară de topor nu ne va ajuta! Altă scăpare nu este".

În 1862, autorităţile ţariste au interzis pentru opt luni revista Sovremennik, apoi au dat buzna în casa redactorului ei, aflat sub supravegherea poliţiei din septembrie 1861, şi l-au arestat. Motivul invocat? O scrisoare a lui Herzen către un alt revoluţionar, în care era amintit şi numele lui Cernîşevski, în legătură cu posibilitatea de a se edita la Londra Sovremennikul interzis.

La scurgerea celor şapte ani de muncă silnică, Cernîşevski a fost trimis, fără nici „un temei legal", la Vilujsk, într-o „fundătură" de Siberie. În 1883, poliţia l-a mutat la Astrahan, pe ţărmul Mării Caspice, modificare brutală de climă care l-a şubrezit şi mai tare sănătatea. Epuizat fizic, după cei aproape 20 ani de Siberie, Cernîşevski a primit aprobare să se întoarcă la Saratov, oraşul natal, abia cu cîteva luni înainte de moarte, în 1889.

„Personalitatea acestui om este atît de măreaţă şi de înălţătoare şi totodată atît de simpatică şi de frumoasă, activitatea lui este atît de curată şi de puternică, influenţa lui atît de urlaşă, încît, pe măsură ce te adînceşti în firea lui, te simţi pătruns tot mai mult şi mai puternic de un nemărginit respect şi de dragoste. Minte genială, caracter măreţ, voinţă fermă, fineţe sufletească şi o inimă făcută să cuprindă tot ce este frumos în lume, un caracter pătimaş şi totodată curat, o viaţă fără umbră de păcat, plină de luptă — tot ce poate face pe un om măreţ şi sublim, toate acestea erau adunate într-însul". În aceste cuvinte a rezumat V.I. Lenin — conducătorul Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, de la a cărei victorie se împlinesc 66 ani — valoarea de luptător şi de om a lui N.G. Cernîşevski. „Acest mare gînditor, căruia Rusia îi datorează atît de mult, asasinat lent prin anii îndelungaţi de deportare petrecuţi printre iakuţii siberieni" — cum spunea Engels — s-a bucurat de preţuirea a numeroase alte personalităţi.

În timpul cît s-a aflat închis şi deportat, prietenii săi au încercat în cîteva rînduri să-l elibereze. Dar să urmărim aceste tentative prin intermediul unui articol, pe care-l reproducem — cu titlul redacţiei noastre şi într-o versiune condensată — din revista Voprosî istorii, nr. 7/1978.

Florentina DOLGHIN

Mărturiile păstrate în arhivele din U.R.S.S. atestă viul interes manifestat de oamenii progresişti ai epocii pentru ideile şi personalitatea lui Cernîşevski. Presa ilegală îşi informa sistematic cititorii despre suferinţele lui în deportare. Începutul l-a făcut ziarul lui Herzen, *Kolokol* (Clopotul), care, în ultimii săi patru ani de apariţie, a denunţat în numeroase pagini cruzimea cu care era tratat Cernîşevski în surghiun. După *Kolokol*, cel mai intens s-a ocupat de soarta lui Cernîşevski revista *Vperiod!* (Înainte!), editată de P.L. Lavrov.

Interesant că, în acea perioadă, tipografiile ilegale tipăreau operele lui Cernîşevski: în anii 1868-1872 au apărut cinci volume din lucrările sale, în 1874 s-au editat pentru prima dată *Scrisorile fără adresă*, în 1877 romanul *Prologul* etc. Toate acestea au sporit autoritatea revoluţionară a autorului, i-au adus tot mai mulţi discipoli, în condiţiile în care „cred că nici pasărea cerului nu ar putea ajunge pînă la Cernîşevski sau de la el la noi", cum nota, în jurnalul său, la 16 decembrie 1879, profesorul liberal A. F. Kisteakovski. Dar adepţii marelui democrat-revoluţionar pregăteau intens momentul eliberării din ocnă a conducătorului lor.

Prima tentativă. Primul care a pus problema organizării evadării lui Cernîşevski a fost

A.I. Herzen. Încă din ianie 1864, cînd surghiunitul se afla pe drumul spre Irkutsk, Herzen a discutat-o la Londra cu N.N. Pesterev, negustor din Irkutsk, simpatizant al narodnicilor. Pesterev a întreprins prima încercare de a-l elibera pe Cernîşevski. Întors în patrie, negustorul a început să facă pregătirile necesare. În primăvara anului 1865, a plănuit să o trimită la ocna din Nercinsk, unde se afla Cernîşevski, pe soţia acestuia — Olga Sokratovna — cu unul dintre fiii lor, dîndu-le ca însoţitor pe prietenul său, doctorul E.M. Pavlinov, cu instrucţiuni precise de evadare. Arestările efectuate în primăvara anului 1865 printre siberieni şi percheziţia făcută lui Pavlinov l-au obligat pe Pesterev să amîne, pentru primăvara următoare, călătoria Olgăi Sokratovna. Pesterev avea multe cunoştinţe de nădejde în lumea deportaţilor politici din Siberia. Totodată, în calitatea sa de negustor din Irkutsk, el întreţinea contacte prieteneşti şi de afaceri cu negustorii siberieni. Mulţi dintre aceştia practicau un comerţ larg cu China. Caravanele lor de căruţe străbăteau permanent drumul dus şi întors. Ştiau toate cărările. Garda le cunoştea echipajele, care nu mai trezeau nici un fel de suspiciuni. După planul lui Pesterev, Cernîşevski trebuia să ajungă la frontieră, fie ca oaspete al acestor negustori, fie ca slujbaş de rînd. Graniţa era la numai 30 verste (1 verstă = 1,067 km). Vigilenţa gărzii ar fi fost adormită şi de faptul că deportatul călătorea cu soţia şi cu copilul. Cine evadează din ocnă însoţit de familie?

Dar a cincea zi după sosirea sa la Nercinsk, Olga Sokratovna a părăsit în grabă localitatea. Istoriografii au explicat hotărîrea ei prin atitudinea jandarmilor care, bănuind planul lui Pesterev, au început să urmărească atent şi grosolan întîlnirile sale cu soţul. Cernîşevski a înţeles imediat, susţin ei, că Secţia III [a Ohranei] se află pe urmele sale şi că Olga Sokratovna e bănuită de participare la un plan de evadare. În aceste condiţii, orice cuvînt imprudent, orice mişcare ar fi putut s-o nenorocească. De aceea, el s-a grăbit să-şi trimită soţia înapoi acasă. Această versiune romantică nu este total confirmată documentar. Este destul de greu de crezut că Olga Sokratovna s-a grăbit să plece în Siberia pentru a-l elibera pe Cernîşevski şi pentru a fugi în China cu el şi cu un fiu de numai şapte ani, călare pe trăpaşii negustorilor. În primul rînd, soţia lui Cernîşevski nu era nicidecum revoluţionară, gata să-şi sacrifice viaţa pentru realizarea unui plan conspirativ, zămislit de democrat-revoluţionari. O femeie energică, dar prevăzătoare şi atrasă de o viaţă comodă cum era ea, greu s-ar fi putut decide să fugă în necunoscut cu un soţ urmărit şi cu un fiu minor. Şi mai puţin probabil este ca ea să se fi hotărît la acest pas, lăsîndu-l în Rusia pe cel de-al doilea fiu al lor, Aleksandr, de numai 12 ani. Olga Sokratovna s-a dus în Siberia, de fapt, numai să-şi viziteze soţul.

A doua tentativă. Între adepţii lui Cernîşevski se evidenţiau, printr-o atitudine deosebit de exaltată faţă de mentorul lor, membrii organizaţiei revoluţionare din Moscova şi Petersburg, iniţiată de N.A. Işutin şi I.A. Hudeakov — organizaţie care a fiinţat între anii 1863 şi 1866. Ei erau convinşi că „în prezent, în Rusia nu mai există un alt om la fel de talentat ca Cernîşevski". Mai în glumă mai în serios, Işutin spunea că, în general, „au existat trei oameni mari pe pămînt: Iisus Hristos, apostolul Pavel şi Cernîşevski". Işutiniştii considerau romanul *Ce-i de făcut?* „mult deasupra a tot ce s-a scris pînă acum" şi căutau să-l folosească ca o călăuză în acţiunile lor. De aceea, este firesc ca ei să fi socotit una dintre principalele lor sarcini eliberarea lui Cernîşevski.

Işutiniştilor le-a venit ideea unei asemenea încercări în vara anului 1865, cînd Işutin şi A.K. Malikov s-au întîlnit la Petersburg cu G.Z. Eliseev, membru al redacţiei revistei *Sovremennik*. Acesta le-a promis că-i va subvenţiona pentru a pleca în Siberia, deşi el, personal, era prea puţin convins de reuşita acţiunii. S-au oferit să plece la Cernîşevski Işutin, Malikov şi ginerele acestuia, L.E. Obolenski, cu soţia lui. Aceasta din urmă era gata să-l salveze personal pe Cernîşevski: „Să-i dea îmbrăcămintea ei de femeie, iar ea să rămînă acolo, în locul lui". În toamna anului 1865, în adunările işutiniştilor s-au discutat planul operaţiei şi candidaturile celor ce urmau să-l ducă la îndeplinire. Stranden, conducătorul operaţiei de evadare, şi tovarăşii lui trebuiau să se dea drept negustor şi, respectiv, cîrciumar, muncitor etc., să intre în legătură cu Cernîşevski şi, folosind orice mijloace (mituire, şantaj etc.), în funcţie de împrejurări, să organizeze evadarea lui fie pe Amur spre Oceanul Pacific, în America, fie prin Siberia, înapoi spre Rusia centrală. Cea de-a doua variantă prevedea ca Cernîşevski să fie adus la Moscova, să fie ascuns printre membrii grupului revoluţionar polonez „Narodowa opeka" [Emanciparea poporului] şi apoi să plece la Geneva, unde să preia conducerea editării unei reviste revoluţionare.

În preajma lunii aprilie 1866, işutiniştii şi-au încheiat pregătirile. Totul era gata — oameni, bani, acte, adrese. Stranden îşi procurase chiar o otravă, pe care o ascunsese într-un nasture, pentru ca „în cazul descoperirii planului, să se otrăvească imediat". Era gata s-o pornească la drum ca negustor, cînd a răsunat împuşcătura lui Karakozov[1]. Imediat, au început arestările printre işutinişti. Aşa a eşuat şi această încercare de a-l elibera pe Cernîşevski.

A treia tentativă. În toamna anului 1867, la Petersburg s-a constituit societatea secretă „Academia Smorgoniski". Printre fondatorii ei se numărau şi patru membri ai cercului lui Işutin, la curent cu intenţiile işutiniştilor de a-l elibera pe Cernîşevski. Există puţine informaţii despre această nouă tentativă. Ele se bazează pe

[1] La 4 aprilie 1866, Dmitri Vladimirovici Karakozov (1840-1866), care făcea parte din cercul lui Işutin, era chiar văr cu acesta, a tras cu arma în ţarul Aleksandru II, la porţile Grădinii de vară din Petersburg. A fost condamnat la moarte şi spînzurat.

rapoartele jandarmeriei, consacrate „Academiei Smorgoniski". Jandarmii nu au reuşit să afle prea multe despre tentativă şi, mai cu seamă, ce era mai important: planul de acţiune, sursele financiare, punctele de legătură. Ei au stabilit numai pe iniţiator, Voskresenski, de fel tot din Saratov, ca şi Cernîşevski, şi pe principalii executanţi, Kuntuşev şi Katin-Iarţev, absolvenţi ai liceului din Saratov, unde predase Cernîşevski în anii 1851-1853. Voskresenski i-a trimis pe cei doi la Riazan, unde urma să li se trimită de la Petersburg 1 000 ruble, pentru drumul spre Siberia. Cum banii nu au sosit, după o aşteptare de mai bine de şase săptămîni, Katin-Iarţev şi Kuntuşev au părăsit Riazanul, abandonînd astfel acţiunea plănuită.

A patra tentativă, întreprinsă în anul 1870, deschide seria celor în care rolul de executant al unui plan elaborat în colectiv revenea unei singure persoane; prima persoană a fost işutinistul P.A. Rovinski. În iulie-august 1870, Rovinski a întreprins o expediţie etnografică în regiunea ocnei Nercinsk. Evident, un pretext; „etnograful" trebuia să culeagă informaţii despre Cernîşevski, să ajungă la el, dacă era posibil, şi să pregătească mijloacele pentru a-l elibera. Ideea expediţiei părea fericită: Rovinski cunoştea drumurile, avea autorizaţie de a călători prin aşezările de la frontieră, grănicerii şi străjerii nu ştiau cum arată la chip membrii expediţiei, deci exista posibilitatea de a-l lua cu ei pe Cernîşevski şi a-l trece peste graniţă.

Tentativa lui Rovinski nu a reuşit, deoarece Cernîşevski era supravegheat cu stricteţe. După descoperirea planurilor işutiniştilor, autorităţile ţariste au căutat noi mijloace de a-l izola pe deportat. La 10 august 1870, îi expira termenul de condamnare la ocnă. Ar fi trebuit să rămînă în exil, însă cu dreptul de a-şi aduce familia şi de a se ocupa de literatură. Dar şeful jandarmeriei, P.A. Şuvalov, împreună cu generalul guvernator al Siberiei orientale, M.S. Korsakov, ceruseră Consiliului de Miniştri, încă din decembrie 1868, să li se aprobe ca revoluţionarul să capete domiciliu forţat „într-o localitate şi în condiţii care să elimine orice grijă privind evadarea lui şi care să spulbere tentaţiile unor tineri de a-l elibera". Această localitate a fost Viliuisk[1].

În timp ce autorităţile siberiene prgăteau mutarea lui Cernîşevski la Viliuisk, în iarna anului 1871, Rovinski a încercat să-l întîlnească, dar un avertisment dat de Knobloh, comandantul ocnei Nercinsk, i-a zădărnicit planul. Într-o convorbire amicală, Knobloh i-a spus: „Veţi încerca, probabil, să cereţi o întrevedere cu Cernîşevski. Se pare că vă e rudă. Ei bine, nu vă sfătuiesc s-o faceţi. S-a primit o hîrtie ca imediat ce aţi solicita aşa ceva să fiţi arestat". Înainte de a pleca spre Nercinsk, Rovinski se întîlnise la Irkutsk cu Gherman Lopatin, alt revoluţionar, membru al Consiliului General al Internaţionalei I, care plănuia şi el să-l elibereze pe Cernîşevski. Lopatin fusese arestat între timp şi, deci, întrevederea sa cu Rovinski aruncase umbra suspiciunilor şi asupra acestuia din urmă; de aceea, autorităţile dispuseseră ca el să fie arestat.

A cincea tentativă. În timp ce Rovinski căuta o posibilitate de a-l elibera pe Cernîşevski, în Siberia a venit, în acelaşi scop, şi Lopatin, care — după cum atestă fiul lui Cernîşevski în memoriile sale — s-a întîlnit cu Rovinski. Lopatin plecase de la Londra în Rusia, cu intenţia de a-l salva pe Cernîşevski.

Dorinţa arzătoare a lui Lopatin de a-l elibera pe revoluţionarul rus se născuse la Londra, sub impresia discuţiilor avute cu Marx, care îi relevase măreţia de gînditor a deportatului: „Moartea politică a lui Cernîşevski reprezintă o pierdere pentru lumea ştiinţifică nu numai din Rusia, ci din întreaga Europă", îi spusese acesta. Conştient însă că proiectul său de a-l smulge pe Cernîşevski din ocnele siberiene este oarecum aventurist, Lopatin nu-i împărtăşise lui Marx scopul şi ruta călătoriei sale. Îi spusese că pleacă în S.U.A. El şi-a pus la curent cu planul său cinci prieteni petersburghezi, care l-au finanţat, şi pe editorul operelor lui Cernîşevski, emi-

În p. 23: la stîlpul infamiei, la vîrsta de 36 ani

Aproape pînă la sfîrşitul vieţii, în 1889, Cernîşevski a fost condamnat de autorităţile ariste să trăiască în deportare. La începutul detenţiei...

grantul M.K. Elpidin. Lopatin a sosit la Irkutsk, la 5 ianuarie 1871, singur, dar contînd pe legăturile de acolo. În cursul aceleiaşi luni, cu ajutorul prietenilor din localitate, el a strîns datele necesare despre Cernîşevski. Dar la 1 februarie a fost arestat. Planul său a fost dejucat de o telegramă a agentului ţarist din Geneva, telegramă care anunţa că o persoană a plecat special în Siberia pentru a-l elibera pe Cernîşevski. Lopatin, aflat acolo sub identitatea de N.N. Liubavin, membru al Societăţii de geografie, a fost pus sub urmărire. În scurt timp, o a doua telegramă, trimisă de şeful oficiului telegrafic de pe Amur, anunţa că acesta l-a recunoscut pe Lopatin în persoana lui Liubavin, cu care călătorise de la Kazan la Irkutsk. Astfel denunţul trimis din Geneva s-a confirmat.

[1] Localitate situată la 601 km distanţă de Iakutsk, pe malul drept al rîului Viliui, afluent al Lenei. În timpul ţarismului, Viliuiskul a fost un loc de surghiun pentru duşmanii regimului.

Lopatin a stat în temniţele din Irkutsk peste doi ani şi jumătate. În acest timp a evadat de trei ori, ultima oară reuşind să scape. În toamna anului 1873, el a reapărut la Londra. Marx, care fusese foarte îngrijorat de soarta lui şi chiar încercase să-l ajute, pe cale diplomatică, şi-a întîmpinat cu mare bucurie prietenul rus.

Odată ajuns în capitala Angliei, acesta a început să pregătească o nouă încercare de eliberare a lui Cernîşevski.

A şasea tentativă. În timp ce, în străinătate, Lopatin căuta să repete „odiseea" sa siberiană, în Rusia membrii unui alt cerc revoluţionar, al lui Dolguşin, şi-au propus să-l elibereze pe exilat. Era în toamna lui 1873, tocmai cînd autorităţile ţariste dăduseră de urma acestei societăţi secrete şi începuseră urmărirea şi represaliile împotriva ei. Iată ce scrie V.A. Tihoţki, participant direct la acţiune: „Pe mine şi pe Dmohovski, care ne aflam la ţară, autorităţile încă nu ne deranjaseră. Am hotărît să ne folosim de acest răgaz şi să pornim spre Si-

...în timpul ei...

beria, pentru a ne edifica asupra condiţiilor vieţii lui Cernîşevski şi a organiza evadarea lui. Încă dinainte, am cules informaţiile necesare la Petersburg de la fiul lui Cernîşevski, Aleksandr, şi de la prietenul tatălui lui, A.N. Pîpin — pe care-l stimam în mod deosebit. Cei doi s-au speriat de planul nostru. Se temeau ca, în caz de nereuşită, situaţia lui Cernîşevski să nu se înrăutăţească şi mai mult. În drum spre Siberia, la staţia poştalionului din Ciuguevo, l-am zărit noaptea pe generalul de jandarmi Kovalinski, care pleca în satul nostru, pentru a ne aresta. Ne-am îndepărtat cît am putut de repede. Aflînd din foaia de parcurs cine sîntem, Kovalinski a pornit însă în urmărirea noastră, spre Harkov, unde am şi fost arestaţi la hotel, imediat după sosire, şi trimişi la Moscova".

A şaptea tentativă. În primăvara anului 1875, au pornit de la Geneva spre Irkutsk D.A. Klement şi N.A. Griboedov, care trebuiau „să confirme informaţiile aduse de Lopatin şi să-l elibereze ei înşişi pe Cernîşevski". Cei doi acţionau de comun acord cu Lopatin şi cu emigranţii ruşi aflaţi la Geneva.

După arestarea şi evadarea lui Lopatin, autorităţile ţariste din Iakutsk, convinse că acesta sau prietenii săi de idei vor încerca iar să-l salveze pe Cernîşevski, aminteau mereu celor din Viliuisk să-l supravegheze clipă de clipă şi cu multă vigilenţă pe prizonier. „Un grup de persoane din străinătate, simpatizanţi ai lui Cernîşevski, au alcătuit un plan amănunţit de eliberare a împricinatului. Răufăcătorii intenţionează să vină în Siberia în această iarnă", scria guvernatorul din Iakutsk isprav-nicului din Viliuisk, în decembrie 1874. Cînd Klement şi Griboedov au ajuns la Irkutsk, autorităţile locale erau în alertă. Tot atunci şi independent de cei doi, şi I.N. Mîşkin, avînd asupra sa acte pe numele locotenentului de jandarmi Meş-

...cu cîteva luni înaintea morţii

cerinov, a încercat să-l elibereze pe Cernîşevski, dar a fost arestat. Cercetînd cazul lui, autorităţile au dibuit urma lui Griboedov. Încă înainte ca Mîşkin să-şi fi dezvăluit adevăratul nume, Secţia III [a Ohranei] a telegrafiat la Irkutsk: „Falsul locotenent Meşcerinov, care a încercat să-l fure pe Cernîşevski, trebuie să fie sublocotenentul în rezervă Nikolai Griboedov". În această situaţie, Griboedov şi Klement au fost obligaţi să renunţe la intenţia lor şi să părăsească Siberia.

A opta şi ultima, tentativă, întreprinsă de Mîşkin în vara anului 1875, s-a dovedit a fi cea mai energică şi cea mai aproape de reuşită.

Ca şi Lopatin, Ippolit Nikitici Mîşkin s-a hotărît să încerce să-l salveze pe Cernîşevski pe cînd se afla în străinătate, în vara-toamna anului 1874. În drum spre Siberia, în iarna 1874-1875, Mîşkin s-a oprit la Petersburg şi Moscova, iar în aprilie 1875 a ajuns la Irkutsk. Planul lui era următorul: să se prezinte la Viliuisk ca ofiţer de jandarmi şi să-l ceară pe Cernîşevski, pentru a-l duce într-o altă localitate de deportare. Pe lîngă bani, Mîşkin avea nevoie de informaţii precise despre condiţiile de viaţă şi pază în care se afla Cernîşevski, de o uniformă de jandarm şi acte, de formulare cu ştampile şi semnături oficiale originale. Uniforma şi-a cusut-o la Moscova, iar informaţiile şi actele le-a obţinut la Irkutsk, de la secretarul principal al oficiului gubernial de jandarmerie, Nepeiţîn, pe care l-a ademenit de partea sa. Mîşkin s-a angajat contopist militar, cu termen redus, la cancelaria oficiului de jandarmi, a învăţat tehnica lucrărilor de cancelarie, a sustras formularele necesare, a luat amprenta ştampilei şi a copiat semnăturile necesare.

În mai 1875, el a plecat din Irkutsk, şi peste şase săptămîni de drum foarte greu a intrat în Viliuisk, ca locotenentul A.V. Meşcerinov, din corpul de jandarmi. Deşi s-a fîstîcit în faţa impunătorului locotenent, trimis — cum pro-

Continuare în p. 53)

1943-1944

DIPLOMAŢIA REZISTENŢEI IUGOSLAVIEI

PETAR V. BRAJOVICI-DURO

La 6 aprilie 1941, a început „Operaţia 25", planul hitlerist de cucerire a Iugoslaviei. Coloanele de tancuri şi aviaţia germană au spulberat rapid armata regală iugoslavă, slab înarmată şi lipsită de experienţă. În 12 aprilie, spre seară, primele subunităţi germane au intrat în Capitală; două zile mai tîrziu, regele Petru II şi guvernul au părăsit ţara, luînd cu ei şi tezaurul Băncii Naţionale. Cu toată împotrivirea îndîrjită a poporului, la 17 aprilie, reprezentanţii Comandamentului suprem al armatei regatului iugoslav au semnat actul de capitulare necondiţionată. Teritoriul Iugoslaviei a fost împărţit între Germania, Italia, Ungaria şi Bulgaria. Serbia, cu o conducere colaboraţionistă sîrbă, a rămas sub ocupaţie germană, iar Croaţia a devenit un stat-marionetă dominat de Italia. Era epilogul unei tragedii pe care popoarele Iugoslaviei, forţele înaintate din societatea iugoslavă, clasa muncitoare în frunte cu Partidul Comunist iugoslav nu l-au acceptat.

La începutul lunii mai 1941, a avut loc la Zagreb Consfătuirea Comitetului Central al P.C.I., cunoscută sub numele de „Consfătuirea din mai". În raportul prezentat, secretarul general al partidului şi preşedintele (din 10 aprilie) Comitetului militar al C.C. al P.C.I., Iosip Broz Tito, a analizat cauzele ce au dus la catastrofa din aprilie a regatului Iugoslaviei şi la situaţia creată prin ocuparea ţării şi a expus bazele platformei politice a P.C.I. Tot atunci, la Consfătuirea din mai, a fost adoptată ca definitivă linia ce trebuia urmată: aceea a luptei armate de eliberare, a insurecţiei împotriva ocupanţilor. Era prologul epopeei partizanilor iugoslavi, al războiului dus pentru eliberarea naţională a ţării, un război ce avea să contribuie la victoria finală a coaliţiei antihitleriste.

Lupta de eliberare naţională s-a împletit cu lupta împotriva forţelor vechii orînduiri care se alăturaseră invadatorilor. „Lupta noastră de eliberare naţională, scria Tito, nu ar fi fost atît de hotărîtă, şi nu ar fi repurtat atîtea succese dacă popoarele Iugoslaviei nu ar fi văzut în aceasta, pe lîngă victoria asupra fascismului, şi înfrîngerea elementelor regimurilor trecute, înfrîngerea celor ce au acceptat şi încă mai tind să asupprească popoarele Iugoslaviei".

La 29 şi 30 noiembrie 1943, în noul context social-politic şi strategico-militar, determinat de războiul de eliberare, la Iajţe (Jajce), localitate situată în Bosnia, pe rîul Vrbas, s-a ţinut cea de-a doua sesiune a Veceî Antifasciste de Eliberare Naţională a Iugoslaviei (VAENI). Sesiunea, la care au participat 142 delegaţi din toate colţurile ţării, a adoptat o Declaraţie care proclama Vecea Antifascistă drept organul suprem legislativ şi executiv al Iugoslaviei, iar Comitetul naţional de eliberare ca primul guvern al noii Iugoslavii, sub preşedinţia lui I.B. Tito. De asemenea, Vecea a adoptat hotărîrea cu privire la constituirea Iugoslaviei Federative Democratice, pe baza deplinei ega-

lităţi în drepturi a tuturor popoarelor sale, a declarat ilegal guvernul regal din emigraţie (aflat atunci la Cairo), a hotărît interzicerea întoarcerii în ţară a regelui Petru II. La propunerea delegaţiilor, lui Iosip Broz Tito i s-a conferit titlul de mareşal. Ziua de 29 noiembrie, cînd au fost adoptate Declaraţia şi hotărîrile, apreciate ca istorice în destinul ţării vecine şi prietene, a devenit sărbătoarea naţională a Iugoslaviei.

Referindu-se la complexul statut internaţional al Iugoslaviei, de la sfîrşitul anului 1944, în Cuvîntarea rostită cu prilejul împlinirii unui sfert de veac de la adoptarea hotărîrilor de la Iaiţe, I.B. Tito spunea: „Prin înfiinţarea Comitetului naţional de eliberare a Iugoslaviei ca guvern al noii Iugoslavii s-a creat un paralelism care nu putea fi menţinut: pe de o parte, guvernul revoluţionar din ţară, nerecunoscut formal pe plan internaţional, iar pe de altă parte, guvernul din emigraţie, care continua să fie recunoscut pe plan internaţional, dar nu avea nici o influenţă în rîndul poporului... Au existat încercări de a soluţiona acest paralelism intolerabil în detrimentul independenţei noului stat iugoslav, aşa cum a existat cererea ca guvernul iugoslav să se formeze pe baza principiului împărţirii atribuţiilor între Comitetul naţional şi guvernul din emigraţie...“

Despre războiul de eliberare naţională a Iugoslaviei, Magazin istoric a scris în repetate rînduri (nr. 11/1970, 9-11/1972, 8-11/1974, 3/1975, 11/1979, 11/1980). În paginile ce urmează, prezentăm cititorilor noştri un nou episod din epopeea partizanilor iugoslavi. Este vorba despre lupta complexă dusă pe tărîm diplomatic pentru obţinerea recunoaşterii internaţionale a Iugoslaviei noi, despre rezistenţa categorică opusă încercărilor marilor puteri de a readuce în ţară guvernul regal din emigraţie, de a înlesni restaurarea vechii orînduiri. Textul, selectat din cartea istoricului iugoslav Petar V. Brajovici-Duro, intitulată Yugoslavia in the Second World War (Iugoslavia în al doilea război mondial), apărută în 1977 la Belgrad, în Editura „Borba — Ekonomska Politika“, este redat într-o formă prescurtată; titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei.

12 august 1944: mareşalul Tito şi premierul Churchill se întîlnesc lîngă Neapole

În p. 28: *grup de luptători din Detaşamentul de partizani Bilela*

După cea de-a doua sesiune a Vecei Antifasciste de Eliberare Naţională a Iugoslaviei, din 29 noiembrie 1943, de la Iaiţe, s-a trecut la aplicarea măsurilor în vederea constituirii sistemului federativ al comunităţii statale şi pentru dezvoltarea şi consolidarea Comitetelor naţionale de eliberare.

În căutarea unui compromis

Comitetele naţionale de eliberare — înfiinţate în 1941 ca organe ale puterii populare în teritoriile ocupate — au declarat, cu prilejul sesiunilor ţinute de-a lungul întregului an 1944, că acceptă hotărîrile şi Declaraţia de la Iaiţe, subliniind faptul că aceste hotărîri au fost luate de adevăraţii reprezentanţi ai poporului, din toate colţurile ţării. În mod deosebit a fost afirmată dorinţa populaţiei pentru autodeterminare şi pentru interzicerea exercitării de către guvernul regal aflat în exil a dreptului de a reprezenta, pe plan internaţional, popoarele Iugoslaviei. La sesiunile menţionate au fost adoptate programe privind componenţa, modul de desfăşurare a alegerilor şi sarcinile Comitetelor de eliberare naţională.

Partidului comunist şi altor organizaţii social-politice le-a revenit sarcina de a explica ostaşilor şi civililor hotărîrile noilor organe ale puterii populare. Aceasta a contribuit mult la creşterea prestigiului VAENI, care, mobilizînd energiile din întreaga Iugoslavie, a dat un avînt şi mai puternic eforturilor de eliberare definitivă a ţării. Masele populare au apreciat călduros recunoaşterea armatei de eliberare naţională a Iugoslaviei, ca parte aliată în război, în urma Con-

ferinței de la Teheran[1] (28 noiembrie - 1 decembrie) a șefilor de state ai U.R.S.S., S.U.A. și Angliei; ele nu puteau însă înțelege de ce aliații occidentali nu recunoșteau, de asemenea, VAENI și Comitetul de eliberare și de ce aceste puteri continuau să întrețină relații diplomatice cu guvernul regal din exil. Guvernul regal nu se bucura de nici o simpatie în rîndurile iugoslavilor, cu excepția acelora care trecuseră de partea ocupantului. Nemulțumirile iscate de poziția aliaților erau exprimate fățiș de către populația țării, care nu se sfia să-i critice chiar în paginile ziarelor. În legătură cu această situație, secretarul general al Partidului Comunist din Iugoslavia, Iosip Broz Tito, a adresat în numele Comitetului Central, la 30 ianuarie 1944, un apel către toți liderii partidului, cerîndu-le să se renunțe la polemicile nesemnificative cu Marea Britanie și Statele Unite și să se păstreze demnitatea, explicînd totodată că, la momentul potrivit, conducerea Mișcării de eliberare națională va da riposta cuvenită tuturor calomniilor și minciunilor. În privința regelui, nu era cazul să i se acorde o prea mare importanță, pe care nici nu o merita dealtfel. Sugera însă ca la mitingurile publice, oamenii să fie lăsați să spună tot ceea ce gîndeau despre el.

Cu toate acestea, aliații occidentali, neputînd renunța cu ușurință la monarhie, care făcea parte din planurile lor privind aranjamentele cu caracter mondial, s-au făcut că nu observă ce se petrecea în Iugoslavia. Astfel, Churchill a căutat să găsească un compromis între conducerea noii Iugoslavii și guvernul regal din exil, compromis capabil să prezerve monarhia și sistemul capitalist în Iugoslavia. Ca urmare, au fost inițiate unele schimburi de vederi ce aveau să stea la baza încercărilor de a face compromisul viabil. O dovadă în acest sens este și nota ambasadorului sovietic către guvernul britanic, din 21 decembrie 1943, în care se spunea că guvernul sovietic „împărtășește punctul de vedere al guvernului britanic asupra necesității ca mișcarea de eliberare națională și monarhia să încerce să găsească o bază de cooperare în interesul luptei popoarelor iugoslave împotriva ocupantului" și că era „gata să facă orice i-ar sta în putință pentru găsirea unui compromis între aceste două părți".

Interesant este că, în urma acestei note, Ministerul de externe britanic i-a trimis la 25 decembrie o notă premierului Winston Churchill (aflat în străinătate), în care se sublinia: „Politica noastră trebuie să țină seama de trei noi factori: partizanii vor veni la putere în Iugoslavia; din punct de vedere militar ei sînt de neprețuit pentru noi, astfel încît ar trebui să le acordăm tot sprijinul. Interesele militare sînt cu mult mai importante decît cele politice. Există toate motivele de îndoială asupra justeței opiniei că pe viitor monarhia ar putea fi considerată un element de unitate în Iugoslavia". În aceeași zi, ambasadorul englez pe lîngă guvernul regal iugoslav din Cairo a informat Ministerul său de externe că „partizanii vor fi conducătorii Iugoslaviei... Este extrem de îndoielnic că am putea considera monarhia ca un element unificator în Iugoslavia".

Cu toate acestea, într-un discurs ținut în fața Parlamentului la 21 februarie 1944, Churchill, relieffnd rolul pozitiv al „mișcării de partizani" și exprimînd cele mai bune aprecieri la adresa lui Tito, pe care l-a numit „distinsul lider", a mai declarat: „Care era, pînă acum, poziția regelui Petru și a guvernului regal iugoslav din Cairo ?... Regele Petru a fugit... s-a exilat în această țară împreună cu un nou guvern iugoslav. În nici un caz nu s-ar pune chestiunea unei despărțiri". Ceea ce însemna că premierul britanic era de partea monarhiei și că ar fi făcut orice pentru a îngreuna recunoașterea oficială, pe plan internațional, a mișcării de eliberare națională fie și oferind sprijin forțelor contrarevoluționare. O asemenea poziție a contribuit la complicarea statutului Iugoslaviei pe plan internațional, deoarece posibilitatea unei debarcări a forțelor anglo-americane, sub pretextul luptei împotriva germanilor și înlesnirea pe această cale a restaurării vechiului regim, nu putea fi cu totul exclusă.

Churchill încă mai credea...

În scrisoarea sa din 8 ianuarie 1944, Churchill îl informase pe președintele Comitetului național de eliberare a Iugoslaviei, Tito, că guvernul britanic nu-i va mai oferi nici un ajutor lui Draja Mihailovici[2], ci numai armatei de eliberare, că va rămîne în „relații oficiale" cu regele Petru și că ar dori, de asemenea, să se ajungă la o înțelegere între rege și conducerea din țară. O lună mai tîrziu, Tito a replicat că aliații ar trebui să recunoască Comitetul național de eliberare drept singurul organ reprezentativ al Iugoslaviei; că guvernul regal iugoslav ar trebui dizolvat și că oricum acesta va da socoteală conducerii armatei de eliberare națională pentru sumele enorme cheltuite din averea țării; că era cazul ca formațiunile lui D. Mihailovici să fie lichidate; că, dacă regele Petru acceptă hotărîrile VAENI, colaborarea cu el nu va fi respinsă, iar problema monarhiei în Iugoslavia va fi rezolvată după eliberarea țării, conform dorinței liber exprimate a poporului.

Cu toate că un astfel de răspuns nu putea fi pe placul lui Churchill, el reprezenta totuși un punct de pornire pentru tratative între Comitetul național de eliberare a Iugoslaviei și noul guvern regal de la Cairo, constituit din oameni politici necompromiși. Churchill a reușit să-l convingă pe regele Petru să-l însărcineze pe dr. Ivan Subasici, înainte ban al Croației, să negocieze cu Comitetul de eliberare.

Comitetul Central al Partidului Comunist Iugoslav acceptase negocierile fiind convins

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-11/1968.

[2] Ministru de război în guvernul din exil și comandantul cetnicilor, considerați, într-o primă perioadă, de către puterile occidentale, drept reprezentanți ai rezistenței. Deși formal se declarașeră împotriva Axei, atacurile lor îi vizau pe comuniști și detașamentele de partizani, în acest scop colaborînd cu ocupanții și cu regimul lui Nedici instaurat în Serbia.

că Mişcarea de eliberare naţională era destul de puternică pentru ca planurile aliaţilor occidentali şi ale burgheziei, pe cale de a fi înfrîntă, să dea greş, şi că, de asemenea, nimeni nu ar fi putut submina moşteni ea revoluţiei; respingerea iniţiativelor guvernului britanic şi ale aliaţilor nu ar fi dus decît la amînarea recunoaşterii internaţionale a noii Iugoslavii. În consecinţă, Comitetul naţional a împuternicit la 13 iunie o delegaţie condusă de Tito să participe la negocieri, hotărînd, totodată, ca deciziile adoptate la Iaiţe să fie luate ca bază a discuţiilor. Acestea au început la 14 iunie 1944, pe insula Vis, şi la 16 iunie a fost semnat un Acord care prevedea includerea în guvernul regal a unor politicieni democraţi ce nu se pronunţau împotriva mişcării de eliberare naţională. În plus, guvernului de la Cairo i s-a încredinţat misiunea de a organiza primirea şi distribuirea ajutoarelor acordate de către aliaţi armatei de eliberare şi populaţiei şi de a coordona acţiunea tuturor reprezentanţilor dinafară, în funcţie de necesităţile impuse de lupta de eliberare dusă înăuntrul ţării. Guvernul regal era obligat să dea o declaraţie prin care să confirme faptul că singura putere în Iugoslavia era Vecea Antifascistă şi Comitetul de eliberare; să recunoască armata naţională de eliberare a Iugoslaviei de sub comanda mareşalului Tito; să-i condamne pe toţi cei care colaborau cu ocupanţii; să cheme populaţia să se alăture luptei de eliberare. Comitetul naţional şi-a asumat obligaţia de a da un comunicat despre Acord care să informeze, de asemenea, că problema formei de stat va fi soluţionată numai după război.

Churchill, care se aştepta la formarea unei administraţii comune, nu a fost însă mulţumit de formula adoptată. La 12 august 1944, Tito şi Churchill s-au întîlnit lîngă Neapole; Tito a respins propunerea de a avea o întrevedere cu regele Petru. Churchill a exprimat dezaprobarea guvernului britanic, generată de faptul că încă nu se constituise un singur guvern iugoslav, alcătuit din reprezentanţii monarhiei şi cei ai mişcării de eliberare naţională. El încă mai credea că mişcarea de eliberare naţională nu se bucura de sprijinul întregii populaţii din Serbia, că acea zonă era controlată de cetnici şi că în alte părţi ale Iugoslaviei mai existau unele forţe pe care se putea bizui. Toate acestea îl determinau să exercite presiuni pentru constituirea unui guvern de coaliţie, fie şi cu preţul micşorării cantităţilor de armament şi altor ajutoare acordate.

13 zile de convorbiri

În 16 august, premierul Subaşici, care formase la 7 iulie noul guvern regal, a sosit pe insula Vis pentru o nouă rundă de convorbiri. Comitetul de eliberare nu a acceptat însă propunerile lui privind un guvern de uniune. Pe 29 august, regele a dat un comunicat, prin care îl demitea pe Draja Mihailovici [din funcţia de ministru de război — *n.t.*] recunoscîndu-l pe mareşalul Tito ca pe singurul comandant al forţelor de eliberare din Iugoslavia. Cu această ocazie, mareşalul Tito a făcut, la rîndul său, o declaraţie în care sublinia printre altele că, prin lupta dusă împotriva ocupantului şi a slugilor sale, poporul Iugoslaviei dorea să instituie o comunitate federală democratică; el respingea, de asemenea, „orice insinuare că forţele armate ale mişcării de eliberare naţională ar fi capabile să împiedice poporul, prin forţa armelor, să-şi exprime liber voinţa, deoarece, armata de eliberare naţională e alcătuită din cei mai buni fii ai poporului".

Acordul Tito—Subaşici a avut o mare însemnătate politică. Nici una din hotărîrile adoptate la Iaiţe nu fusese încălcată şi nici cuceririle luptei de eliberare naţională nu erau, în vreun fel, subminate de respectivul Acord.

Pe de altă parte, către sfîrşitul lunii august, guvernele Uniunii Sovietice şi Statelor Unite au recunoscut noul guvern Subaşici din emigraţie şi au declarat că vor susţine Acordul Tito — Subaşici. Cea mai bună dovadă a importanţei acestui document au fost nemulţumirea şi revolta manifestate de forţele reacţionare din ţară şi de peste hotare, care îşi dădeau seama că pierduseră şi ultima poziţie politică.

Acordul a permis să se treacă la rezolvarea unor probleme importante pe plan internaţional. Comitetul naţional a cerut naţiunilor unite să urgenteze trimiterea ajutoarelor în Iugoslavia; aliaţilor, să blocheze fondurile monetare ale Băncii Naţionale a regatului Iugoslaviei depuse în ţările aliate; ca flota comercială a Iugoslaviei, care navigase sub steagurile aliaţilor în timpul războiului, să fie retrimisă în ţară. Aceste doleanţe, deşi justificate, au întîmpinat mari greutăţi, presiuni puternice fiind exercitate în continuare asupra Comitetului de eliberare. La cererea lui Churchill (din 28 august. şi apoi din 2, 12 şi 29 septembrie), preşedintele Subaşici şi-a reînnoit insistenţele ca un guvern de coaliţie să fie format cît mai repede cu putinţă. Scopul era ca noul guvern să fie instaurat înainte de eliberarea Serbiei.

Într-o telegramă trimisă lui Tito în 4 octombrie, Churchill declara: „Nu s-a înregistrat nici un progres pe calea formării unui guvern de uniune care ar putea fi recunoscut de către guvernul Maiestăţii Sale [Britanice]".

La conferinţa de la Moscova, din octombrie 1944, Comitetului naţional de eliberare a Iugoslaviei şi guvernului regal din exil li s-a recomandat să alcătuiască cît mai curînd un guvern comun. În acelaşi timp, guvernele Uniunii Sovietice şi Marii Britanii au căzut de acord în privinţa Iugoslaviei, ca aceasta „să ducă o politică de unitate, în scopul concentrării tuturor forţelor împotriva germanilor... şi pentru soluţionarea dificultăţilor interne ale Iugoslaviei, prin unirea guvernului regal iugoslav cu Mişcarea de eliberare naţională". Comitetul de eliberare a informat despre aceasta toate conducerile locale printr-un

comunicat datat 23 octombrie 1944.

În condiții militare și politice prielnice, după 13 zile de convorbiri, a fost semnat al doilea Acord Tito—Subașici (2 noiembrie). El stipula: că va fi alcătuit un guvern iugoslav unit; că toate deciziile adoptate la a doua sesiune a VAÊNI vor rămîne în vigoare; că regele nu va reveni în țară pînă ce poporul însuși nu va decide acest lucru; că regele va numi un regent la sugestia guvernului Subașici și cu consimțămîntul președintelui Comitetului național de eliberare a Iugoslaviei. Acordul mai prevedea ca guvernul unit să dea o declarație prin care să garanteze libertăți democratice, autonomie și egalitatea în drepturi a naționalităților, după cum fusese stabilit la Iaițe.

650 000 luptători

La 28 septembrie. Comitetul național declarase că Iugoslavia nu are nevoie de ajutorul promis de națiunile unite, dacă modul în care este acordat acest ajutor aduce prejudicii intereselor țării. Această reacție era urmarea faptului că organizația UNRRA (Administrația pentru ajutor și restabilire a națiunilor unite[1]) intenționa să trimită ajutoarele în Iugoslavia nu prin intermediul autorităților legale, ci prin organizații speciale (ofițeri ai Legiunii americane). Acest fel de ajutor a fost din nou refuzat pe 8 octombrie, semnificația gestului fiind neacceptarea intervenției fățișe a forțelor aliate în problemele interne ale Iugoslaviei. Statele Unite continuau să întrețină relații cu cetnicii și să le furnizeze arme. Ca urmare, Comitetul național de eliberare a cerut oficial oprirea ajutoarelor.

Cîteva zile mai tîrziu, Mihailovici își informa printr-o telegramă comandanții în subordine că împreună cu șeful Misiunii militare americane (colonelul MacDonell) lucra la „un plan detaliat aliat, politic și militar", dar că nici un fel de acțiune împotriva partizanilor nu trebuie întreprinsă fără ordinul său. Forțele reacționare din țară și de peste hotare începuseră să-și dea seama că poziția lor era tot mai șubredă și că nu vor fi în stare să-și pună planurile în aplicare dacă nu-și unesc puterile și nu lasă de-o parte antagonismele care îi divizaseră în trecut. Colaborarea dintre elementele contrarevoluționare a căpătat, începînd din prima jumătate a anului 1944 și pînă la sfîrșitul războiului, proporții nebănuite în țară și peste hotare. Au fost cazuri, puține e drept, cînd, direct sau indirect, șefii acestor elemente, au luat legătura cu aliații occidentali. Ca un exemplu, poate fi citată înțelegerea scrisă dintre președintele Partidului Țărănesc Croat și Mihailovici, din 17 septembrie 1944. Această înțelegere stipula, printre altele, că liderilor P.Ț.C. le era interzis cu desăvîrșire să colaboreze în vreun fel cu mișcarea națională de eliberare și că ei aveau datoria să urmeze linia dictată de Comitetul Central cetnic al regatului Iugoslaviei. Dar totul a fost în zadar. Țuțin după ce Serbia și părțile de răsărit ale țării au fost eliberate, cetnicii au fost zdrobiți, iar Misiunea militară a Statelor Unite a părăsit țara; astfel s-au năruit ultimele speranțe ale elementelor reacționare din țară și de peste hotare.

Către sfîrșitul anului 1944, armata de eliberare națională a Iugoslaviei avea 17 corpuri de armată, 51 divizii, 3 grupuri (cu rang de divizie), 2 divizii de aviație, 201 brigăzi de infanterie și 17 de artilerie, 3 brigăzi de geniu, 1 brigadă cavalerie, 1 brigadă tancuri, 49 unități de partizani, unități navale și antifasciste ale altor națiuni (2 divizii, 11 brigăzi, 8 batalioane). În total, 650 000 luptători.

650 000 luptători care, alături de unități ale armatei sovietice, la 20 octombrie 1944 au eliberat Belgradul.

Introducere, selecție și traducere
Ana Maria ȘERBĂNESCU

[1] UNRRA a funcționat între 1943-1949, poziția dominantă fiind deținută de S.U.A.

PLANȘELE NOASTRE

①②③④ Bogata colecție reunită în Biblioteca Bátthyáneum, de la Alba Iulia, ni se relevă prin importanța fondului de manuscrise, incunabule și alte cărți rare din perioada de pionierat a tiparului (peste 30 000 lucrări) prin excepționale capodopere ale miniaturisticii, ca acel manuscris carolingian realizat în sec. IX și cunoscut sub numele Codex Aureus (Magazin istoric, nr. 3/1969), prin numeroase alte scrieri miniate și ediții princeps ale unor lucrări celebre, ca și printr-un valoros fond documentar de carte și din și despre istoria românească. Vrednicul adunător al colecției, contele Ignatius Bátthyány (1741-1798), o vreme episcop catolic de Alba Iulia, unul dintre luminații cărturari ai timpului său, a fost un bun cunoscător al istoriei poporului român, căruia i-a recunoscut atît originea străveche și preponderența numerică, cît și dîrzenia cu care și-a păstrat datinile și credințele. Lucrările în care se fac referiri la Dacia, cronicile cuprinzînd știri referitoare la români, diferitele tipărituri românești prezente în Biblioteca Bátthyáneum constituie o ilustrare a unității culturale existente în evul mediu pe întinderea tutu or provinciilor istorice românești.

În imagini: ① sus — Alba Iulia, centrul atîtor momente legate de lupta pentru unirea românilor. Gravură din sec. XIX de Hawlitschek, jos — Biblioteca Bátthyáneum (imagine din interior); ② ③ cîteva dintre valoroasele tipărituri și manuscrise din fondurile bibliotecii: sus — xilog avuri din Cronica lui Thuróczi, înfățișînd o luptă antiotomană a lui Iancu de Hunedoara și, respectiv înfruntarea dintre Ștefan I și Sigismund de Luxemburg, jos — pagină din Psaltirea de la Orăștie, sinteză de limbă românească unitară, tipărită în 1582 de către fiul diaconului Coresi; pagină din Protocolul gimnaziului de la Zlatna, cu matricola școlară a lui Avram Iancu; ④ pagină din Introducere la geografia universală de Philip Cluverius cu „ex librisul" stolnicului Constantin Cantacuzino și harta Daciei din aceeași lucrare (La Vatican — o stampă de la Alba Iulia, p. 14)

fit ꝓcurſus hoſtiũ:decertat virliter ꝑte ab vtraqz:bataꝛa i ſuc gé
ris fidés multitudine terga vertere nó cogitabat.Dñs vo ꝺ
nes wayuoda mori aut vincere inteꝛrꝝ oino fuge ineꝛmos erat.

Fcruet igit bellũ ex vtroqz ꝑte aſperrimũ:cedes fit maxia:multi
cadũt hoſte ex vtroqz:ꝫ multo plures ex thurcis: q̃ ꝓpter batta
z thurci cãpũ deſerere z ſubite ſe cõmittere fuge ſũt coacti. Inſe
quebant illos hũgari z cũctos ad quos ꝓuenire poterãt mozibũ
da i cadauera redigebãt:ita vt cũctis ãi certaminis cãpus tanta

Кꙋ сѣнѣ вое шѧ достоинн̃ мила лꙋ дш̃есѣ
дѹтѣите кѣрци врѣмѧнкеши а сѣ ѿрѣзидите
дѹпѫ вѣ лꙋдш̃неѣ кѹпѣ

... reginaſ exposcebat furor necari iussit. Primic⁹ .n. eq ligar⁹ ad po
stera ciuitatis p plateas circulat⁹ é. tãdẽ ignitis vexat⁹ ẽ vicib⁹ ex
p⁹ gdripitr⁹ ciuitatis portis priculari futurox cruciãto p tribi
li appẽ illã q̃z alios exercuit seueritatẽ ẽ securcertirit. eps vo za
grabiẽsis q̃zuis mltis alijs necatis nõ sit iterfect⁹: nũq̃z tñ eiusdẽ
epiſcopatus in sedẽ quodã vixit restitui valuit.

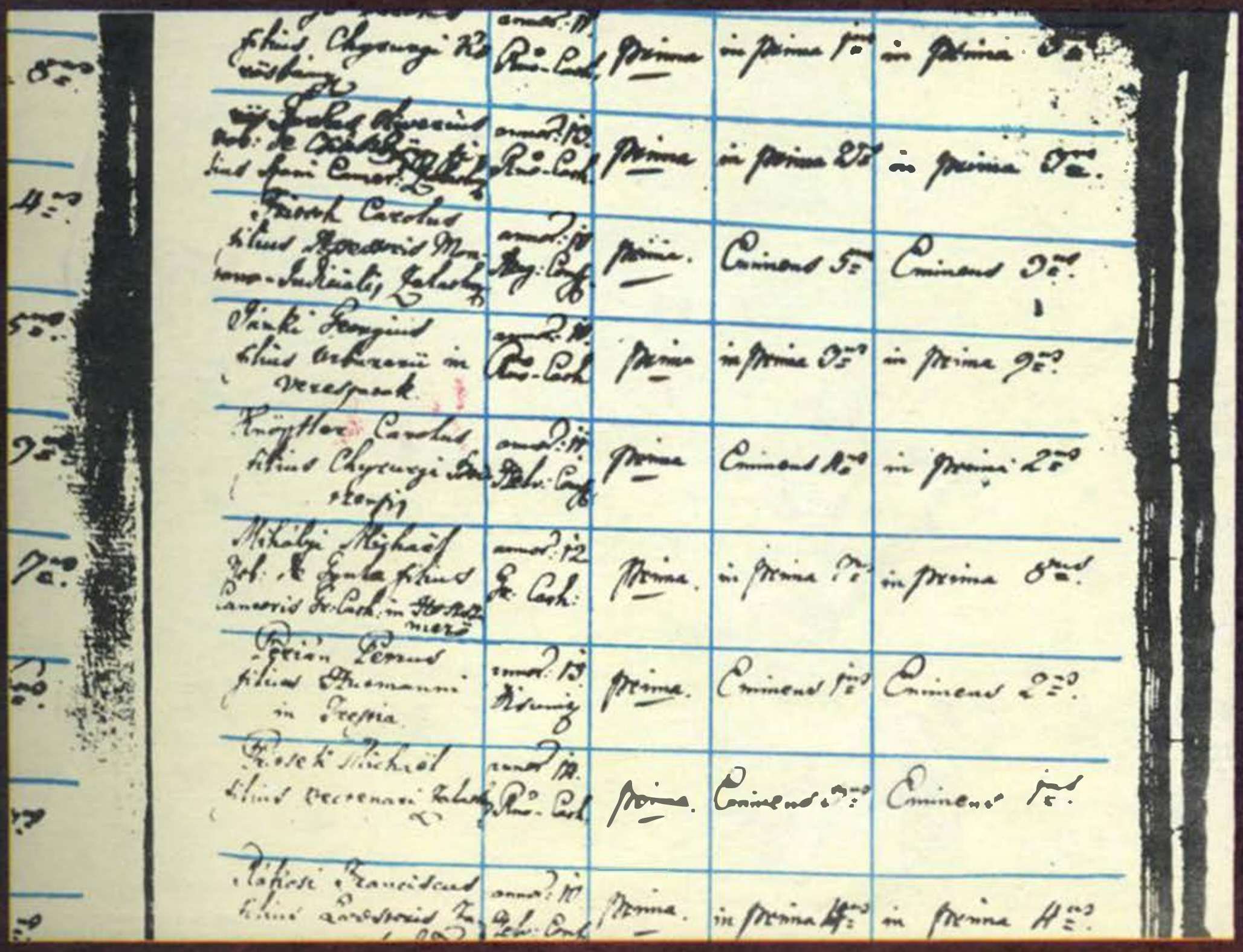

Multis locis emendata, memorabilibus locorum illustrata

ET

TABULIS GEOGRAPHICIS

Auctæ Studio & Operâ

JOHANNIS BUNONIS,

Illustris Gymnasii quod Lemburgi est, Hist. Prof. &P. D. M.

Huic Editioni accessere PETRI BERTII Breviarium Orbis Terrarum & DANIELIS HEINSII Oratio in Obitum PHILIPPI CLUVERII.

AMSTELÆDAMI,

Apud GUILIELMUM GUILIELMI. MDC LXXXIII.

Ex Libris Constantini Cantacuzeni.

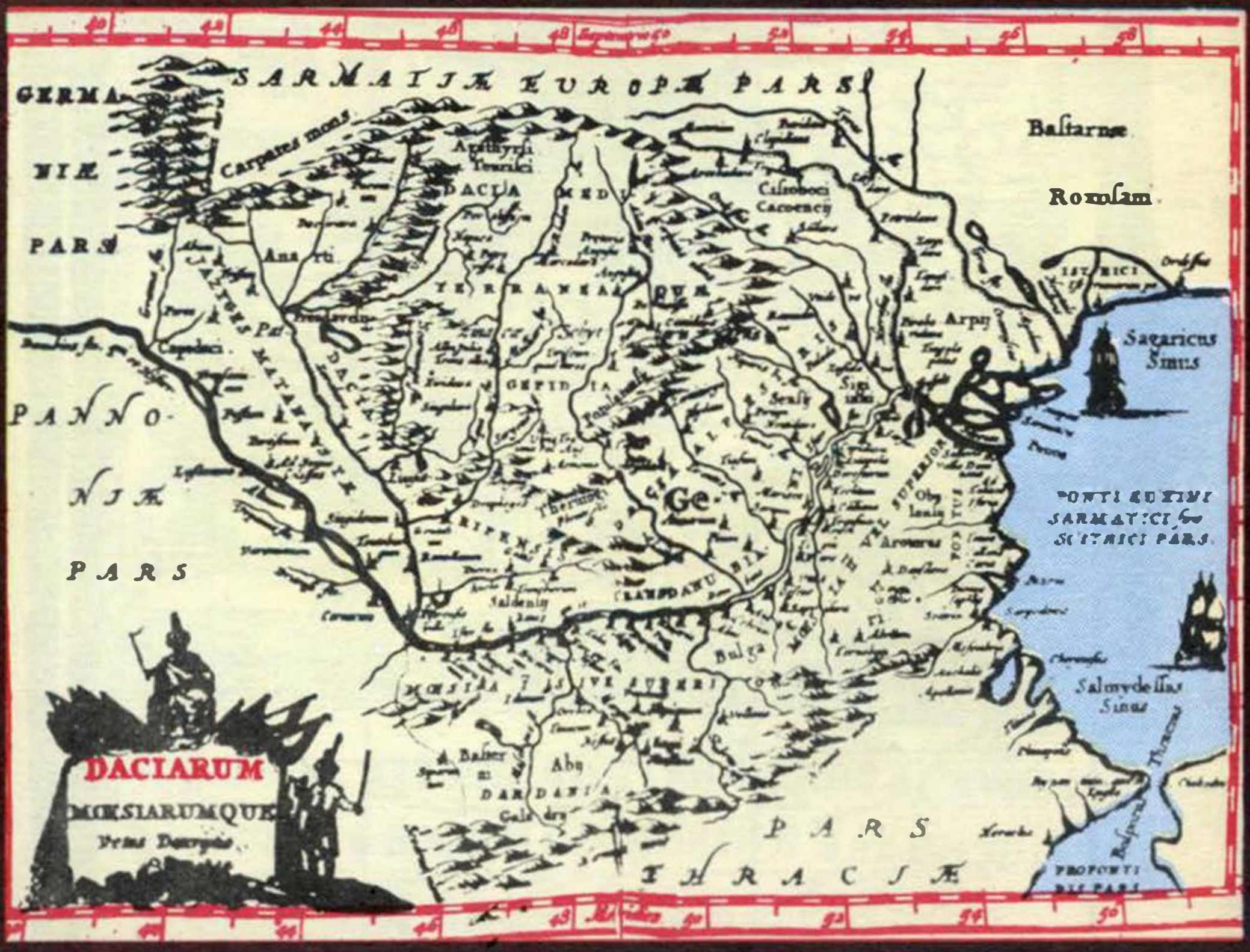

În decursul istoriei, pe teritoriul țării noastre, alături de populația românească autohtonă, s-au așezat, cum se știe, în diferite etape și alte populații. Între acestea și sașii — cea mai veche populație de limbă germană din țara noastră. Chemați de regii maghiari — atît din rațiuni militare, și anume întărirea apărării granițelor dinspre est și sud, dar și din scopuri economice, urmărindu-se mai ales dezvoltarea meșteșugurilor — sașii s-au stabilit îndeosebi, în sec. XII și XIII, în Transilvania pe teritoriul dintre Orăștie și Rupea-Drăușeni, în jurul orașului Bistrița, precum și în Țara Bîrsei[1]. Există mai multe teorii cu privire la locurile de origine ale sașilor, cea mai răspîndită fiind teza că provin din regiunea Rinului și Moselei, din Flandra, Luxemburg, dar și din teritoriile care în sec. XII formau Saxonia. Faptul că denumirea de Saxones a fost atribuită mai tîrziu tuturor acestor coloniști se explică prin aceea că saxonii erau mai bine organizați, și, prin urmare, dreptul saxon, instituțiile lor social-juridice erau acceptate de cancelariile medievale și aplicate tuturor coloniștilor germani din Transilvania.

O operă

juridică acum

patru secole

STATUTELE

MUNICIPALE

SĂSEȘTI

PAUL SCHUSTER-STEIN

„Zecimi", „sutimi", „scaune"

Principalul document care a fixat privilegiile coloniștilor a fost „Bula de aur" din 1224, numită *andreană* (după numele regelui Andrei II care a acordat-o); documentul a consfințit organizarea politică și juridică a sașilor din sudul Transilvaniei (teritoriul dintre Orăștie, în vest, și Drăușeni, în est). Sașii au fost considerați ca un singur popor (*unus sit populus*) și puși sub autoritatea unui comite, numit de rege, cu sediul la Sibiu. În schimbul unor obligații fiscale și militare, ei au obținut, potrivit obiceiului medieval, dreptul la autoadministrare și de a se organiza conform propriilor lor interese.

Dealtfel, un principiu de bază al colonizării și întemeierii localităților era acela că proprietatea și celelalte drepturi nu se acordau indivizilor ca atare, ci colectivității, grupului de coloniști. Pămîntul era proprietatea obștească a comunității sătești, care, la rîndul ei, era organizată după sistemul vechilor mărci germane (*Markgenossenschaft*). În acest sens, comunitățile sătești ale coloniștilor erau formate din familii și nu din indivizi. Familiile erau grupate în „zecimi" (*Zehntschaften*), pămîntul satului fiind repartizat unor asemenea unități de cîte 10 gospodării. O așezare de coloniști cuprindea, de regulă, două sau trei „zecimi", iar 10 „zecimi" formau o „sutime" (*Hundertschaft*).

Acest sistem de organizare reprezenta, în același timp, și o împărțire jurisdicțională. O „sutime" corespundea cu un „scaun" de jurisdicție și cuprindea 3-4 așezări. De pildă, în cea de-a doua parte a sec. XIII, în Țara Bîrsei existau 5 scaune săsești. În fruntea fiecărui scaun jurisdicțional stăteau cîte un jude (*comes*) și un primar (*haun*).

Cel mai vechi scaun, atestat în documente la 1302, este cel al Sibiului. În anul următor apare Sebeș și în curînd toate cele 7 scaune săsești (*septem sedes*), de unde, conform tradiției, ar veni denumirea germană a Transilvaniei, *Siebenbürgen*.

În a doua jumătate a sec. XV, cele șapte scaune cu reședințe la Orăștie, Sebeș, Miercurea Sibiului, Nocrich, Sighișoara, Cincu Mare și Rupea s-au unit cu cele „două scaune" de la Mediaș și Șeica Mare, și cu districtele Brașov și Bistrița, formînd o singură unitate administrativă, distinctă de teritoriul comitatelor; deasupra acestor scaune și districte a luat naștere un nou organ reprezentativ al

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1972.

tuturor saşilor, purtînd numele de Universitatea săsească *(Universitas Saxonum)*, care, firește, ca orice parlament din perioada respectivă, avea atribuții legislative, administrative și jurisdicționale.

12 ani de dezbateri

Într-un atare cadru, dreptul cutumiar nescris devenise la sfîrșitul sec. XV tot mai ineficient. De aceea, primarul Sibiului, Thomas Altemberger a dispus, în anul 1481, alcătuirea unui codice *(Codex Altemberger)* — o compilație din codurile orașelor Niirnberg, Magdeburg și Iglau (astăzi Jihlava, în R. S. Cehoslovacă). Fiind o compilație de legi străine, necorespunzătoare cerințelor reale din acea perioadă din Transilvania, *Codex Altemberger* n-a intrat niciodată efectiv în vigoare, manuscrisul rămînînd doar un valoros monument al dreptului și, totodată, un excepțional document de artă.

Încercările de codificare însăs-au intensificat. Trei juriști Johannes Honterus, Thomas Bomel și Matthias Fronius au merite deosebite în această privință. În 1539, Honterus a editat, în tipografia sa proprie, o lucrare juridică *Sententiae ex libris Pandectarum iuris civilis decerptae* (Reguli extrase din cărțile de drept civil ale *Pandectelor*) — cea mai veche carte juridică tipărită pe pămîntul patriei noastre.

La insistențele Universității săsești, în 1544 tot Honterus a elaborat o altă lucrare juridică, *Compendium iuris civilis in usum civilitatum ac sedium Saxonicarum in Transylvania collectum* (Manual de drept civil pentru uzul orașelor și scaunelor săsești în Transilvania). Ambele lucrări conțineau însă precumpănitor norme juridice extrase din dreptul roman, minimalizînd pe cele de drept cutumiar din Transilvania și, ca atare, n-au fost adoptate.

Coperta interioară a Statutelor municipale săsești, ediția din anul 1583

În această situație, în 1560, Universitatea săsească a încredințat umanistului sibian Thomas Bomel sarcina de a elabora un cod de legi, care să conțină îndeosebi obiceiurile locale. *Statutele* alcătuite de Bomel (deși netipărite) au și fost adoptate, devenind izvor de drept, dar nici ele nu au rezolvat cerințele vieții economice și sociale a saşilor. În 1570, senatorul brașovean Matthias Fronius a primit, tot din partea Universității săsești, sarcina de a întocmi un nou proiect de cod. Fronius — folosind atît lucrarea lui Honterus, cît și *Statutele* lui Bomel — a sintetizat întreaga materie de drept procesual, civil și penal, reușind să redacteze un proiect de cod sistematizat. Acest proiect a fost apoi dezbătut și îmbunătățit timp de 12 ani, juriștii Petrus și Lukas Hirscher avînd o contribuție deosebită.

Textul *Statutelor municipale săsești* (*Statuta Iurium Municipalium Saxonum*), aprobate la 18 februarie 1583 de Ștefan Báthory, este redactat în limba latină. Faptul că acestea au fost în vigoare timp de 270 ani, constituind principalul izvor de drept pe „pămîntul crăiesc", demonstrează forța lor juridică și valoarea lor intrinsecă. Puține cărți, inclusiv cele de istorie și beletristică, au fost de atîtea ori reeditate, cum au fost *Statutele* menționate în decursul a patru secole. Se cunosc 17 ediții (inclusiv diferite versiuni și variante în limbile latină și germană) ale acestei opere juridice.

Merită a fi amintit faptul că prima ediție în limba germană a *Statutelor* a apărut concomitent cu ediția princeps, în anul 1583, iar traducerea s-a datorat chiar autorului lor, Matthias Fronius. De asemenea, trebuie arătat că toate edițiile, prin execuția lor grafică și, îndeosebi, ilustrațiile de pe coperte, sînt adevărate opere de artă.

Prima parte a *Statutelor* conține dispoziții cu privire la alegerea „funcționarilor" oficiali; cea de-a doua parte cuprinde dreptul familiei și dreptul de moștenire; partea

a treia prevede contractele de drept civil şi toate instituţiile juridice legate de el; în ultima parte sînt încorporate instituţiile de drept penal.

Organizarea judecătorească preconiza un sistem alcătuit din: tribunale scăunale sau de district ca primă instanţă; Tribunalul magistratului sau Consiliul celor şapte juzi, ca instanţă de recurs şi primă instanţă în cazuri penale grele şi Universitatea săsească, instanţă de recurs pentru cauzele judecate de tribunalele magistrale ale oraşelor. Universitatea judeca, în mod excepţional, ca primă instanţă, litigiile dintre două sau mai multe localităţi, precum şi diferite probleme majore.

Alături de români

Organizarea judecătorească proprie a saşilor s-a păstrat pînă în cea de-a doua jumătate a sec. XIX, Universitatea săsească găsindu-se, în tot acest răstimp, în fruntea luptei pentru apărarea drepturilor proprii dar în dese împrejurări şi pentru promovarea înţelegerii cu poporul român — populaţia majoritară din Transilvania.

Astfel, la 3 aprilie 1848, Universitatea săsească adoptă o hotărîre, în baza căreia Magistratul Sibiului, organul executiv al Universităţii, acorda românilor dreptul de a fi aleşi în consiliile comunale şi de a fi primiţi în breslele săseşti. Adoptînd această hotărîre, conducătorii saşi doreau să-i cîştige pe români ca aliaţi în conflictul ce era pe cale să se agraveze între patriciatul săsesc şi nobilii maghiari.

Una din cauzele agravării conflictului cu nobilii maghiari era aceea că, în anul revoluţionar 1848, unii conducători saşi, îndeosebi Stephan Ludwig Roth, făcuseră încercări de uşurare a situaţiei iobagilor saşi şi români de pe teritoriul comitatelor, în fapt de pe pămîntul nobililor, unde sub jugul iobăgiei gemeau, alături de ţăranii români, şi saşii din zeci de comune. Solidarizîndu-se cu revoluţionarii români şi dîndu-şi seama de linia pe care revoluţionarii maghiari doreau s-o impună evenimentelor, în septembrie 1848, deputaţii saşi în Parlamentul de la Budapesta au respins alipirea Transilvaniei la Ungaria, iar conducerea săsească din Sibiu a declarat, în aceeaşi lună, că nu recunoaşte uniunea şi nici nu primeşte dispoziţii din partea guvernului ungar.

Faptul că Universitatea săsească a luat, la începutul revoluţiei din 1848, iniţiativa acordării unor drepturi politice românilor chiar dacă aceste drepturi erau limitate, a făcut ca apropierea să se realizeze mai uşor. Chiar dacă au mai existat în continuare animozităţi şi fricţiuni, acestea nu au afectat colaborarea dintre poporul român şi saşii transilvăneni, constatare convingător exprimată de G. Bariţ în ianuarie 1861, la încheierea lucrărilor Conferinţei naţionale româneşti la Braşov: „Cît pentru consolidarea fraternităţii între noi, românii, şi naţiunile surori, neg în faţa cerului şi a oamenilor că ar exista vreo ură între naţiuni. Ura, urgia şi frecările nu există între naţiuni, ci între coterii, oligarhii şi clase privilegiate".

O colaborare fructuoasă s-a realizat între românii şi saşii transilvăneni în timpul întrunirii Dietei la Sibiu, în iulie 1863, cînd a fost dezbătută pe larg problema recunoaşterii egalităţii naţiunii române. Cu această ocazie s-a închegat o strînsă prietenie între G. Bariţ şi fruntaşul sas Jakob Rannicher. S-a bucurat, de asemenea, de foarte multă apreciere din partea românilor, poziţia pedagogului progresist Franz Obert, care, la sfîrşitul unui discurs în problema naţională în care a susţinut drepturile legitime ale românilor, fusese îmbrăţişat de deputaţi români prezenţi la lucrările Dietei.

Mai tîrziu, în 1868, saşii aveau să protesteze şi ei, alături de români, împotriva legii naţionalităţilor şi a legii învăţămîntului impuse de reprezentanţii monarhiei dualiste austro-ungare. Ulterior, în cadrul unei conferinţe organizate la Mediaş, în 4-5 iunie 1872, a fost elaborat un program naţional săsesc, cunoscut sub numele de *Programul de la Mediaş*. Printre problemele specifice săseşti, în acest program figura şi cererea de revizuire a legii din 1868, care decretase maghiara ca singura limbă oficială.

După ce, prin Legea XII, din martie 1876, autonomia Universităţii săseşti şi unitatea ei administrativ-teritorială au fost desfiinţate, saşii au creat, tot la Mediaş, la 22 octombrie 1876, Partidul Popular Săsesc, căruia i-a revenit rolul de continuator al promovării colaborării româno-săseşti, încununată prin entuziasmul cu care reprezentanţii aleşi ai saşilor întruniţi la 8 ianuarie 1919 tot la Mediaş, au exprimat cu toată convingerea adeziunea la istoricele hotărîri ale poporului român, luate la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia.

Desăvîrşirea statului naţional unitar român a însemnat şi pentru naţionalităţile conlocuitoare crearea unui cadru în care să îşi poată afirma identitatea etnică, să participe la viaţa economică, socială şi politică a ţării. Constituţia adoptată în martie 1923 stipula drepturi egale pentru toate naţionalităţile conlocuitoare. Trebuie făcută totuşi precizarea că prevederile teoretice nu şi-au găsit în toate cazurile valabilitate practică, în fapt, mai cu seamă pe plan social. În ce priveşte naţionalitatea germană din România (saşi şi şvabi), aceştia au participat la viaţa politică a ţării încă din primii ani după unire. Încă din 1921 s-a constituit Uniunea germanilor din România, din care făceau parte toate comunităţile germane din noul stat român unitar. Naţionalitatea germană a fost permanent reprezentată în Parlamentul României, proporţional cu numărul locuitorilor, prin 7-11 deputaţi şi 2-4 senatori. Rudolf Brandsch, primul preşedinte al Uniunii germanilor a fost, în 1931, în cabinetul prezidat de N. Iorga, subsecretar de stat pentru problemele minorităţilor. Atît el, cît şi Hans Otto Roth, care i-a succedat în funcţia de preşedinte al Uniunii germanilor, erau personalităţi politice cu vederi progresiste,

democratice, desigur în limita democrației burgheze. Din păcate, după 1935 această organizație burghezo-democratică a ajuns tot. mai mult sub influența cercurilor naziste, iar în 1940 naționalitatea germană a fost integrată cu forța în Grupul Etnic German, cu un conducător nazist notoriu, Andreas Schmidt. De aceea, în anii revoluției democrat-populare, statul român — înțelegînd că această măsură a fost abuzivă și împotriva sentimentelor reale ale majorității locuitorilor de naționalitate germană — a anulat toate măsurile și restricțiile luate împotriva lor.

Adevărata și profunda rezolvare a problemei naționale din România a venit în anii socialismului, îndeosebi după adoptarea, la 21 august 1965, a noii Constituții a Republicii Socialiste România. Articolul 17 al acesteia prevede că „Cetățenii Republicii Socialiste România, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex sau religie sînt egali în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale".

În anul 1968 au fost create, pe baza hotărîrii C.C. al P.C.R., consiliile naționalităților, printre care și Consiliul oamenilor muncii de naționalitate germană din R.S. România. Membrii acestui consiliu pe țară sînt reprezentanți din Capitală și din cele zece consilii județene ale acestei naționalități — Alba, Arad, Bistrița-Năsăud, Brașov, Caraș-Severin, Hunedoara, Mureș, Satu-Mare, Sibiu, Timiș. Consiliul oamenilor muncii de naționalitate germană face parte din Frontul Democrației și Unității Socialiste și participă la activitatea acestuia, militînd pentru continua întărire a frăției dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalității conlocuitoare germane, pentru întărirea unității moral-politice a întregului popor, pentru înflorirea multilaterală a patriei socialiste comune, libere și independente.

MONTPELLIER 1983

Congres internațional

de istoriografie

În august 1980, cu ocazia Congresului internațional de științe istorice care a avut loc la București, peste 100 istorici din 26 țări, întruniți într-una din sălile Facultății de istorie, au decis constituirea Comisiei internaționale de istorie a istoriografiei. Inițiativa creării acestei comisii a aparținut istoricilor din țara noastră.

În anii care au trecut de atunci, Comisia și-a început viața științifică internațională. Fapt explicabil, dat fiindcă tot mai mulți istorici se interesează nu numai de practica curentă a meseriei lor, ci și de istoria acesteia.

Începînd din 1982, Comisia de istoriografie editează, la Milano, în patru limbi de circulație (engleză, franceză, germană, italiană) Istoria istoriografiei, prima revistă internațională de specialitate. Printre cele cîteva studii apărute în primul număr, se află și unul privitor la evoluția istoriografiei românești la sfîrșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru.

La trei ani după înființarea ei la București, la Montpellier, în Franța, a avut loc între 25-28 iulie 1983. Congresul internațional de istoriografie. Găzduit la Universitatea Paul Valéry de „Centre d'Étude et de Recherche d'Histoire de l'Histoire", congresul a fost prezidat de profesorul Charles-Olivier Carbonell[1], președintele Comisiei internaționale de istoriografie.

Tematica congresului, Istoriografia în lume la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea: condiții, concepții, relații, organizații, a constituit un bun prilej de afirmare a istoriografiei noastre; sfîrșitul veacului trecut și începutul celui actual reprezintă perioada în care istoriografia românească s-a impus pe plan european cu personalități ca B.P. Hasdeu, Al. D. Xenopol, D. Onciul, I. Bogdan, N. Iorga, V. Pârvan.

Au participat la congres 60 specialiști din 19 țări (Belgia, Brazilia, Canada, Cehoslovacia, China, Elveția, Finlanda, Franța, R.D.G., R.F.G., Italia, Marea Britanie, Olanda, Polonia, România, Spania, S.U.A., U.R.S.S., Zair). Delegația română a fost deosebit de activă, prezentînd patru comunicări: Ștefan Pascu, Condiția istoricului în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea; Ștefan Ștefănescu, Istoriografia românească în lume; Lucian Boia, Secolul al XIX-lea — secolul istoriei?; Al. Zub, Concepția istorică a lui A.D. Xenopol. Majoritatea contribuțiilor românești au fost publicate înainte de congres, în limba franceză, într-un număr special al Analelor Universității București, seria istorie, care a fost difuzat congresiștilor.

Pentru a întregi tabloul comunicărilor cu subiect de istorie românească, trebuie să consemnăm și pe aceea a profesoarei Bianca Valota Cavallotti, de la Universitatea din Milano[2], care a vorbit despre Lamprecht și Iorga, subliniind contribuția și originalitatea marelui nostru istoric.

Istoricii români au luat parte activă și la dezbaterea privitoare la elaborarea unui Dicționar universal al marilor istorici; este vorba tot de o idee românească, a cărei realizare începe să se întrevadă, ca rod al unei largi colaborări internaționale.

Adunarea generală a Comisiei internaționale de istoriografie a aprobat și o serie de hotărîri privind activitatea științifică de viitor. Secretar general al Comisiei a devenit profesorul Wolfgang Mommsen, căruia îi revine și misiunea de a pregăti următoarea reuniune, prevăzută pentru 1985, în cadrul celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice de la Stuttgart (R.F.G.). Tematica: Istorie narativă — istorie structurală: trecut, prezent, perspective. O problematică largă, complexă, la dezbaterea căreia sîntem convinși că istoricii români vor aduce o contribuție la fel de importantă ca și în manifestările istoriografice de pînă acum. Semnatarul acestor rînduri care a îndeplinit de la crearea Comisiei și funcția de secretar general a fost ales vicepreședinte.

Lucian BOIA

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1982; 4/1979, 6/1983.

DUNKERQUE — SUPRAVIEŢUITORII INFERNULUI (III)

NICHOLAS HARMAN

Miezul lucrării lui Nicholas Harman Dunkirk — The Necessary Myth **îl formează, aşadar, Operaţia Dynamo — evacuarea Corpului expediţionar britanic din încercuirea nazistă în nordul Franţei. Acţiunea a început la 26 mai 1940. Cu o zi înainte însă, a avut loc un dramatic episod, pe care Harman îl evocă în cartea sa şi pe care îl relatăm şi noi, cu cîteva completări din surse suplimentare.**

Aşa cum s-a văzut în numărul trecut, lordul Gort, comandantul Corpului expediţionar britanic, şi ofiţerii săi de stat major au luat toate precauţiunile necesare pentru ca francezii să nu afle nimic despre intenţiile lor de retragere. Unul singur dintre ofiţerii britanici, maiorul Archdale, ofiţer de legătură la comandamentul Grupului 1 de armate franceze, a comis o indiscreţie faţă de omologul său aliat, maiorul Fauvelle, cu care se împrietenise: în seara de 23 mai, i-a făcut o vizită de adio, dezvăluindu-i cu acest prilej proiectul de evacuare. Alarmat, Fauvelle s-a grăbit să-i pună la curent cu cele aflate pe generalul Blanchard, comandantul Grupului 1 de armate.

Deşi abia se culcase, zdrobit de oboseală, Blanchard a dat fuga la Cartierul general al lui Gort, care era plecat într-o inspecţie nocturnă. Dar şefului său de stat major, generalul Pownall, l-a asigurat pe francez că informaţia era falsă şi că englezii nu aveau de gînd să-şi repatrieze soldaţii. Ceva din tonul lui a confirmat însă suspiciunile lui Blanchard, care s-a hotărît să-l trimită pe Fauvelle la Paris, pentru a aduce vestea la cunoştinţă generalului Weygand, proaspăt numit în fruntea forţelor terestre aliate, şi a se lămuri, la cel mai înalt nivel, dacă era vorba de un simplu zvon sau de o realitate.

Fauvelle a încercat mai întîi să ia un avion de la Dunkerque, dar bombardamentele germane făcuseră inutilizabil aeroportul din vecinătatea oraşului. Din proprie iniţiativă, maiorul s-a îmbarcat pe o vedetă torpiloare rapidă, a ajuns la Dover, s-a urcat în trenul spre Londra şi, de acolo, în cursa aeriană regulată spre Paris. El a ajuns la destinaţie în dimineaţa de 25 mai, la exact treizeci de ore după ce auzise cuvintele de rămas bun ale prietenului său, Archdale.

La Ministerul de război, Fauvelle a nimerit tocmai cînd se ţinea consiliul zilnic, la care participau primul ministru, Paul Reynaud, împreună cu colaboratorii săi apropiaţi, şi generalul Weygand, cu statul său major. Maiorul a fost invitat să-şi prezinte raportul în plenul consiliului, ceea ce l-a provocat mari emoţii. Timiditatea sa a crescut şi mai mult cînd a constatat că era de faţă şi un general-maior din armata de uscat britanică. Şi nu un general oarecare, ci Edward Louis Spears, deputat conservator în Parlamentul de la Londra şi ofiţer personal de legătură al lui Churchill cu guvernul francez.

Spears sosise la Paris chiar în dimineaţa respectivă, cu o caldă scrisoare de recomandare din partea premierului britanic. Dar misiva era practic inutilă, deoarece Reynaud şi multe alte personalităţi politice din Franţa îl cunoşteau şi-l apreciau de mult, în calitatea sa de preşedinte al grupului parlamentar anglo-francez. Churchill îl trimisese cu misiunea de „a insufla curaj aliaţilor noştri şi de a-i determina să lupte cu mai multă hotărîre".

În haotica atmosferă care caracteriza consiliile de război franceze încă de la începutul ofensivei germane, cu cele două telefoane de pe biroul lui Reynaud sunînd necontenit sub cele mai mărunte şi nesemnificative pretexte, gîtuit de respectul pe care i-l inspirau înalţii demnitari prezenţi, Fauvelle şi-a expus concluziile la care ajunsese după discuţia cu Archdale. După ce a terminat de vorbit, au urmat cîteva clipe de tăcere glacială. Perspectiva unei retrageri generale britanice îi amuţise de groază pe francezi. Dar, imediat ce şi-a venit în fire, Spears a luat cuvîntul, combătînd cu vehemenţă cele spuse de Fauvelle.

— Nu este exclus, a recunoscut generalul, ca unii dintre camarazii mei de la statul major al lordului Gort să fi studiat, în principiu, un plan de evacuare, în eventualitatea că situaţia se agravează brusc pe Frontul de nord. Dar nici vorbă nu poate fi de o acţiune în curs de realizare, pentru că aceasta nu s-ar putea efectua decît după un ordin special, venit din partea guvernului Maiestăţii Sale. Or, primul ministru Churchill m-a trimis aici tocmai pentru a vă asigura că ostaşii britanici îşi vor face datoria pînă la capăt pe pămîntul Franţei.

Nici măcar în memoriile sale, scrise la mulţi ani după evenimentele din 1940, Spears nu îl poate ierta pe Fauvelle pentru încurcătura în care l-a pus. Departe de a recunoaşte, fie şi cu întîrziere, că dreptatea a fost de partea ofiţerului francez, Spears scrie, plin de dispreţul spilcuitului general de legătură între două guverne faţă de ţinuta neîngrijită a maiorului abia venit de pe front: „În cariera mea, am văzut mulţi ofiţeri demoralizaţi, dar niciodată unul atît de zdrobit. Pe Fauvelle puteai să-l aduni cu făraşul".

Omul pe care Spears îl prezintă ca pe un laş, numai pentru că spunea adevărul, a fost în realitate un erou. După ce a ieşit din consiliul de război, el a plecat la Cherbourg, s-a îmbarcat pe o navă cu care a ajuns la Dover şi, de acolo, s-a înapoiat la Dunkerque, devenind astfel unul dintre foarte puţinii ofiţeri pe care istoria îi ştie că s-au întors de bunăvoie într-o încercuire sortită anihilării.

În faţa celor două teze contradictorii, Reynaud a preferat să-l creadă pe Spears, care se bucura de un prestigiu mult mai mare decît bietul maior, în uniforma lui ponosită. Dar, în după-amiaza aceleiaşi zile de 25 mai, la ora 6.30, lordul Gort a ordonat trupelor sale să părăsească linia frontului şi să se îndrepte, cît mai repede cu putinţă, spre Canalul Mînecii. El a informat imediat Londra despre acest ordin, fără a menţiona însă intenţia de evacuare. Anthony Eden (pe atunci secretar de stat la Ministerul de război) i-a confirmat, în răspunsul său, că „singura cale ce v-a mai rămas deschisă este să vă croiţi drum prin luptă spre vest, unde toate plajele şi porturile situate la est de Gravelines vor fi folosite pentru îmbarcare... Deocamdată, nu este cazul să discutaţi despre această mişcare cu francezii sau belgienii".

A doua zi, Eden a repetat ordinul de retragere, într-o formulare şi mai categorică. Simultan, generalul Blanchard i-a cerut lui Gort să coopereze cu el într-o ofensivă în direcţia sud. Gort a refuzat, bineînţeles, continuînd pregătirile de evacuare.

Churchill a sosit la Paris în aceeaşi zi de 26 mai, pentru a purta discuţii cu Reynaud, care i-a cerut insistent un sprijin mai puternic, cu deosebire din partea R.A.F.-ului. Dar Cabinetul de război britanic luase deja hotărîrea de a nu-şi mai angaja avioanele pe frontul din Franţa, păstrîndu-le pentru acoperirea evacuării de la Dunkerque şi pentru iminenta ofensivă germană împotriva Angliei. Firește, Churchill nu a îndrăznit să-i mărturisească acest lucru lui Reynaud, căruia i-a promis „un ajutor neprecupeţit, pînă la victoria finală", aşa cum nu i-a pomenit un cuvînt despre Operaţia Dynamo. Abia întors la Londra însă, el a confirmat Amiralităţii ordinul de a începe acţiunea de evacuare. „Singura dv. misiune este acum de a aduce în ţară un număr cît mai mare din forţele dv.". Aşa suna ordinul primit de Gort la 27 mai, cea de-a doua zi a Operaţiei Dynamo. Tot atunci, Weygand cerea trupelor franceze să reziste pînă la capăt pe aliniamentul care proteja porturile de la Canalul Mînecii. Cu alte cuvinte, unul dintre cei doi aliaţi era instruit să apere locul pe care celălalt aliat începuse să-l abandoneze.

La Dover, cei doi amirali francezi care colaborau cu englezii pentru coordonarea acţiunilor în Canalul Mînecii au aflat cu uimire despre măsurile luate în vederea evacuării. Britanicii l-au asigurat însă că totul fusese decis la cel mai înalt nivel şi că flota franceză trebuia să-şi dea concursul în cadrul Operaţiei Dynamo. Amiralii s-au conformat. Dar un ofiţer subaltern, comandorul Auphan, a mirosit ceva necurat la mijloc şi a plecat repede la Paris, pentru a-l anunţa pe comandantul-şef al Marinei militare franceze, amiralul Darlan. Acesta l-a informat pe Weygand, care a primit astfel o confirmare de necontestat a bănuielilor stîrnite de raportul lui Fauvelle. Dar nimeni nu a putut să-i transmită vestea şi amiralului Abrial, comandantul portului Dunkerque, deoarece contactul cu el se păstra numai prin radio, iar mesajele erau interceptate de nazişti. În consecinţă, vase de transport franceze, escortate de nave de război franceze, au continuat să evacueze soldaţi britanici, sub motiv că Dynamo era o operaţie pur britanică.

Pînă la 29 mai, au traversat Canalul Mînecii 72 000 englezi şi numai 655 francezi. Cînd comandanţii francezi au început să se plîngă de această discriminare, Gort, foarte indignat, l-a cerut lui Abrial să-l potolească imediat. Amiralul a încremenit — nu pentru că oamenii lui cereau un tratament egal cu al englezi-

lor, ci pentru că era prima oară cînd auzea despre evacuarea britanicilor.

Abia la 30 mai, guvernul de la Paris a fost anunţat în mod oficial despre Operaţia Dynamo. Comunicarea a fost făcută de ambasadorul britanic în Franţa, Sir Ronald Campbell, însoţit de generalul Spears. Imediat după aceea, Churchill a dat dispoziţii să fie îmbarcaţi şi soldaţii francezi. La început, ordinul nu a prea avut efect, deoarece francezii se aflau în dispozitivul care apăra perimetrul de la Dunkerque. Dar, după 31 mai, cînd Gort s-a înapoiat în Anglia şi generalul Alexander i-a luat locul, lucrurile au început să meargă ceva mai bine.

În acea zi de 31 mai, Churchill, însoţit de vicepremierul Clement Attlee, s-a întîlnit la Paris — cu Reynaud şi cu mareşalul Pétain, devenit între timp vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. Acesta din urmă, convins încă de pe atunci că Franţa pierduse războiul, l-a întrebat pe Churchill care erau rezultatele evacuării pînă în acea clipă. Răspunsul a fost concludent: 150 000 britanici şi 15 000 francezi.

Pe loc, s-au luat măsuri de urgenţă. Darlan a redactat un mesaj către Abrial, citindu-i cu voce tare, în timp ce-i scria: „Veţi menţine un cap de pod în jurul Dunkerqueului, cu diviziile de sub comanda dv. şi cu cele de sub comandă britanică, pentru a permite îmbarcarea forţelor aliate. De îndată ce vă veţi convinge că nu mai există trupe în afara perimetrului care ar putea ajunge la punctele de îmbarcare, unităţile de apărare se vor îmbarca la rîndul lor, începînd cu cele britanice...“

La acest punct, Churchill a intervenit cu vigoare, strigînd:

— Niciodată! Refuz să accept prioritate pentru englezi (Şi a continuat într-o franceză pronunţată cu un accent îngrozitor:) Nong! Partage! Bras dessus, bras dessous! (Nu! Parte dreaptă! Braţ la braţ!).

Apoi, a luat mesajul şi a adăugat cu mîna sa, în engleză: „Trupele britanice vor rămîne ca arlergardă, cît mai mult cu putinţă“.

Pentru a clarifica pînă la capăt acest aspect al evenimentelor, să precizăm de pe acum că, în ciuda măsurilor luate la 31 mai, 40 000 francezi, inclusiv ultimii şi cei mai dîrji apărători ai Dunkerqueului, au rămas neevacuaţi şi au căzut în prizonierat la hitlerişti.

Nicholas Harman ne relatează în continuare cele întîmplate în primele zile ale Operaţiei Dynamo. Titlul, subtitlurile şi notele aparţin redacţiei, care a efectuat şi unele prescurtări ale textului.

Primele trei zile

În seara de duminică 26 mai, la ora 7 fără 3 minute, Amiralitatea de la Londra a transmis oficial viceamiralului Bertram Ramsay la Dover[1] ordinul: „Începeţi Operaţia Dynamo“. Cele dintîi au plecat feriboturile, luînd direcţia spre Calais şi de acolo spre est, între bancurile de nisip care despart Dunkerque de largul mării. Portul era în flăcări şi ecluzele care permiteau intrarea în diversele bazine ale radei, imobilizate de exploziile bombelor, au trebuit să fie demontate, astfel că accesul nu era posibil decît odată cu venirea fluxului. Nave scufundate sau avariate blocaseră intrarea în rada interioară şi feriboturile au trebuit să se oprească în rada exterioară, unde s-au făcut primele îmbarcări.

Pe măsură ce seara înainta, Ramsay a trimis de la Dover un total de 35 vase convenţionale de pasageri, 22 cabotiere şi şlepuri cu motor, cele 40 *schuyts* olandeze (amintite în numărul trecut al revistei), precum şi cîteva cargouri care serviseră la transportarea „gurilor inutile“ evacuate de Gort. Probleme grave se puneau însă şi pe uscat. Se ştia că numărul soldaţilor englezi care luptau acolo era de aproximativ 200 000, dar nimeni dintre cei care conduceau operaţia nu avea cea mai vagă idee despre efectivele franceze. După căderea Calaisului, în seara de 26 mai, perimetrul apărat de aliaţi avea forma unui triunghi scalen, cu o bază de 70 km de-a lungul litoralului, de la Gravelines (vărsarea rîului Aa, la vest de Dunkerque), pînă la Ostende, în Belgia. Înălţimea triunghiului, de vreo o sută de kilometri, ajungea în interior pînă în jurul oraşului Lille[2]. Pe latura de vest, am văzut că blindatele germane se opriseră la 24 mai; cînd naziştii au reluat atacul, două zile mai tîrziu, tancurile grele şi o parte din artilerie nu au mai intervenit, din cauza terenului mlăştinos[3].

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1983.

[2] Aici, Armata I franceză, în rîndurile căreia luptau numeroşi ostaşi africani, a opus o dîrză rezistenţă, pînă la 1 iunie, unor forţe hitleriste, cu mult superioare.

[3] Francezii au rezistat bine pe malul estic al rîului Aa şi apoi, după o retragere în ordine, pe poziţiile şi mai consolidate de pe canalul Mardyck.

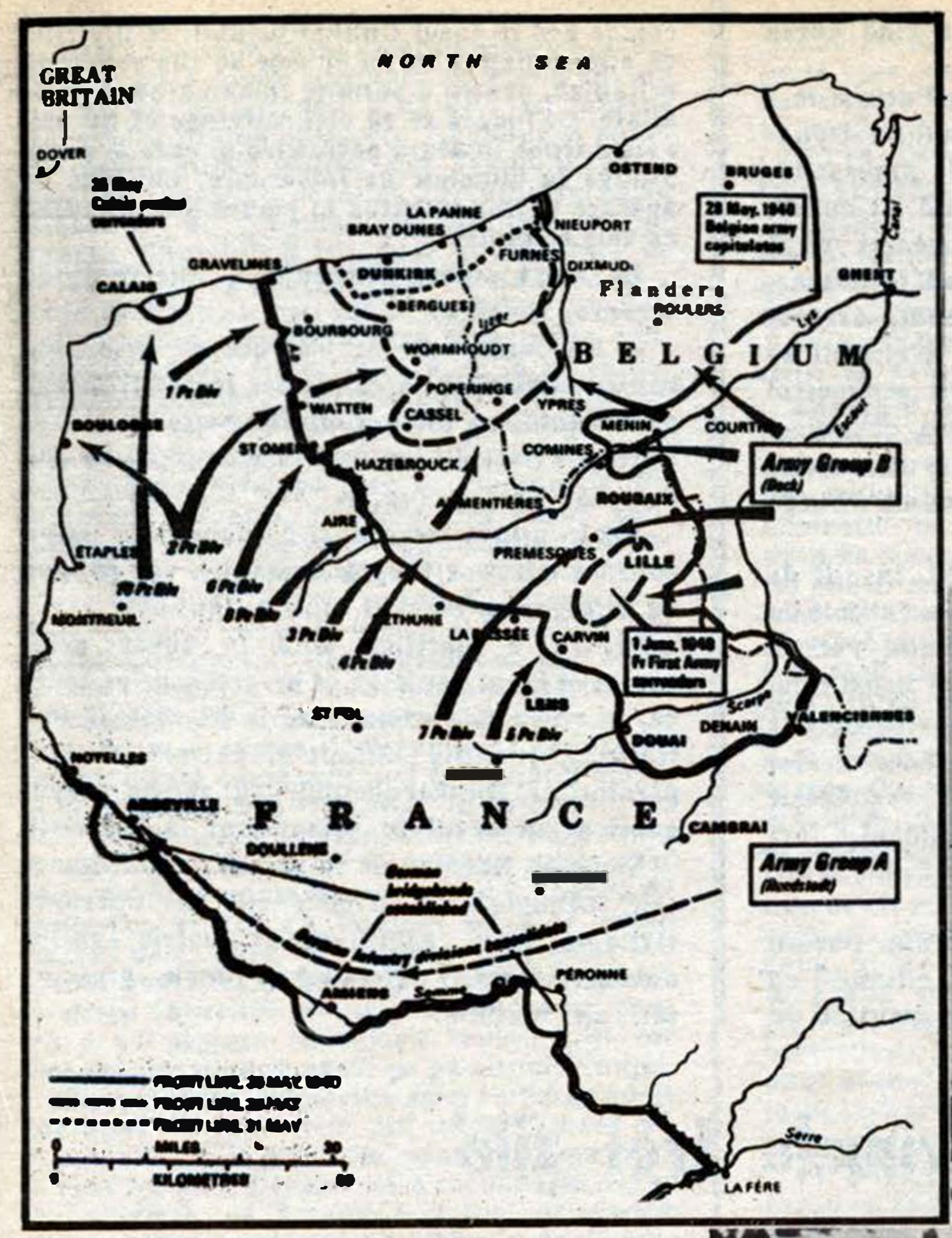

Cele trei linii succesive ale frontului în nordul Franței și Belgia: 25 mai (linie continuă), 28 mai (linie întreruptă) și 31 mai (linie punctată)

În p. 37: *cele mai modeste ambarcațiuni au fost folosite, și ele, în operațiile de salvare*

Principala amenințare pentru aliați o constituia Grupul B de armate germane, al lui von Bock, care înainta prin Belgia. Englezii se temeau că Wehrmachtul va pătrunde în triunghi, tăindu-le retragerea spre mare, și au pornit în marșuri forțate, fără a se opri nici ziua, nici noaptea. Cu acest prilej, s-au remarcat generalii-maiori Alexander și Montgomery, care aveau să se ilustreze ulterior în bătălii hotărîtoare la ale celui de-al doilea război mondial; devenind amîndoi feldmareșali[1].

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1969, 5/1980.

Și tot în seara de 26 mai, Gort a cerut Londrei să trimită două brigăzi canadiene, pentru a acoperi retragerea englezilor[2]. Solicitarea i-a fost respinsă. În schimb, i s-a acordat o protecție aeriană destul de generoasă și eficientă[3]. Göring promisese că „Luftwaffe va face praf toate forțele aliate terestre". Cînd comandanții trupelor germane de uscat s-au plîns că „soldații inamici se evacuează pe mare, așa că vom avea de luptat din nou împotriva lor", Göring a răspuns cu trufie: „Ofensiva aeriană se desfășoară de așa manieră, încît orice îmbarcare devine imposibilă"[4].

Într-adevăr, în cea de-a doua zi a Operației Dynamo, luni, 27 mai, Luftwaffe a aruncat asupra Dunkerqueului 2 000 tone de bombe explozive și 30 000 bombe incendiare. Conductele de apă se spărseseră și nenumăratele focuri care au izbucnit nu au putut fi combătute. Au murit în acea zi peste o mie de civili din totalul de 3 000 care aveau

Infanteriști britanici pe străzile bombardate ale Dunkerqueului

[2] Disperarea lui Gort reiese din telegrama trimisă în aceeași zi Ministerului de război: „Nu vă ascund că o mare parte din Corpul expeditionar britanic și din echipamentul său va fi pierdută, chiar în cele mai favorabile împrejurări".

[3] Avioanele de vînătoare ale R.A.F.-ului își aveau bazele în comitatul Kent, la numai 80 km distanță, pe cînd bombardierele germane veneau de la o depărtare de trei ori mai mare, din Germania.

[4] În aceeași zi, Göring raporta lui Hitler: „Numai bărcile de pescuit mai pot ajunge pînă la Dunkerque. Ca să scape, englezii trebuie să fie campioni la înot!"

să piară în cursul evacuării (pentru a ne da seama de importanța cifrei, să o comparăm cu cei 5 000 ostași aliați care și-au pierdut viața traversînd Canalul Mînecii, în cele nouă zile ale Operației Dynamo).

Rutele X și Y

La 27 mai, englezii au renunțat și la rada exterioară a portului, care devenise inutilizabilă, începînd să îmbarce trupele pe plajele de la est de Dunkerque. Dar operația mergea greu, din pricina numeroaselor bancuri de nisip și a apei de mică adîncime din apropierea țărmului. Pentru a face naveta între plajă și vasele oprite la oarecare depărtare, nu existau decît greoaiele bărci de salvare, care se mișcau foarte încet. Pînă la căderea nopții, nu s-au îmbarcat decît vreo 2 500 oameni.

Navigația devenise și ea deosebit de primejdioasă. În apropiere de Calais, unde se făcea cotitura pe ruta Dover-Dunkerque, bateriile naziste țineau marea sub foc continuu. Proiectilele lor au scufundat vaporul de pasageri Sequacity în drum spre Dunkerque și au făcut 23 morți și 60 răniți printre cei 1 400 oameni pe care feribotul Mona's Isle îi aducea la Dover. Mai existau alte două rute posibile, la distanță de Calais, prin canalele Ruytingen și Zuydcoote, săpate în bancurile de nisip din largul Dunkerqueului. Aceste rute noi prezentau numeroase dezavantaje. În primul rînd, ele măsurau 100 și, respectiv, 157 km, față de cei 71 ai rutei inițiale, ceea ce lungea considerabil durata călătoriei și diminua, în aceleași proporții, capacitatea de îmbarcare. În al doilea rînd, francezii instalaseră mine fixe pe canalul Ruytingen, iar germanii aruncaseră din avion mine magnetice, a căror poziție exactă nu era cunoscută aliaților. În al treilea rînd, navigația nu era posibilă decît pe vreme bună și atunci cînd fluxul asigura o adîncime suficientă.

Totuși, Ramsay și-a asumat riscurile. El a ordonat tuturor culegătoarelor de mine din Marea Nordului să curețe canalul Ruytingen (ruta X) și a trimis, prin canalul Zuydcoote (ruta Y), nave cu chila învelită într-un cîmp magnetic polarizat artificial, care se spera că nu vor fi vulnerabile la minele magnetice.

Între timp, pe uscat, luptele se întețeau. Luni, 27 mai, la amiază, Leopold III, regele Belgiei, a telefonat lui Gort, anunțîndu-l că trupele sale vor înceta rezistența (capitularea a avut loc la 28 mai, ora 4 dimineața). Situația francezilor și britanicilor devenea tot mai dificilă, în ciuda eroismului cu care echipajele R.A.F.-ului se străduiau să se asigure acoperirea aeriană. La 27 mai, britanicii au pierdut 14 avioane de vînătoare deasupra Dunkerqueului, doborînd 38 aparate inamice, în majoritate bombardiere. Acest lucru, ca și convingerea că portul era un infern în flăcări din care nimeni nu mai putea fi evacuat l-au determinat pe Göring să ordone o reducere considerabilă a raidurilor. Pauza avea să dureze două zile.

Două diguri de piatră protejau laturile radei exterioare ale Dunkerqueului. Cel de est măsura 1 600 m lungime și era acoperit de o platformă de lemn, pe care putea trece un rînd de patru oameni. Din loc în loc, platforma avea cîrlige de care se prindeau odgoanele vaselor de pescari, fără însă a acosta la dig, căci diferența de nivel între flux și reflux era de 5 m, ceea ce ar fi provocat o frecare fatală pentru chila ambarcațiunilor. În plus, vîntul și valurile riscau să le izbească de pietrele digului, pricinuindu-le avarii grave.

În ciuda acestor primejdii, comandorul G.W. Tennant, trimis în ajun de Ramsay să organizeze operațiile de pe țărm ale evacuării, a luat temerara decizie de a utiliza digul de est pentru îmbarcare. În seara de 27 mai, primul distrugător a acostat acolo: s-au improvizat în pripă pasarele și scări, astfel că, în douăzeci de minute, 600 oameni s-au urcat la bordul navei. În noaptea următoare și în dimineața de marți, 28 mai, alte distrugătoare au acostat și ele la digul de est, pe unde aveau să se scurgă 200 000 din cei 338 000 soldați aliați evacuați.

Cele trei rute Dover-Dunkerque: Z (pe lîngă Calais), X (prin canalul Ruytingen) și Y (prin canalul Zuydcoote). Distanțele sînt indicate în mile marine (Reproducerile din pp. 40, 41 sînt din lucrarea lui Nicholas Harman Dunkirk—The Necessary Myth*)*

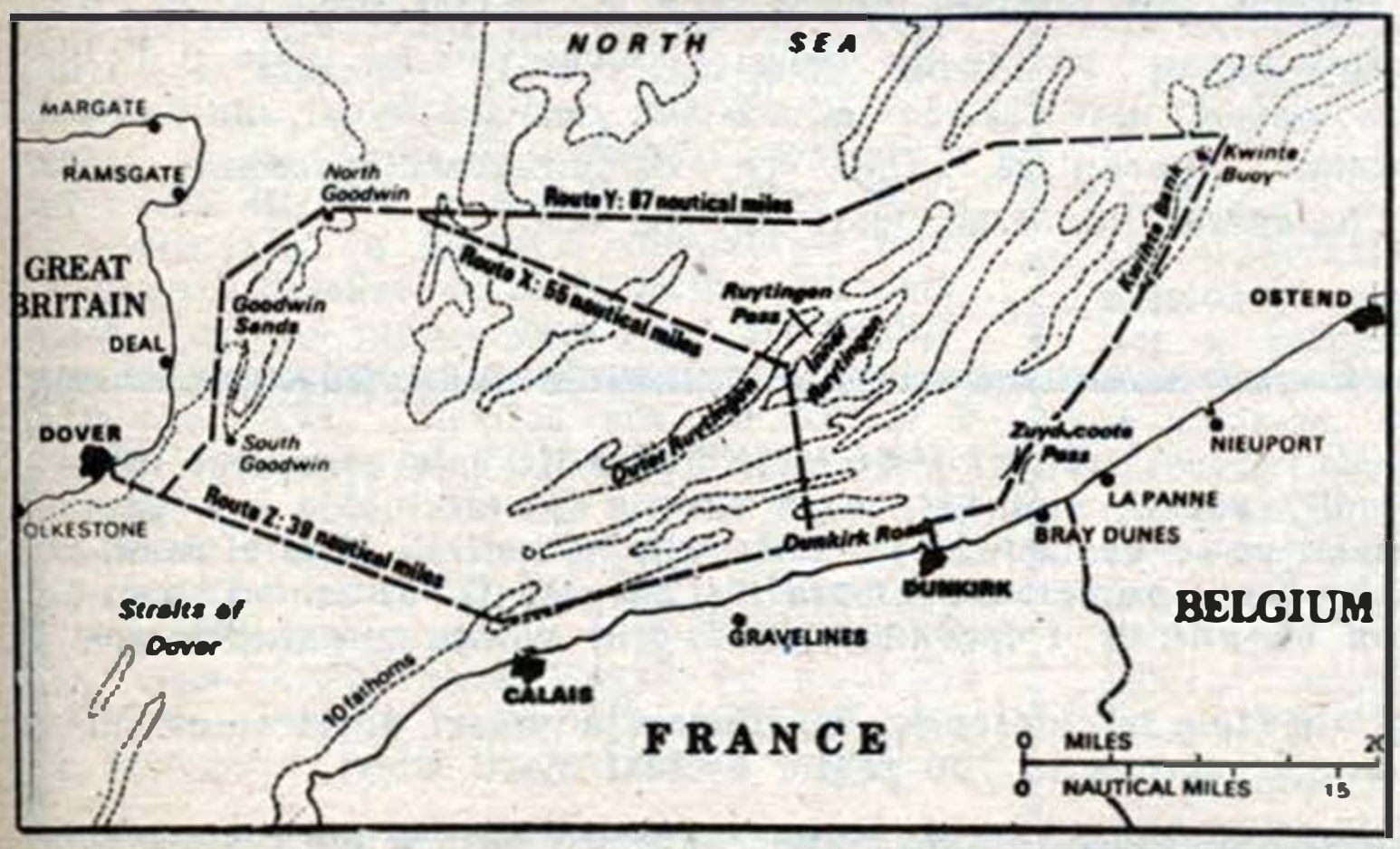

Eroismul voluntarilor

Marți, cea de-a treia zi a Operației Dynamo, s-a desfășurat sub un cer înnorat, ceea ce a redus și mai mult activitatea Luftwaffei. Realizînd adevărate miracole de navigație, strecurîndu-se printre bancurile de nisip, înfruntînd focul bateriilor de coastă germane, distrugătoarele britanice au continuat să acosteze la digul de est, deși adesea, din cauza apei mici, punțile lor se aflau cu mult dedesubtul platformei

de lemn pe care aşteptau soldaţii. În paralel, feriboturile şi vapoarele fluviale de pasageri făceau tot ce le stătea în putinţă pentru a îmbarca mai departe trupele aflate pe plajă. Trei dintre ele — Prague, Manxman şi Paris — au eşuat pe nisip, încercînd să traverseze canalul Zuydcoote în timpul refluxului, şi au trebuit să aştepte creşterea apei pentru a-şi relua călătoria.

Astfel de imobilizări, fie ele şi temporare, deveniseră extrem de periculoase, deoarece E-Booturile[1] îşi instalaseră bazele în porturile olandeze cucerite şi atacau fără cruţare orice navă aliată, pînă şi vasele-spital. În dimineaţa de 28 mai, vaporul Aboukir, care evacua ultimii soldaţi britanici din Belgia, a fost scufundat de torpilele unui E-Boot. Ruta Y se afla sub o grea ameninţare.

Din fericire, în noaptea precedentă, culegătoarele de mine eliberaseră ruta X, curăţind canalul Ruytingen. În majoritatea lor, aceste nave erau de fapt traulere şi alte vase pescăreşti, transformate în culegătoare de mine la începutul războiului. Membrii vechilor lor echipaje îmbrăcaseră uniformele din Royal Navy, în calitate de rezervişti sau voluntari. Buni cunoscători ai regiunii, plini de curaj şi însufleţiţi de dorinţa de a-şi salva compatrioţii, aceşti oameni au adus o nepreţuită contribuţie la reuşita Operaţiei Dynamo.

Şi tot la 28 mai, şi-a făcut apariţia „flotila de vase mici". Cei de la bordul lor au scris o nouă şi eroică pagină în analele britanice ale războiului naval. Veniţi cu şalupa lor, Gipsy King, trei englezi, Alfred Betts, Harry Brown şi Freed Hook, au rămas 48 ore la Dunkerque, sub focul tunurilor şi mitralierelor germane, făcînd naveta între plajă şi vasele mai mari. La un moment dat, valurile puternice au răsturnat un ponton înţesat de infanterişti. Văzîndu-i cum se zbăteau în apă, gata-gata să se înece, Brown a luat o parîmă a şalupei şi a înotat pînă la ponton, legînd apoi frînghia de capătul lui, astfel că soldaţii au avut de ce să se ţină pînă ce au putut fi îmbarcaţi.

Pe ţărm, disciplina nu era uşor de păstrat. Lungi cozi se formau pe plajă. Odată cu venirea fluxului, cei aflaţi în frunte constatau că apa li se suia pînă la genunchi, pînă la piept, ba chiar pînă la umeri, dar nu se îndurau să-şi părăsească locurile, căci ar fi însemnat să treacă la urma şirului. Cînd sosea cîte o ambarcaţiune, trebuia ca urcarea la bord să se facă de ambele părţi, ca să nu se dea peste cap. Diversele rămăşiţe care pluteau pe apă — scînduri, uniforme, lăzi, epave, cadavre — riscau să avarieze elicele şi cîrmele şalupelor cu motor. Bărcile sau plutele improvizate aveau nevoie de vîslaşi voluntari care să le aducă înapoi, pe plajă, după ce „pasagerii" lor erau luaţi de vasele mai mari. Îndeplinirea acestor condiţii a fost rezultatul unui gigantic efort colectiv, în care s-au îmbinat calmul, vitejia, simţul datoriei şi spiritul de sacrificiu.

La marginea perimetrului, naziştii continuau să bată pasul pe loc. Von Bock era copleşit de... problemele administrative create de capitularea belgienilor. Locul acestora îl luase Divizia 60 franceză, care proteja retragerea englezilor spre Dunkerque. Datorită deficienţelor în materie de comunicaţii radio, multe unităţi britanice nu au aflat decît tîrziu despre ieşirea din luptă a armatei belgiene, ceea ce a provocat numeroase confuzii. Gort a ordonat ca toate vehiculele şi tot armamentul greu ce nu putea fi îmbarcat să fie distrus. Asta i-a exasperat pe francezi, care încă nu ştiau nimic despre evacuare şi care proiectau o serie de contraatacuri în direcţia Calais. La rîndul lor, englezii nu înţelegeau de ce francezii se încăpăţînau să păstreze intacte tunurile şi camioanele pe care germanii aveau să le captureze în mod inevitabil. De aceea, ei nu s-au sfiit să sacrifice cea mai bună armă din dotarea lor, bateriile antiaeriene de 3,7 ţoli, prevăzute cu un sistem ultramodern de reglare a tirului.

Dar Operaţia Dynamo începea să se desfăşoare cu succes. În această a treia zi a ei, 6 000 oameni au fost evacuaţi de pe plaje şi 12 000 de pe digul de est, unde ritmul de îmbarcare ajunsese la 2 000 pe oră.

[1] Vedete rapide torpiloare, construite încă de pe atunci de nazişti într-un număr foarte mare.

IMPORTANT! Numărul 12/1983 al revistei MAGAZIN ISTORIC este consacrat făuririi statului naţional unitar. Studii, evocări, amintiri, pagini inedite din mărturiile unor participanţi, relatări ale evenimentelor ce se desfăşurau în acele zile în centrele istorice româneşti, precum şi în multe locuri din lume, numeroase fotografii şi documente de arhivă reconstituie măreţul act împlinit acum 65 ani, la 1 decembrie 1918, prin voinţa unanimă a poporului.

Nu uitaţi să vă asiguraţi din timp la chioşcurile de difuzare a presei acest număr al revistei MAGAZIN ISTORIC, număr special în 100 pagini dedicat Marii Uniri.

MARTIN LUTHER ȘI LUMEA GERMANĂ

RUDOLF THIEL

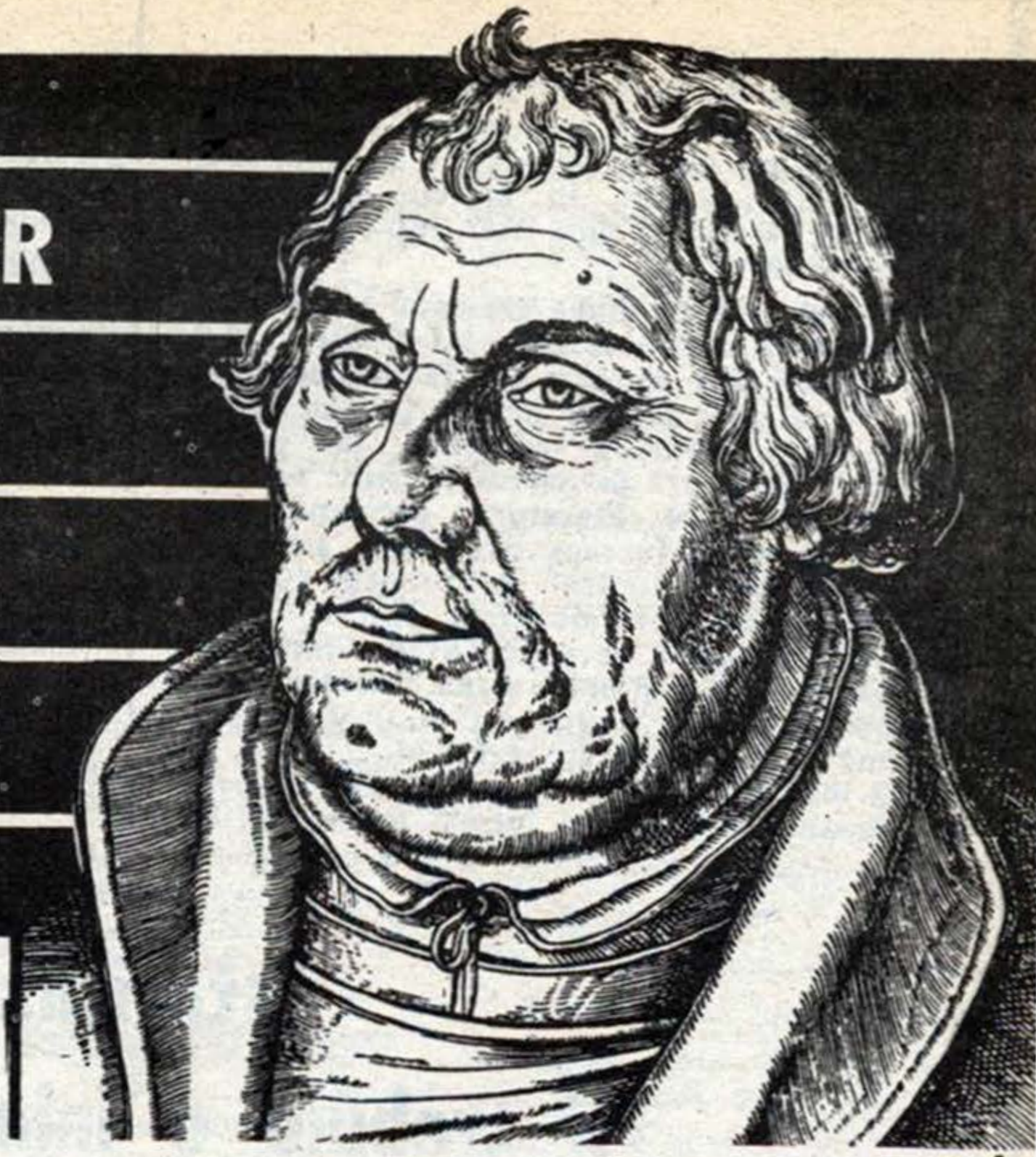

Personalitate impunătoare și tensionată de multiple contradicții, trăind într-o epocă frămîntată „de o confuzie de interese, puncte de vedere și năzuințl", cum o aprecia Fr. Engels, Martin Luther, de la a cărui naștere se împlinesc, în 1983, 500 ani, domină lumea germană din secolul XVI nu numai ca fondatorul unei doctrine considerată revoluționară dar și, în descrierea lui Nicolae Iorga, ca „un magic temperament, bogat în fluidul care cheamă pe oameni la tovărășie, la sforțările comune, la jertfele făcute împreună... Poporul se recunoștea, el se vedea pe sine, în impunătoarea figură a luptătorului pe care și-l punea în frunte". Acest „luptător", care nu se sfia să spună „eu sînt fiul unui țăran din Möhler, lîngă Eisleben", a înfruntat cele două puteri universale ale vremii sale, papalitatea și Imperiul[1], și a reușit prin tăria spiritului său, oscilînd între măreție și erori tragice, să contribuie la schimbări esențiale în traiectoria istorică a forțelor politico-sociale din Germania, în dogmele considerate sacre ale bisericii catolice, în limba și literatura germană, ilustrînd încă o dată rolul personalităților într-o strînsă corelație cu masele.

În sec. XVI, „biserica era nu numai o doctrină — scrie A. Oțetea în Renașterea și Reforma—ci o formidabilă organizare, legată prin toate fibrele ei de structura feudală și, prin urmare, contrară direcției de dezvoltare a societății occidentale". Într-o vreme în care, cum menționează Engels în Războiul țărănesc german, „supremația teologiei asupra întregului tărîm de activitate intelectuală era în același timp urmarea necesară a poziției bisericii ca chintesență și consfințire a dominației feudale existente", Martin Luther a surpat acea „formidabilă organizare" de pe poziții teologice și folosind ca argumente textele sacre. Concepțiile lui, pornind de la corupția bisericii catolice, contestau ierarhia bisericească și supremația puterii pontificale asupra celei laice.

Ideile lui Luther au fost îmbrățișate de toate clasele sociale interesate să înlăture din calea dezvoltării lor principala piedică reprezentată de biserică. Iar dacă relațiile sociale existente fuseseră, după expresia lui Engels, „despuiate de aureola divină pe care o purtau" și puteau fi atacate, aceasta era fapta lui Luther, urmarea, cel puțin, a primei părți din activitatea lui.

Concepțiile lui Luther au avut un mare rol în lărgirea căilor spre emanciparea rațiunii de sub tutela dogmelor. Dar activitatea lui s-a desfășurat pe teren religios, vizînd în principal organizarea bisericii. Dealtfel, speriat de amploarea mișcărilor politice declanșate, Luther a început să-și retracteze treptat principiile. Marea forță răzvrătitoare din tinerețe se stinsese. Cei care, cîndva, îndemnase la răscoală acum le spunea țăranilor: „cine ridică sabia de sabie va pieri". Masele populare l-au părăsit pe „reformatorul burghez" considerîndu-l un trădător și s-au strîns în jurul lui Thomas Münzer, „revoluționarul plebeu", eroul marelui război țărănesc german (1524-1525).

În 1555, cînd luteranismul era recunoscut prin pacea confesională de la Augsburg, „Lut-

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1976.

her dormea de mult în cripta din Wittenberg, conchide N. Iorga; opera lui, adevărata operă pe care ar fi putut-o face... aceea murise mai demult, în brațele dinastiilor. Și spiritul german, o clipă liber, intra la o nouă robie străină".

S-a spus însă că limba germană a scrierilor și, îndeosebi, a traducerilor lui Luther e cel mai frumos dar pe care l-a făcut poporului său. Fr. Engels afirmă despre Luther că „a creat proza germană modernă", iar poetul Heinrich Heine era de părere că „cine vrea să vorbească despre literatura germană mai nouă trebuie să înceapă cu Martin Luther". La rîndul său, autorul mărturisea: „M-am străduit în această tălmăcire [a Bibliei] să dau o germană curată și clară. Ni s-a întîmplat adesea să căutăm timp de două, trei sau patru săptămîni cîte un singur cuvînt...". O muncă enormă fusese depusă, căci Luther voia ca limba folosită de el să fie pe înțelesul oamenilor simpli. „Trebuie s-o întrebi pe mamă, în casă, pe copiii de pe uliță, pe omul de rînd din piață, să te uiți la gura lor ca să vezi cum vorbesc, și apoi să tălmăcești; atunci te vor înțelege și își vor da seama că le vorbești nemțește".

Această tălmăcire, apreciată de Hegel ca avînd „o valoare de neprețuit pentru poporul german", stă la baza limbii germane literare moderne și este, desigur, unul dintre aspectele în care s-a manifestat dragostea lui Luther pentru țara lui. Sub același aspect — al patriotului — ni-l prezintă pe Martin Luther, în paginile următoare, istoricul Rudolf Thiel, autorul unei apreciate biografii purtînd numele gînditorului ce a exprimat, prin contradicțiile lui lăuntrice, contradicțiile lumii germane din sec. XVI.

Textul este reprodus într-o formă prescurtată; titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

G. G. CONSTANDACHE

Istoricului îi trebuie o inimă de leu

Într-o epocă în care intelectualitatea germană sorbea cu nesaț culturile greacă și romană ale antichității, recent descoperite, și privea cu dispreț limba maternă, considerînd-o drept un vulgar instrument de comunicare, bun numai pentru oamenii de rînd, într-o epocă în care învățații se izolau cu bună știință în turnul de fildeș al unui umanitarism ideal — Luther a fost singura personalitate care s-a dedicat cu trup și suflet graiului și culturii patriei sale.

Ani de-a rîndul a adunat creații populare germane, cărți, desene, poezii, proverbe și balade, încurajîndu-i și pe alții să facă la fel. La masă, citea familiei din *Till Eulenspiegel* și din alte basme din folclor. Era interesat de proveniența unor nume și încerca să le stabilească etimologia. Îi plăcea să compare diferite dialecte germane, apreciindu-l îndeosebi pe cel vorbit în landul Hessen, pentru muzicalitatea sa. Dar dintre preocupările cu caracter laic, cea mai dragă îi era cercetarea istoriei țării sale. Găsea în această istorie pilde grăitoare pentru orice eveniment din viața de zi cu zi și considera că nimeni nu putea înțelege arta, legile și datinile germane dacă nu cunoștea istoria. Era convins că istoricului îi trebuie o inimă de leu, curaj pentru a rosti adevărul, necruțîndu-i nici pe compatrioți și nici pe străini.

Era neconsolat de lipsa unor astfel de istorici în veacurile de demult. „Ce am putea regreta oare mai mult decît faptul că nu știm mai nimic despre obîrșia noastră?"

Și-i închipuia pe vechii germani ca pe niște uriași față de care cei din generația lui ar fi părut niște pitici. Cînd teologul, pedagogul și colaboratorul apropiat al lui Luther Philipp Melanchthon (1497-1560) cita laudele lui Tacitus aduse germanilor, Luther ofta: „Da, aceia erau bărbați adevărați". Își hrănea sentimentele de mîndrie pentru țară și popor privind spre trecut. În schimb, prezentul îl nemulțumea profund. „Cum ți-ai putea imagina un neamț altfel decît fie beat, fie alergînd după fuste și distracții?"

Patriotismul lui Luther nu avea nimic de-a face cu efuziunile ușuratice, optimiste și pline de automulțumire cu care sînt slăvite de obicei gloria patriei, măreția națiunii și destinul strălucit hărăzit poporului. Patriotismul său izvora din același zel necruțător, cu care călugărul le reamintise creștinilor ce și cum ar trebui să fie adevăratul creștinism. Diatribe virulente erau îndreptate acum împotriva germanilor, care „se asemănau mai mult cu animalele decît cu oamenii".

„In Tyrannos"

Se referea însă și la virtuțile poporului german, prin-

tre care se numărau: loialitatea, dragostea pentru adevăr și disciplina militară. Ca teolog, Luther încerca să mențină și să stimuleze această disciplină, tocmai pentru că el însuși era propovăduitorul unei religii pașnice. Considera că meseria de ostaș era plăcută lui Dumnezeu, dacă era pusă în slujba unei cauze drepte.

În ciuda amărăciunilor provocate de slăbiciunile compatrioților săi, dragostea lui pentru popor a rămas neclintită. Martin Luther, căruia i s-a adus una dintre cele mai grave acuzații, și anume aceea de a-i fi trădat pe oamenii de rînd de dragul nobililor, și-a dedicat în realitate o mare parte din activitate ajutorării celor săraci și oprimați. A zecea parte din scrisorile sale reprezentau petiții întocmite în numele acestora, recomandări și sfaturi adresate lor. Cînd prețurile creșteau, Luther intervenea susținînd la înalte oficialități cauza săracilor, luptînd împotriva celor care luau mită. Avea grijă ca „doleanțele supușilor credincioși" să fie auzite în sălile de judecată și în Palatul Electorului din ținutul său natal. Voia să desființeze cerșetoritul, argumentîndu-și intenția cu un citat din *Vechiul Testament:* „Să nu existe săraci printre voi". Considera că nu leneșii trebuie ajutați, ci meseriașii, care, într-adevăr, meritau să fie sprijiniți și încurajați. Toate prejudecățile privind copiii nelegitimi trebuiau înlăturate.

Bineînțeles, sentimentul dreptății sociale era subsumat principiilor sale fundamentale, referitoare la disciplină și supunere. Cu toate acestea, Luther își susținea cu curaj punctele sale de vedere în fața clasei conducătoare. Pe versiunea *Noului Testament*, tradus de el în germană, era înscris mottoul: „*In Tyrannos*" (Împotriva tiranilor). Îi ura de moarte pe ofițerii germani de origine nobilă și în ultimii ani de viață îi era tot mai greu să le împărtășească din învățămintele lui Christos. „Să-i învețe alții pe namilele astea". Ceea ce îl mîhnea cel mai tare era faptul că principii lăsau totul pe seama funcționarilor: „Principatele s-au transformat în niște ghișee, unde se încasează impozitele și taxele vamale. Principii își rețin drepturile și lasă orice altceva pe seama notarilor; așa se duce țara de rîpă".

„Un imperiu fără cap"

Dar, deși în inima lui era de partea poporului și deși îi ura pe tirani, idealul său constituțional rămînea de factură aristocratică. „Germania — afirma el — e ca un armăsar voinic și blînd, care are din belșug nutreț și tot ce-i mai trebuie, dar căruia îi lipsește călărețul".

Gîndindu-se la „călărețul" pe care și l-ar fi dorit pentru țara sa, evoca bărbați vajnici precum regele Israelului David (c. 1019-973 î.e.n.), generalul cartaginez Hannibal (247-183 î.e.n.) sau primul împărat roman Augustus (27 î.e.n.-14 e.n.), care se ridicaseră prin forțe proprii. Cînd se referea la om ca la creația divinității, și-l imagina pur și capabil de eroism. Dar cînd se referea la starea de lucruri din propria sa lume, respingea disprețuitor orice utopie — ca, de exemplu, ideea că blîndețea și bunele intenții ale unui conducător de stat ar constitui garanții suficiente pentru o politică optimă. Dar Creștinul Luther mergea într-atît de departe încît declara că principiile propovăduite de creștinism nu erau eficiente atunci cînd era vorba de cîrmuirea unui stat. Considera că Dumnezeu a încredințat știința conducerii numai rațiunii; Scripturii nu-i mai rămînea nici un cuvînt de spus.

„Adevărul e că, în această privință, păgînii sînt cu mult mai capabili decît creștinii. În fiecare zi avem dovezi despre cît de abili, dibaci și inteligenți sînt acești copii ai naturii în comparație cu noi, niște săraci cu duhul, cucernici e drept, buni și naivi, dar totuși prostănaci".

O resemnare amară a înăbușit încrederea plină de optimism pe care i-o acordase cîndva aceluia în țara căruia „soarele nu apunea niciodată", lui Carol Quintul. „Împăratul nu mai înseamnă nimic pentru mine — afirma el în ultimii ani de viață; în inima lui nu se găsește nici o scînteie de spirit eroic, ci numai ură, lăcomie și chef de distracții. Nici dreptate, nici bună cîrmuire a țării — un imperiu fără cap, prăpădul Germaniei". Și totuși, nu a pierdut nici un prilej de a-i avertiza pe principii protestanți ce primejdie ar constitui izbucnirea unui război între ei, un război în care nimeni dintre cei care i-ar fi cunoscut începutul sau mijlocul nu i-ar mai fi apucat sfîrșitul. „Germania e surdă și oarbă, spiritul ei este înecat în grăsime și murdărie. Nici măcar de sperat nu mai putem spera". Ajuns la o vîrstă înaintată, Luther afirma, dînd dovadă de un deosebit simț politic: „Pentru Germania vor veni vremuri dintre cele mai grele".

În românește de
Mădălina NICOLAESCU

1483, 10 NOIEMBRIE

Lîngă Eisleben se naşte Martin Luther. Mai tîrziu, referindu-se la familia sa, va scrie: „Tatăl meu, bunicul meu, străbunicul meu au fost toţi ţărani adevăraţi".

1501

Începe să studieze la Universitatea din Erfurt.

1505, 17 IULIE

Intră în mănăstirea Augustinilor din Erfurt. Acad. A. Oţetea comentează decizia lui astfel: „Era pe punctul de a se înscrie, conform cu dorinţa tatălui său, la Facultatea de drept, cînd, brusc, a abandonat totul şi a intrat în mănăstire. Motivele acestei hotărîri constituie şi azi unul din punctele cele mai controversate ale biografiei lui Luther. Explicaţia nesatisfăcătoare pe care ne-a dat-o Luther însuşi e că în drum de la Mansfeld [unde tatăl său dobîndise o parte în exploatarea unei mine]

Bula ameninţătoare a papei Leon X este aruncată în foc

la Erfurt, la 2 iulie 1502, a fost surprins de o furtună năpraznică. Trăznetul a lovit un copac în apropierea lui. Cuprins de spaimă, Luther a căzut în genunchi şi a spus: «Sfîntă Ana, scapă-mă şi mă călugăresc»... Hotărîrea de a căuta în viaţa monahală liniştea sufletească... e incontestabil indiciul unei crize interne care a putut fi precipitată de cauze externe" (Renaşterea şi Reforma, p. 267).

1507

Este confirmat preot. În vol. IV, Renaşterea şi Reforma, din Istoria generală, istoricii francezi Ernest Lavisse şi Alfred Rambaud comentează: „Nici privaţiunile de tot felul, nici studiile teologice, nici hirotonisirea n-au putut mieşora chinurile acestei inimi, în care părea să răsune disperarea unui întreg popor".

1510

Călătorie la Roma.

1512

După ce îşi obţine doctoratul în teologie, este numit profesor la Wittenberg.

1515

Papa Leon X (1513-1521) îl însărcinează pe călugărul dominican Ioan Tetzel să vîndă îndul ente în Germania. Luther ia atitudine împotriva acestei practici care se întemeia pe ideea că păcatele pot fi răscumpărate cu bani.

1517, 31 OCTOMBRIE

Pe uşa capelei castelului de la Wittenberg, sînt afişate Cele 95 propoziţii sau teze ale lui Luther. Traduse din latină în germană, tipărite şi răspîndite în toată ţara, Cele 95 teze, deşi nu atacau direct papa Italiei, conţineau unele afirmaţii, al căror ecou îl va speria şi pe autorul lor. Ele au devenit astfel manifestul de război împotriva Romei şi actul iniţial al Reformei. „Predicatorii indulgenţelor se înşeală cînd spun că prin indulgenţele papilor omul e dezlegat de orice pedeapsă şi izbăvit" (teza 21); „Orice creştin care se căieşte are drept la iertarea păcatului, chiar şi fără scrisori de indulgenţă" (teza 36). Rolul de intermediar al bisericii era contestat. În schimb, era afirmată independenţa credinciosului, ceea ce ducea, implicit, la năruirea sistemului religios, aşa cum se constituise în evul mediu.

1517, 1 NOIEMBRIE

Studenţii din Wittenberg ard lucrarea călugărului Tetzel intitulată Antiteze.

1518, OCTOMBRIE

Este chemat în faţa Dietei reunite la Augsburg pentru a recunoaşte în public că, prin poziţia adoptată, adusese prejudicii autorităţii papale. Trimisul cardinalului Caietan: „Nu vă cer decît şase litere: REVOCO". După cîteva zile de chibzuinţă, Luther declară că nu poate retracta nimic din Cele 95 teze.

1519, 12 IANUARIE

Moare Maximilian, împăratul Sfîntului Imperiu roman de naţiune germană. Marii electori din colegiu (principi şi înalţi prelaţi) îl aleg pe regele Spaniei Carol I, ca împărat al Sfîntului Imperiu, sub numele de Quintul sau Carol V.

1519, IULIE

Provocat de Ioan Eck, unul dintre cei mai celebri învăţaţi ai vremii, la o dispută publică, ce are loc la Leipzig (Lipsca), Luther afirmă: „Nu este nespărată nevoie să consideri biserica romană superioară altora. Şi nu are nici o importanţă că acest lucru l-ar fi spus Wycliffe sau Huss". A păţit cu Huss, arse pe rug în Boemia, echivala cu excluderea din biserică, ceea ce s-a şi întîmplat.

1520, 15 IUNIE

Prin bula Exsurge, Domine... papa Leon X îl ameninţă pe Luther cu excomunicarea, dacă nu renunţă la ideile sale.

1520, DUPĂ IUNIE

Apar unele dintre cele mai violente scrieri antipapale ale lui Luther: Captivitatea de la Babilon şi Scrisoare către nobilimea creştină de naţiune germană.

1520, 10 DECEMBRIE

Bula de admonestare a papei Leon X este arsă de studenţii lui Luther în mijlocul curţii Universităţii din Wittenberg.

1521, 17 APRILIE

Carol Quintul îl convoacă pe Martin Luther în faţa Dietei reunite la Worms; în faţa împăratului şi a unei asistenţe de peste 5 000 persoane, Luther declară: „Nu pot şi nici nu vreau să retractez nimic".

1521, 26 APRILIE

Este excomunicat.

1521

Izgonit din imperiu de împărat, excomunicat de papă, Luther se află în mare primejdie. Pentru a-i proteja, electorul de Saxa şi întemeietorul Universităţii din Wittenberg, Frederick Înţeleptul, îl răpeşte pe Luther şi-i acordă, în secret, găzduire în castelul Wartburg, din nordvestul pădurii Turingiei.

1521, MAI-1522, MARTIE

Claustrat în castelul Wartburg. Luther lucrează la traducerea Noului Testament.

1522-1534

Apare prima ediţie în germană a tălmăcirii Noului Testament (1522); Luther începe să lucreze la traducerea Vechiului Testament (1523). După o muncă laborioasă, întreaga operă apare tipărită la Wittenber (1534). Fr. Engels: „Luther pusese în mîinile mişcării plebeiene o puternică unealtă prin traducerea Bibliei. Prin Biblie, el opusese creştinismului feudalizat al timpului, creştinismul modest al primelor secole, iar societăţii feudale decadente, imaginea unei societăţi care nu cunoştea nimic din ierarhia meşteşugită şi adînc stratificată feudală".

1524

Martin Luther tipăreşte Cărticica de cîntece, cuprinzînd 41 imnuri.

„Dincolo de farmecul limbii şi de inspirate imagini poetice, se reflectau uneori şi suferinţele, dorinţele sau revendicările maselor" (M. Iabăşescu, Istoria literaturii germane). Cel intitulat Eine feste Burg ist unser Gott era cîntat în luptă de masele ţărăneşti răsculate, devenind o adevărată „Marseleză a secolului XVI", cum l-a calificat Fr. Engels. Iezuitul Conzenius avea să mărturisească mai tîrziu: „Aceste cîntece ale lui Luther au ucis mai multe suflete decît toate cărţile şi cuvîntările sale", subliniind, prin aceasta, însufleţirea cu care ţărănimea — ce avea să fie decimată la sfîrşitul răscoalei — se ridicase la luptă în numele şi al unora din principiile lui Luther.

1524, IUNIE 23

Începutul marelui război ţărănesc german. Fr. Engels: „Trăsnetul pe care-l aruncase Luther nimeri în plin. Întregul popor german se puse în mişcare". Dar Luther, se îndepărta tot mai mult de masele populare trecînd de partea nobililor şi a principilor. Erasm către Luther: „Culegem acum roadele gîndirii; tu nu vrei, Luther, să-i recunoşti pe răsculaţi, dar ei te recunosc şi ştii prea bine că mulţi din cei ce se făleso cu Evanghelia au stîrnit acest război". De fapt, umanistul Erasm, printr-o formulă politicoasă, îl acuza pe Luther reformatorul.

1525

Ca o exemplificare a concepţiilor lui împotriva celibatului impus preoţilor şi călugărilor, se căsătoreşte cu o fostă călugăriţă, Katherina von Bora: „Luther şi-a luat femeie ca să arate că cinsteşte căsătoria, nefiindu-i teamă de calomniile care s-ar fi putut îndrepta asupra lui. Era datoria lui s-o facă, precum şi să mănînce vinerea carne pentru a dovedi că asemenea lucruri sînt permise şi juste... Omul prin familie intră în colectivitate, în reciprocitatea dependenţei sociale, iar aceste relaţii sînt morale; dimpotrivă, călugării, diferenţiaţi de moralitatea societăţii, formau oarecum oastea permanentă a papei, precum ienicerii erau temelia puterii otomane". (Hegel)

În faţa Dietei reunită la Worms, Luther îşi apără cu curaj convingerile: „Nu pot şi nici nu vreau să retractez nimic!"

1525, MARTIE 12

Apariţia Celor 12 articole, amplu program de revendicări ale ţărănimii răsculate.

1525, DUPĂ MARTIE

Luther la atitudine împotriva răsculaţilor. Fr. Engels: „...şi iată că burghezii şi principii, nobilimea şi clerul, Luther şi papa se unîră «împotriva bandelor asasine şi prădalnice ale ţăranilor»".

1525, MAI 27

Landgraful de Hessa înfrînge pe ţăranii răsculaţi din Turingia. Conducătorul lor, Thomas Müntzer, este făcut prizonier şi executat.

1525, NOIEMBRIE

Armatele principilor reprimă ultimele mişcări ale ţărănimii răsculate. Sfîrşitul marelui război ţărănesc german. „Poporul ne urăşte", scria, cîteva luni mai tîrziu Melanchthon, referindu-se la el şi la Luther.

1529, 19 APRILIE

În Dieta de la Speyer, Carol Quintul, prins între starea de spirit a locuitorilor din imperiu şi războiul împotriva lui Francisc I, este silit să accepte o soluţie de compromis cu „acel diavol în veşmînt de călugăr". Se decide ca luteranismul să fie tolerat acolo unde se instaurase deja dar ca adoptarea lui în alte locuri să fie interzisă. O serie de principi şi oraşe au protestat împotriva acestei decizii. De atunci, adepţilor altor doctrine decît catolicismul li s-a spus protestanţi.

1530, 25 IUNIE

Reichstagul din Augsburg respinge Confesiunea de la Augsburg, o expunere întocmită de Philipp Melanchthon, care rezuma în 28 puncte doctrina protestantă.

1530, 15 NOIEMBRIE

Un decret imperial ordonă aplicarea strictă a Edictului de la Worms: restabilirea jurisdicţiei episcopale şi înapoierea domeniilor ecleziastice confiscate — proprietarilor legitimi.

1531, FEBRUARIE 27

Oraşele şi principii protestanţi întemeiază „Uniunea de la Schmalkalden", împotriva catolicismului şi a lui Carol V.

1546, NOAPTEA DE 17 SPRE 18 FEBRUARIE

Luther, în vîrstă de 63 ani, moare la Eisleben.

1546-1547

Război între Carol Quintul şi „Uniunea de la Schmalkalden".

1555, SEPTEMBRIE 25

Pacea confesională de la Augsburg acordă partizanilor Confesiunii dreptul de a practica cultul; se stabileşte obligaţia supuşilor de a adopta aceeaşi credinţă cu cea a principilor lor (Cuius regio, eius religio); se sancţionează secularizarea averilor bisericeşti ce fusese susţinută cu fervoare de Luther.

Ana Maria ŞERBĂNESCU

Repere biografice

Argumente pentru istorie

Dr. PETRU IGNAT

Din vechiul castel de la Wartburg, am coborît, conduşi de gazdele noastre de la Uniunea Ziariştilor din Republica Democrată Germană, prin locurile pe unde trecea adesea excomunicatul Martin Luther, pentru a intra în vorbă cu minerii din Thuringia, cu meşteşugarii, cu negustorii, cu vînătorii ce străbăteau pădurile din preajma castelului. Ce-l mîna în drumurile lui pe cel ostracizat din ordinul lui Carol Quintul şi din îndemnul papei Leon X? Ce-l preocupa pe omul ce-şi semnase intrarea în istorie prin acel faimos „Nu pot şi nici nu vreau să retractez nimic", declarat în faţa Dietei de la Worms, la 17 aprilie 1521? Îl atrăgea graiul popular, vorbirea simplă şi curată ce putea fi matriţa unor nobile îndemnuri şi mari idei, acel izvor nesecat de bogăţie lingvistică încă neexploatat pentru crearea, în folosul poporului, a unor opere care să-i înalţe simţămintele.

În chilia de la Wartburg, pusă la dispoziţie, în secret, de Frederick Înţeleptul, electorul de Saxa, Luther traducea în limba germană populară *Biblia*. Forma aleasă pentru a fi tălmăcită era celebra *Editio Vulgata*, tradusă în latină de Hieronymus (c. 347-420), după textele ebraic şi grec, şi revăzută de Erasmus din Rotterdam în 1516. Această traducere, dincolo de însemnătatea intrinsecă a unui act de cultură, este, după aprecierile emise de specialiştii care m-au însoţit pe urmele lui Luther, o deschidere pentru literatura germană modernă, o îmbogăţire a limbii literare germane. Parafrazînd o metaforă a lui Erasmus, Engels afirmă în *Dialectica naturii* că „Luther a curăţat nu numai grajdurile augiene[1] ale bisericii, ci şi pe cele ale limbii germane, creînd proza germană modernă..."

Din castelul de la Wartburg, construcţie profană, datînd din sec. XII, Luther s-a reîntors pentru a profesa la Wittenberg.

Ideile sociale desprinse din matca religioasă şi puse în circulaţie sub lozinca „să nu existe săraci printre voi" aveau să aprindă războiul ţărănesc german şi să-l înnobileze, cu însemnele îndrăznelii şi ale voinţei de a pune capăt unei nedrepte aşezări sociale, pe plebeul Thomas Müntzer.

Dar Luther, care se fălea cu originea lui „de ţăran din Möhler", nu avea să se alăture marii răscoale. Luther, care îndemnase la răsturnarea oprimării şi proclamase libertatea pentru cei asupriţi, el care compusese versurile acelui coral — despre care Engels, inspirat de metafora lui Heine, care asemuia poeziile lui Luther cu „o floare crescută între pietre", spunea că, „pătruns de certitudinea victoriei", a devenit Marseieza secolului XVI — a retractat principiile ce declanşaseră furtuna marelui război ţărănesc, opunîndu-le împăciuitorul şi fătarnicul dicton biblic „cine ridică sabia de sabie va pieri".

S-a reîntors deci la Wittenberg, tot acolo de unde pornise în surghiun după ce aruncase marea sfidare „împăratului împărăţiilor spirituale", papei Leon X.

Ne-am aflat în Catedrala din Wittenberg într-o zi la fel de ceţoasă, poate, cu cea din 31 octombrie 1517, cînd Martin Luther, călugărul augustin răzvrătit, pornise să răstoarne un sistem corupt de dogme care făcea trafic cu ignoranţa oamenilor. Răscoala călugărului împotriva vînzării indulgenţelor avea să devină o mişcare generală împotriva abuzurilor bisericii.

Tezele afişate pe uşa principală a catedralei stau şi astăzi mărturie opoziţiei faţă de fătarnica acţiune a papalităţii. Dincolo de tot ce a însemnat frămîntare şi dispută în viaţa Wittenbergului, pe baza şi din cauza celor 95 teze şi, mai apoi, a lucrărilor care au dus la ruptura de biserica catolică şi înrădăcinarea unei noi dogme dizidente, reţinem din acest drum pe urmele lui Martin Luther, umanismul şi puterea de a reforma, pornind de la năzuinţele progresiste ale poporului german.

În acelaşi Wittenberg în care Luther a locuit 38 ani şi unde îşi află mormîntul, găsim, vizavi de catedrala ce l-a făcut cunoscut, casa în care au locuit, rînd pe rînd, în trecere prin oraş, Petru cel Mare, Carol VII, precum şi J. Fr. Bouttger, creatorul porţelanului de Meissen. În piaţa oraşului, în faţa vechii Primării, pe locul unde se înălţa eşafodul pentru execuţii, s-a ridicat statuia lui Martin Luther. Replică umanistă la teroarea Inchiziţiei. Omul şi învăţatul Luther domină, ca o conştiinţă a marilor înfăptuiri în cultura germană, o epocă frămîntată şi dură.

În biografia lui Luther, oraşul Erfurt are o istorie aparte. La Erfurt, unde m-am aflat

(Continuare în p. 60)

[1] Potrivit legendei, grajdurile lui Augias — regele Elidei şi unul dintre argonauţi — care adăposteau 3 000 vite şi nu fuseseră spălate timp de 30 ani, au fost curăţate de Hercule.

DRUMUL SPRE PEARL HARBOR (X)

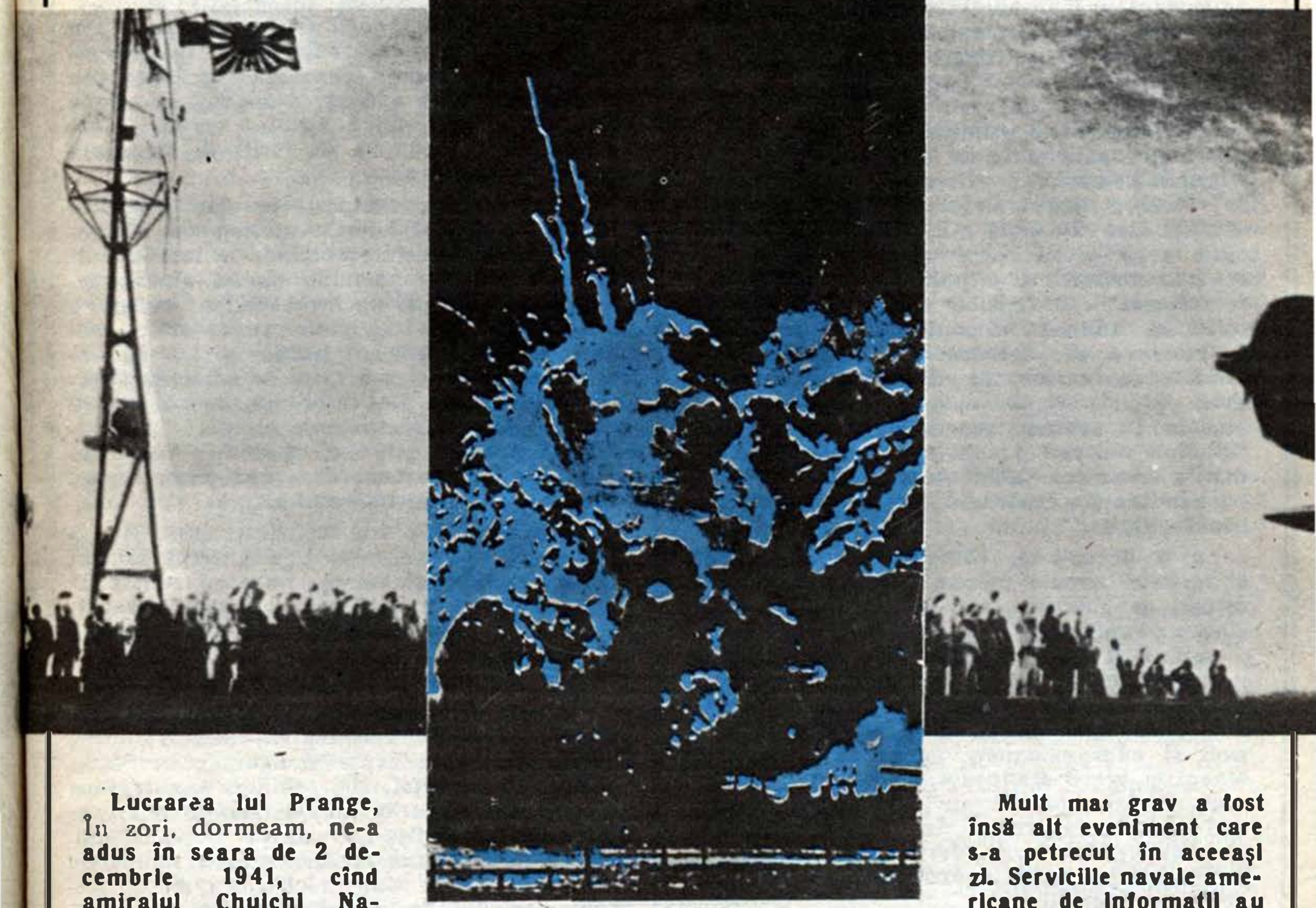

Lanţul neglijenţelor

GORDON W. PRANGE

Lucrarea lui Prange, În zori, dormeam, ne-a adus în seara de 2 decembrie 1941, cînd amiralul Chuichi Nagumo, comandantul-şef al Forţei Z, a primit ordinul de a ataca baza de la Pearl Harbor pe data de 8 decembrie (7 decembrie, după fusul orar al Washingtonului). Înainte de a reveni la relatarea autorului american, să vedem ce s-a mai întîmplat în zilele imediat premergătoare atacului.

La 3 decembrie, ziarul Honolulu Advertiser a publicat un editorial în care încerca să demonstreze că „Japonia este cea mai vulnerabilă ţară din lume... Ea e lipsită de resurse naturale şi patru ani de război cu China i-au lăsat cicatrici adînci. E adevărat, niponii au o flotă militară, dar aceasta nu dispune de o aviaţie corespunzătoare". Peste exact patru zile, cititorii cotidianului aveau să constate personal cît de corespunzătoare era totuşi această aviaţie.

Mult mai grav a fost însă alt eveniment care s-a petrecut în aceeaşi zi. Serviciile navale americane de informaţii au aflat că „oficiile diplomatice şi consulare japoneze de la Hongkong, Singapore, Batavia, Manila, Washington şi Londra au primit ordinul de a distruge imediat toate codurile şi cifrurile lor (cu excepţia unuia singur) şi de a arde toate celelalte documente secrete şi confidenţiale aflate în posesia lor". Kimmel a fost anunţat de acest lucru. Ceva mai tîrziu, el a primit o nouă cablogramă:

„Circulara 24-44 din Tokio, datată 1 decembrie şi descifrată azi, ordonă reprezentanţelor diplomatice japoneze de la Londra, Hongkong, Singapore şi Manila să distrugă maşinile Purple[1]. Maşina de la Batavia a fost trimisă înapoi la Tokio. La 2 decembrie, Ambasada niponă de la Washington a primit de asemenea instrucţiuni să distrugă Purple,

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1983.

toate celelalte sisteme de cifrare şi toate documentele secrete. Amiralitatea de la Londra ne anunţă azi că Ambasada japoneză din Marea Britanie s-a conformat ordinelor".

Să trecem peste imprudenţa acestui mesaj, care, dacă ar fi fost interceptat, ar fi dezvăluit japonezilor că americanii nu numai că le captau şi le decriptau telegramele, dar ştiau totul şi despre maşina Purple. Ceea ce e şi mai de neînţeles este că amiralul Kimmel nu s-a emoţionat deloc la primirea cablogramei, considerînd, după propria lui mărturisire, că „distrugerea codurilor şi cifrurilor e o procedură de rutină şi faptul nu prezintă o importanţă vitală". Mai rău decît atît, Kimmel habar nu avea la ce servea Purple şi a trebuit abia să se documenteze la ofiţerii din serviciul său de informaţii. Dar, chiar cînd a aflat de rosturile ei, amiralul a continuat să nutrească convingerea că japonezii vor ataca în sud-estul Asiei, în ideea că altfel i s-ar fi atras în mod special atenţia asupra pericolului ce-l pîndea. În schimb, superiorii lui de la Washington nutreau o convingere la fel de fermă că lansaseră suficiente avertismente pentru ca flota din Pacific să fie gata pentru orice eventualitate.

La 4 decembrie, comandamentul suprem al forţelor armate nipone a convenit cu ministrul de externe Togo asupra momentului cînd ambasadorul Nomura să-i facă lui Hull, secretarul Departamentului de stat, „comunicarea finală", adică declaraţia de război: 7 decembrie, ora 13.00 (ora Washingtonului). Cum atunci urma să fie ora 7.30 în Hawaii şi cum avioanele aveau să declanşeze atacul la ora 8 dimineaţa, americanilor nu le mai rămînea practic nici un răgaz pentru a-şi organiza apărarea. În vederea ultimului său demers, Nomura a fost instruit să-şi păstreze pînă la capăt singurul cod pe care-l mai avea la dispoziţie.

În aceeaşi zi, Togo a rechemat de urgenţă la Tokio pe Hidenari Terasaki, secretar II al ambasadei japoneze la Washington. După ce au descifrat telegrama respectivă, serviciile de informaţii americane au ajuns la concluzia că era un nou simptom al iminenţei conflictului. Terasaki era cunoscut ca şef al întregului aparat de spionaj nipon din emisfera occidentală şi plecarea lui precipitată nu putea să însemne decît un singur lucru — război!

Tot atunci, Forţa Z a intrat în ultima (şi cea mai primejdioasă pentru ea) etapă a lungii călătorii pe ocean. La ora 11.30, după ce a furnizat combustibil întregii escadre, Grupa 2 de aprovizionare, formată din trei petroliere şi un distrugător de escortă, s-a despărţit de restul flotei, îndreptîndu-se spre punctul unde urma să se reîntîlnească cu ea după efectuarea atacului. Acum, Nagumo nu mai dispunea decît de o cantitate limitată de carburant, aflată la bordul Grupei 1 de aprovizionare, ceea ce îl obliga să respecte cu stricteţe orarul prestabilit.

Poate că singura zi din această perioadă cînd şansa a trecut de partea americanilor a fost 5 decembrie. În dimineaţa aceea, portavionul Lexington, însoţit de crucişătoarele grele Chicago, Portland şi Astoria şi de cinci distrugătoare, a pornit în direcţia Midway. După-amiază, alte două crucişătoare grele au ieşit şi ele din radă: Indianapolis şi Minneapolis. Portavioanele Saratoga şi Enterprise se aflau şi ele la adăpost — primul pe coasta S.U.A., celălalt lîngă insula Wake. Toate aceste nave aveau să fie ferite de dezastrul de la Pearl Harbor.

În aceeaşi zi, submarinele nipone trimise în avangardă au împresurat complet arhipelagul Hawaii, unele apropiindu-se foarte mult de zona în care patrulau navele americane. După-amiază, distrugătorul Ralph Talbot a interceptat nişte zgomote subacvatice suspecte la 9 km de Pearl Harbor şi a cerut permisiunea să lanseze o şarjă de adîncime. Permisiunea nu i-a fost acordată, sub motiv că era vorba de un... rechin.

— E primul rechin cu motor în coadă de care am auzit vreodată! a comentat, furios, comandantul distrugătorului.

La peste 5 500 km depărtare spre vest, în Japonia, contraamiralul Ugaki, şeful de stat major al lui Yamamoto, nota cu satisfacţie în jurnalul său: „Pînă acum, operaţia se desfăşoară în cele mai bune condiţii. Hawaiul e prins în cursă, ca un şoarece. Să-i lăsăm să se mai legene o zi în visuri de pace!"

Sîmbătă, 6 decembrie 1941, a fost o zi deosebit de rece la Washington, unde ramurile golaşe ale copacilor se zbuciumau în bătaia unui vînt îngheţat. În schimb, temperatura morală din birourile ministerelor şi din cancelariile diplomatice se încinsese la maximum. Aflînd despre două escadre nipone semnalate în largul apelor Cambodgiei, secretarul Departamentului de război, Stimson, a renunţat să-şi mai petreacă week-endul la ţară, cu soţia sa. La rîndul, său, ambasadorul Nomura a primit, în cursul întregii zile, 13 din cele 14 părţi ale „comunicării finale" pe care trebuia să o facă lui Hull. Clipa exactă a înmînării mesajului urma să fie precizată ulterior. Togo şi-a prevenit reprezentantul să păstreze deocamdată cel mai strict secret asupra textului, interzicîndu-i chiar să-l dactilografieze. Textul era redactat în engleză, dar, bineînţeles, codificat. Firesţe, criptanaliştii americani au interceptat şi descifrat cu promptitudine mesajul, fericiţi că nu trebuiau să-l traducă din japoneză.

La 6.30 dimineaţa, escadra lui Nagumo, aflată la vreo 1 100 km nord de Oahu, şi-a făcut din nou — şi pentru cea din urmă oară — plinul de combustibil. Apoi Grupa 1 de aprovizionare, formată din ultimele patru petroliere şi un distrugător de escortă, a pornit spre nord, unde trebuia să aştepte întoarcerea Forţei Z din Hawaii.

Între timp, la Pearl Harbor, Kimmel, Short şi statele lor majore au dezbătut dacă să păs-

treze sau nu cuirasatele, crucișătoarele grele și celelalte nave în rada portului. Rămînerea lor acolo le făcea o țintă ușoară pentru un eventual atac japonez. Dar scoaterea lor în larg prezenta și ea riscuri, deoarece lipsa portavioanelor le priva de acoperire aeriană. De asemenea, mesajul primit de Short de la Marshall[1] cerea să se evite alarmarea populației civile, fenomen care ar fi fost de neînlăturat dacă toată flota ar fi părăsit baza. În consecință, Kimmel a decis să păstreze navele în port.

Consulatul nipon din Honolulu, solicitat insistent de Tokio, a continuat să trimită și la 6 decembrie informații despre mișcările flotei. La ora 13, Takeo Yoshikawa, principalul spion al acestei agenturi, a expediat o radiogramă cifrată, în care își asigura superiorii că americanii nu instalaseră un baraj de baloane captive deasupra bazei, nici plase de protecție antitorpile în jurul cuirasatelor. După ce dădea numeroase alte detalii, Yoshikawa adăuga o neașteptată opinie personală: „După toate probabilitățile, există condiții foarte favorabile pentru a se efectua un atac prin surprindere împotriva acestei baze".

Iată deci că și japonezii comiteau o imprudență: referirea la un atac împotriva bazei de la Pearl Harbor trebuia să-i pună imediat în alertă pe americani. Din nefericire pentru aceștia, Joseph Finnegan, ofițerul de informații care a decriptat și tradus radiograma, a omis cîteva fraze, printre care și recomandarea lui Yoshikawa. Abia la 8 decembrie s-a obținut o versiune engleză completă a textului. Evident, era mult prea tîrziu.

În aceeași dimineață de sîmbătă, la 11.30, gruparea operativă a lui Nagumo a virat brusc spre sud, cu direcția Hawaii, mărindu-și viteza la 20 noduri. Zece minute mai tîrziu, Akagi a ridicat istoricul pavilion Z, pe care amiralul Heihachiro Togo îl înălțase la 27 mai 1905, în bătălia din strîmtoarea Tsushima. Folosind semnalizarea optică, Nagumo a transmis apoi celorlalte nave un ordin operativ — de fapt, prelucrarea celui conceput de Ugaki la 2 decembrie: „Înălțarea sau prăbușirea imperiului nostru depinde de acest război. Fiecare din voi se va strădui din răsputeri să-și ducă la capăt cu bine misiunea!" Era ordinul operativ nr. 13 al Flotei combinate...

Să reluăm acum firul lucrării lui Prange, în zori, dormeam, din care prezentăm cîteva pasaje semnificative, într-o traducere întrucîtva prescurtată.

„Intrați în alertă!"

În seara de sîmbătă, 6 decembrie, pe la ora 21, criptografii americani au terminat de descifrat cele 13 părți ale mesajului lui Togo către Nomura. Deși ultima parte nu sosise încă, ei s-au decis să prezinte un exemplar președintelui Roosevelt. Acesta a citit, în zece minute, cele 15 pagini dactilografiate, apoi le-a întins consilierului său personal, Harry Hopkins, spunîndu-i:

— Asta înseamnă război! Tot atunci, generalul H.H. Arnold a dat ultimele instrucțiuni Escadrilelor 38 și 88, care se pregăteau să decoleze, cu bombardierele lor B-17, în direcția Filipine, cu escală pe aerodromul Hickam, din Hawaii. Arnold a prevenit echipajele:

— S-ar putea să vă prindă războiul pe drum...

— Atunci de ce nu avem nici o armă la bord? a întrebat maiorul T.H. Landon.

— Pentru că traversarea Pacificului cere un mare consum de benzină și vrem ca avioanele voastre să fie cît mai ușoare. Pînă la Pearl Harbor, nu anticipăm vreo ciocnire armată...

Într-adevăr, lipsa bombelor se explica prin dorința de economisire a combustibilului. Dar mitralierele nu erau montate pentru că fabricarea vizoarelor lor nu se terminase încă. Chiar și așa, avioanele au ajuns pe Oahu cu rezervoarele aproape goale. Escadra lui Nagumo se îndrepta rapid spre sud. Viteza era acum de 24 noduri. În față, naviga crucișătorul ușor Abukuma, urmat de patru distrugătoare, desfășurate în evantai, apoi de cuirasatele Hiei și Kirishima, avînd de o parte și de alta a lor crucișătoarele grele Chikuma și Tone. Era scutul puternic, în spatele căruia se adăposteau portavioanele Akagi — nava amiral —, Kaga, Soryu, Hiryu și, în urma lor, Shokaku și Zukaku. Pe flancuri și în arieregardă, alte distrugătoare le asigurau paza, iar în încheierea formației veneau cele trei submarine, ca niște șerpi de mare.

În vreme ce Forța Z se apropia tot mai mult de Oahu iar Hawaiiul dormea ultima sa noapte liniștită, la Washington sosea cea de-a 14-a și ultima parte a „comunicării finale". Ea se termina cu fraza: „Guvernul japonez regretă că trebuie să notifice guvernului Statelor Unite că, dată fiind atitudinea acestuia, se vede în imposibilitatea de a continua negocierile în vederea realizării unui acord". După cît se pare, Togo se decisese, în cele din urmă, să nu declare, fățiș, război, ba chiar să nu rupă în mod explicit relațiile diplomatice, ci doar să sisteze tratativele.

Această ultimă stratagemă și-a avut parțial efectul scontat. În dimineața de duminică, 7 decembrie, cînd a citit și ultima parte a mesajului, Roosevelt a avut o reacție mai puțin vie decît în ajun, mulțumindu-se să clatine din cap și să spună:

— Așadar, japonezii întrerup negocierile...

Între timp însă, colonelul Rufus S. Bratton, din serviciul de informații al armatei terestre, specialist al sistemului de decriptare *Magic*, a interceptat o nouă cablogramă a lui Togo către Nomura: „Rog pe ambasador să prezinte răspunsul nostru guvernului Statelor Unite (dacă e posibil, secretarului Departamentului de stat), la 7 decembrie, ora 13 — ora Washingtonului".

Bratton și-a dat imediat eama de importanța vitală a mesajului. Nici o directivă de la Tokio nu precizase pînă atunci vreo dată sau vreo oră pentru un demers cerut

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1983.

Patru dintre căpeteniile militare protagoniste ale episodului Pearl Harbor: americanii Kimmel și Short, japonezii Nagano și Nagumo

În p. 49: Banzaii! Banzaii! Echipajul unui portavion nipon salută un aparat de zbor decolat pentru a bombarda Pearl Harbor

lui Nomura. Lucrul era cu atît mai bătător la ochi cu cît corpul diplomatic se bucura de o odihnă absolută într-o zi de duminică. Fără să se gîndească anume la Pearl Harbor (toată lumea la Washington era convinsă că, după „avertismentul de război" primit la 27 noiembrie, Kimmel își trimisese flota în larg), Bratton a sesizat primejdia și a vrut să-l prevină imediat pe Marshall. Dar șeful Marelui stat major al armatei de uscat își făcea duminicala sa plimbare pe cal și nu s-a lăsat deranjat. El nu a sosit la sediu decît la 11.25, cînd a citit pe îndelete diverse alte texte și, abia la urmă, cablograma adusă de colonel. După ce s-a consultat cu omologul său naval, Stark, Marshall a dispus să se trimită următorul mesaj forțelor terestre din Filipine, Panama, coasta de vest a S.U.A. și Hawaii: „Japonezii ne prezintă, astăzi, la ora 13, echivalentul unui ultimatum. Li s-a ordonat să distrugă imediat ultima mașină de cifrat. Nu știm ce semnificație are amintita stabilire a orei, dar intrați în alertă. Transmiteți această comunicare și autorităților navale".

Dar destinul părea să se înverșuneze împotriva lui Kimmel și a bazei de sub comanda sa. Condițiile atmosferice defavorabile au făcut imposibilă legătura prin radio cu Hawaii pe lungimea de undă folosită de armată. Singura soluție a fost de a se transmite mesajul printr-o companie telegrafică particulară pînă la San Francisco, iar de acolo, tot pe un circuit comercial, pînă la Honolulu. Se făcuse 12.17, deci nu mai rămăseseră nici trei sferturi de oră pînă la înmînarea „ultimatumului".

Prima vărsare de sînge

În aceeași dimineață de duminică, 7 decembrie (după fusul orar al Hawaiiului), comandorul Mitsuo Fuchida, care urma să conducă atacul aerian asupra bazei de la Pearl Harbor, s-a sculat la ora 5. Îndreptîndu-se spre popota ofițerilor de la bordul lui Akagi, el s-a întîlnit cu locotenentul Shigemaru Murata, care l-a salutat zîmbind și i-a spus:

— Honolulu doarme dus!

— De unde știi?

— Postul de radio de acolo transmite numai muzică ușoară.

A urmat apoi un ultim instructaj al piloților, în cursul căruia Fuchida a insistat asupra respectării cu strictețe a procedeelor tactice. La 5.30, crucișătoarele Chikuma și Tone au catapultat cîte un hidroavion de recunoaștere, pentru a furniza cele mai precise și mai proaspete detalii cu privire la poziția navelor americane. Peste 20 minute, cele șase portavioane și escortoarele lor au virat la babord, luînd direcția est. Nici 400 km nu le mai despărțeau acum de Oahu. Sosise momentul decolării.

Urcîndu-se în carlingele lor, membrii echipajelor și-au legat în jurul capului benzile de pînză albă, denumite *hachimaki* — simbol al acceptării sacrificiului suprem. Pe fiecare dintre ele, era înscris cuvîntul *hissho* (victorie sigură).

De la hidroavioane nu sosea nici o veste, iar marea era foarte agitată. Din această cauză, decolarea a întîrziat cu alte 20 minute. În cele din urmă, primul avion de vînătoare (tipul așa-numit Zero) și-a luat zborul. După avioanele de vînătoare (43), a venit rîndul bombardierelor de mare altitudine (49), în frunte cu cel pilotat de Fuchida. Au urmat bombardierele în picaj (51) și apoi avioanele torpiloare (40). În 15 minute — un record absolut — au ajuns în văzduh 183 din cele 185 aparate planificate pentru primul val. Un avion de vînătoare s-a prăbușit în mare, iar un altul nu a putut decola din cauza unei defecțiuni la motor. După ce a făcut cîteva cercuri largi deasupra escadrei, Fuchida a semnalizat grupării sale să ia direcția Oahu. Era ora 6.20.

Nu a trecut nici un ceas și a început lansarea celui de-al doilea val: 36 Zerouri, 54 bombardiere orizontale și 78 bombardiere în picaj. La 90 minute după plecarea primului avion din primul val, decola ultimul avion al ultimului val. Aflat acum la aproximativ 325 km de Oahu, Nagumo avea toate motivele să fie mulțumit: călătoria se desfășurase fără nici un incident și elementul surpriză părea pe deplin asigurat.

Și totuși surpriza ar fi putut fi evitată în ultimul moment, dacă lanțul de neglijențe nu ar fi continuat să-i paralizeze pe americani. La

6.30, pregătindu-se să intre în radă, vasul de aprovizionare Antares a detectat turnul unui submarin străin, care avea probabil dificultăţi de imersiune. Avertizat, distrugătorul Ward a deschis focul împotriva intrusului, mai întîi cu artileria de bord, apoi lansînd şarje de adîncime. Lovit în plin, submarinul s-a scufundat.

Astfel, contrar părerii curente, primele focuri ale războiului din Pacific au fost trase de americani şi prima vărsare de sînge a aparţinut japonezilor. Dar indolenţa şi încetinelile birocratice au continuat să-i favorizeze pe atacatori. Raportul transmis de căpitanul distrugătorului Ward a fost înregistrat la 6.53 — cu o oră şi două minute înainte ca Fuchida şi oamenii săi să lanseze primele bombe. Era duminică şi mulţi ofiţeri lipseau. Puţinele birouri care funcţionau aveau telefoanele ocupate. Într-un tîrziu, cînd vestea i-a parvenit, Kimmel s-a arătat sceptic:

— Am avut atîtea alarme false pînă acum, încît e mai bine să aşteptăm confirmarea incidentului...

Şi, aşteptînd confirmarea, Kimmel nu i-a spus nimic generalului Short. Prezenţa unui submarin nipon în imediata apropiere a intrării în radă ar fi trebuit să pună în starea de alarmă nr. 3 — cea mai avansată — atît trupele terestre cît şi forţele aeriene care le erau ataşate. Ignorînd cele întîmplate, Short continua să creadă că singura primejdie ce-l pîndea era un eventual sabotaj

La ora 7, staţia de radar din nordul insulei Oahu a captat imaginea unui grup enorm de avioane, venind dinspre nord-est şi aflat la vreo 240 km distanţă. Prevenit imediat, locotenentul Kermit Tyler, de la Centrul de informaţii al bazei, şi-a închipuit că era vorba de cele 12 bombardiere B-17, care urmau să sosească din S.U.A., în drum spre Filipine. La 7.39, staţia de radar a anunţat că avioanele se apropiaseră la mai puţin de 40 km, fără să atragă însă atenţia asupra marelui lor număr. Drept care, Tyler a rămas încredinţat că nu avea de-a face cu forţe inamice şi nu a sesizat pe nimeni.

La 7.33, compania telegrafică R.C.A. din Honolulu a recepţionat mesajul lui Marshall pentru Short (la Washington era acum 13.03, deci termenul limită fusese depăşit, fără ca Nomura să înmîneze „comunicarea finală", deoarece nu reuşise să transcrie toate cele 14 părţi). Oficiul poştal a aplicat cablogramei — care nu purta nici o menţiune de urgenţă — procedura de rutină, trimiţînd-o la Pearl Harbor cu un curier motociclist: culmea ironiei, era un tînăr de origine japoneză, pe nume Tadao Fuchikami!

La 7.35, după ce a înconjurat de cîteva ori baza navală, pilotul hidroavionului de recunoaştere lansat de Chikuma a transmis prin radio: „Formaţie inamică ancorată în radă: nouă cuirasate, un crucişător greu, şase crucişătoare uşoare. Direcţia vîntului dinspre 80°, viteză 14 m/secundă, vizibilitate 1 700 m, densitatea norilor 7".

La 7.40, ajuns deasupra insulei Oahu, Fuchida a lansat o singură rachetă luminoasă — semnalul că surpriza era deplină. Dîndu-şi seama că piloţii avioanelor de vînătoare nu văzuseră racheta, comandorul a mai lansat una. Cei de la bordul bombardierelor în picaj au crezut că li se semnaliza o intervenţie a inamicului şi au atacat imediat aerodromul Hickam şi cel de pe micuţa insulă Ford, de la intrarea în radă. Conform planului, primele trebuiau să intre în acţiune avioanele torpiloare şi Fuchida a scrîşnit din dinţi, la gîndul că raidul va eşua. Foarte repede însă, el a înţeles că ordinea de desfăşurare a fazelor nu mai avea nici o importanţă. La 7.49, comandorul a transmis prin radio întregii grupări, *To, to, to*, prima silabă a cuvîntului *totsugekiseyo* (atac).

Iar peste alte patru minute, în cabina de comandă a portavionului Akagi, vi eamiralul Nagumo a primit semnalul că Fuchida reuşise să obţină maximum de surpriză strategică:

— *Tora! Tora! Tora!*

CERNÎŞEVSKI ÎN DEPORTARE

(Urmare din p. 27)

bau documentele pe care le avea asupra sa — de guvernatorul general al Siberiei orientale „să-l escorteze pe Cernîşevski la Blagoveşcensk", ispravanicul Jirkov a refuzat să-l predea pe surghiunit fără ordinul special al guvernatorului Iakutskului. Mîşkin a fost nevoit să plece la Iakutsk însoţit de doi cazaci, pe care Jirkov l-a obligat să-i ia cu el. Pe drum, Mîşkin i-a pus pe fugă pe însoţitorii săi cu cîteva focuri de armă şi s-a ascuns în taiga. A doua zi însă 20 iulie, a fost prins. Pînă la sfîrşitul vieţii, el nu s-a mai smuls din mîinile temnicerilor ţarişti. După arestarea lui Mîşkin, adică după aproape zece ani de continue încercări, revoluţionarii au încetat să întreprindă ceva în acest sens. Nereuşita tuturor tentativelor i-a convins pe narodnici de „greutăţile de netrecut" implicate de evadarea lui Cernîşevski.

Scurt timp, numele lui Cernîşevski a dispărut din atenţia opiniei publice, pentru a reapare apoi în prim plan. Liberalii au continuat să facă demersuri pe lîngă guvern şi ţar pentru eliberarea lui. Toate au fost însă respinse, uneori iniţiatorii lor fiind chiar pedepsiţi. Interesul diferitelor pături ale societăţii ruse faţă de prizonierul de la Viliuisk nu a scăzut. În cele din urmă, ţarismul a fost nevoit să cedeze în faţa opiniei publice, revoluţionarii avînd de jucat un rol hotărîtor în acest sens. În toamna anului 1882, guvernul a început să trateze cu organizaţia „Narodnaia volea" despre condiţiile în care revoluţionarii ar fi de acord să înceteze teroarea. Recunoscîndu-şi slăbiciunea în momentul dat şi urmărind să obţină un răgaz, Comitetul executiv al organizaţiei „Narodnaia volea" a prezentat numai două condiţii: cercetarea fărădelegilor comise de administraţia regiunii Transbaikal şi eliberarea lui Cernîşevski.

În româneşte de
Valentina POPOVICI

noiembrie 1933

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREŞTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● **La procesul pretinşilor incendiatori ai Reichstagului, care are loc la Leipzig, patru avocaţi străini, care apără pe acuzaţi au fost expulzaţi din Germania. Faptul a ridicat proteste în toată lumea. Şi la noi, un grup de avocaţi din baroul de Ilfov au expediat următoarea telegramă: „Curţii de justiţie din Leipzig, acum la Berlin. Subscrişii avocaţi din Bucureşti protestăm contra măsurilor agresive şi nedrepte, ordonate de Curtea de justiţie din Leipzig în procesul acuzaţilor pretinşi incendiatori ai Reichstagului şi prin care măsuri a fost violat şi total ridicat dreptul de apărare, care întotdeauna a fost ţinut în cinste de poporul german". (2 noiembrie)**

● **În urma Consiliului profesoral al Facultăţii de drept din Bucureşti s-a hotărît începerea construcţiei noului local al Facultăţii de drept. Construcţia va fi executată după planurile arhitectului Petre Antonescu.**

● **La ce lucrează... Liviu Rebreanu: un nou roman, Gorila; I. Peltz a terminat de scris Calea Văcăreşti; Tudor Arghezi „are în casa nouă de lîngă Văcăreşti teancuri de cărţi în manuscris. Unii spun că sînt cărţi despre păsări, alţii despre bătrîni sau numai despre copii". Ionel Teodoreanu a tipărit Golia, „roman dens, de viaţă plină, cu acţiune plină şi multă tinereţe"; Gala Galaction are o activitate „mai rodnică decît oricînd", apărîndu-i Papucii lui Mahmud şi Doctor Taifun. (Dimineaţa, 3 noiembrie)**

● **Sub direcţia lui George Georgescu, orchestra Filarmonicii a deschis aseară la Ateneul Român seria concertelor simfonice. Un succes strălucit a fost acela al foarte tînărului pianist Dinu Lipatti.**

● **În Monitorul oficial din 3 noiembrie a apărut decretul regal prin care prof. dr. Constantin**

Noiembrie 1933. Între evenimentele care în această lună reţin atenţia presei bucureştene se numără demisia guvernului naţional-ţărănesc condus de Al. Vaida-Voievod. Aşteptată de mai mult timp şi dorită cu intensitate de Partidul Naţional Liberal — care, cum am consemnat şi în cronicile apărute în numerele trecute ale revistei noastre, dezlănţuise în ultimele luni o violentă campanie împotriva guvernării naţional-ţărăniste — demisia se produce oficial la 14 noiembrie. Pînă în ultimele zile, primul ministru încearcă să mascheze poziţia şubredă a Cabinetului şi să acrediteze ideea trăiniciei sale. Aflat, la 7 noiembrie, la Sinaia, pentru o audienţă la monarh, el declară ziariştilor, după cum citim în ziarul *Dimineaţa* ce poartă data de 9 ale lunii:

„— De ce să plecăm? Aş putea-o face numai în următoarele cazuri: 1. dacă aş fi bolnav — şi nu sînt; 2. dacă n-aş mai avea încrederea Coroanei; 3. dacă n-aş mai avea încrederea Parlamentului; 4. dacă s-ar produce un eveniment extern care să reclame o schimbare urgentă de regim.

Or, toate acestea nu se întîmplă. Liberalii declară că sîntem divizaţi şi că trebuie să plecăm deci de la guvern".

Premierul nu crede posibilă nici măcar o remaniere a guvernului:

„— De ce să facem remanierea? Garnitura noastră nu este destul de bună?"

În schimb, faţă de o posibilă guvernare liberală, Vaida-Voievod nu lasă loc niciunei speranţe:

— Nu văd ce ar putea face ei mai mult decît noi; nu văd nici o garnitură mai bună decît a noastră"[1].

Dar, peste numai şapte zile de la aceste declaraţii atît de categorice, guvernul condus de Vaida-Voievod îşi prezintă demisia, fiind înlocuit cu o „garnitură" liberală, în frunte cu I.G. Duca.

Demisia guvernului Vaida este în primul rînd consecinţa măsurilor care l-au făcut de nesuportat în ochii maselor populare, îndeosebi acceptarea Acordului de la Geneva, care, în cazul aplicării lui, ar fi dus la accentuarea înfeudării ţării capitalului străin şi înăbuşirea în sînge a eroicelor lupte greviste ale muncitorilor ceferişti şi petrolişti din ianuarie-februarie 1933: „Unul din momentele cele mai importante, se arată într-un document al P.C.R. din această perioadă, care au silit guvernul Vaida să se retragă, au fost, fără îndoială, luptele din februarie. Luptele din februarie au zguduit într-o asemenea măsură statul burghez român, încît urmările lor au fost resimţite luni întregi după ce au avut loc şi se mai resimt şi astăzi încă".

[1] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat prin puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Calea Victoriei în fața Palatului Telefoanelor în urmă cu cinci decenii

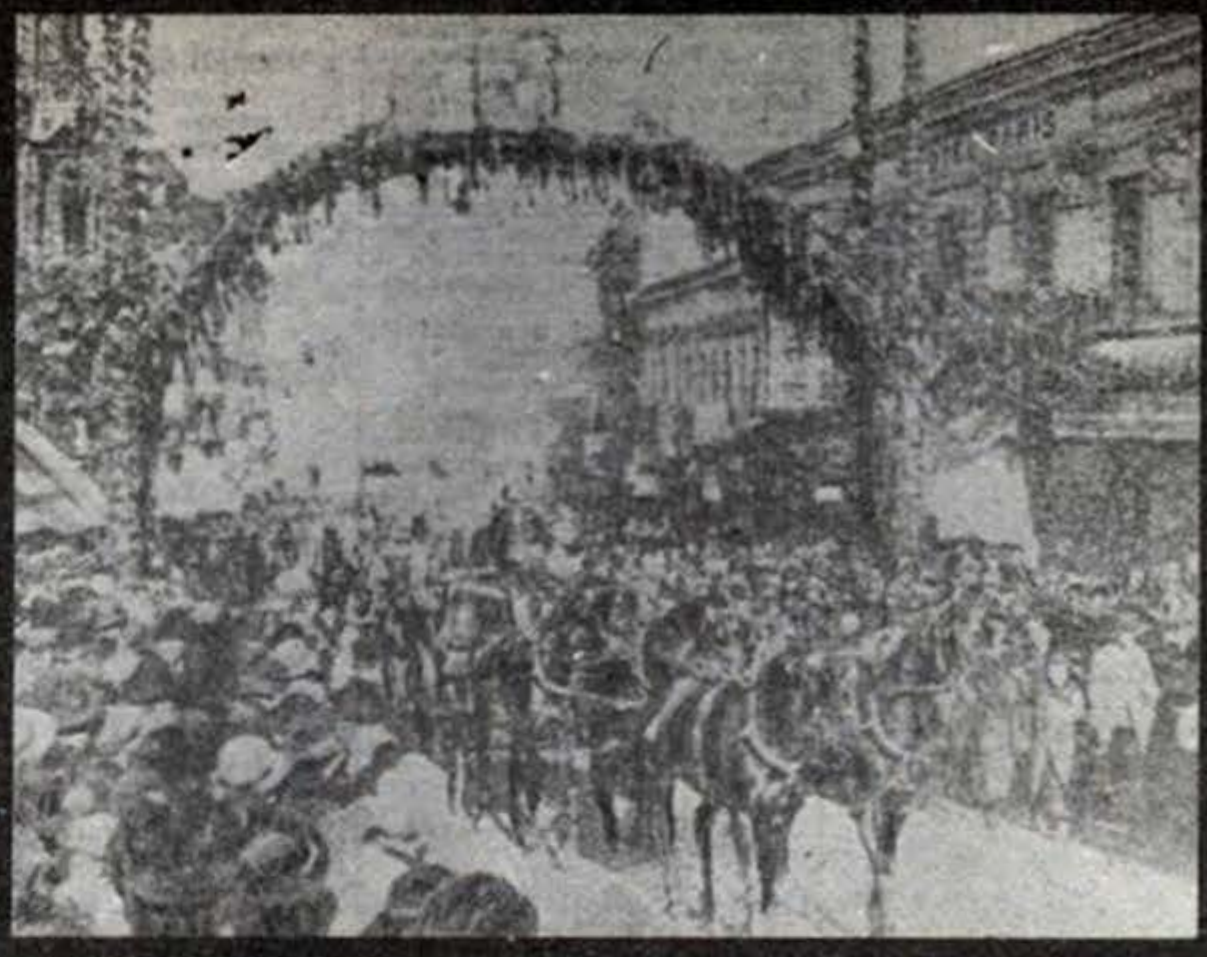

Presa bucureșteană din 1933 evocă festivitățile Marii Uniri din 1918 de la care aniversează 15 ani

Așadar, țara are un nou guvern. „După 5 ani de opoziție, scrie *Adevărul* din 16 noiembrie, partidul liberal dă României, din nou, un guvern".

După cum scriu ziarele, alcătuirea noii echipe ministerlale „pur liberale", ca să folosim o expresie din *Adevărul* — n-a fost deloc ușoară. Aceasta și pentru că între condițiile pe care regele le-a pus lui I.G. Duca, atunci cînd l-a însărcinat să formeze Cabinetul, a fost și aceea de a obține — cum a declarat chiar noul prim-ministru — „o colaborare cu d-nii Octavian Goga și Gh. Brătianu". O treabă deosebit de dificilă în ceea ce privește colaborarea cu Gh. Brătianu, dat fiind desprinderea acestuia din urmă de Partidul Național Liberal.

„Chestiunea cea mai grea — scrie ziarul *Adevărul* — este întrevederea ce se pune acum cu d. Gh. Brătianu. Se știe că d-nii Duca și Brătianu nu au raporturi personale. Dat fiind însă că d. Duca a primit mandat din partea regelui să trateze cu d. Gh. Brătianu, s-a discutat aseară [într-o consfătuire cu fruntașii P.N.Ț.] în ce fel va trebui să aibă loc această întrevedere".

Pînă la urmă, întîlnirea dintre cei doi a avut loc. Ea „a fost însă cum precizează același ziar, rece, și n-a durat decît 10 minute. Ieșind de la Brătianu, Duca a declarat: «L-am vizitat pe Gh. Brătianu și i-am propus o colaborare în guvern. D. Gh. Brătianu mi-a declarat că refuză orice colaborare cu partidul liberal de sub conducerea mea»".

Date fiind relațiile dintre cei doi lideri liberali, întrevederea amintită provoacă numeroase comentarii din partea ziarelor. Nu lipsesc nici cele caustice, ca, de exemplu, cel apărut în *Lupta*, în ajunul formării noului guvern la 14 noiembrie: „Grea condiție i-a pus regele d-lui Duca! Să se ducă să-i facă propuneri d-lui Goga, treacă-meargă. Dar să se ducă acasă la d. Gh. Brătianu, cu care nu vorbește de 3 ani și jumătate și care abia ieri dimineață, printr-o ediție specială a *Mișcării*, l-a înjurat groaznic — iată o corvoadă pentru care suveranul ar trebui să-l ție pe d. Duca la putere 12 ani încheiați! Totuși, eu aș face o propunere trazacțională: d. Duca locuiește în str. Cometa, iar d. Gh. Brătianu în prelungirea Știrbei Vodă. Ei bine, la ora fixată, ambii să pornească de la domiciliul respectiv și să se întîlnească la jumătatea drumului, la un punct fixat de mai înainte de d. Titulescu, ca arbitru imparțial. În acel punct neutru să trateze. În felul acesta se salvează situația. Că nu se vor înțelege, asta e sigur, dar cel puțin se vor salva ambele prestigii!"

Schimbarea guvernului oferă ziarelor prilejul și pentru alte comentarii malițioase. Tot în *Lupta*, de astă dată din 16 noiembrie, citim: „Enorm e numărul celor neconsolați că n-au intrat în guvernul Duca. Sînt unii fruntași care ieri, la orele 5 erau miniștri, adică se găseau pe listă. Bieții oameni se îmbrăcaseră în frac și așteptau cu emoție clipa supremă a depunerii jurămîntului.

Cronică măruntă

Parhon, titularul catedrei „Clinica bolilor nervoase și mintale" de la Facultatea de medicină din Iași, a fost numit profesor titular la catedra de „Endocrinologie clinică și teoretică" de la Facultatea de medicină din București. (5 noiembrie)

● Universul anunță că întreaga rețea telefonică a Capitalei a fost automatizată. La montarea echipamentului automat la centrala din Calea Victoriei, s-a lucrat timp de 3 ani fără întrerupere. (6 noiembrie)

● Din repertoriul Teatrului Național: luni 6 noiembrie — Hamlet; marți 7 noiembrie — Galețele; miercuri 8 noiembrie — matineu, Thebaida, seara O scrisoare pierdută; joi 9 noiembrie — matineu, Ion, seara Titanic Vals; vineri 10 noiembrie — Elisabeta, regina Angliei; sîmbătă 11 noiembrie — matineu, Violetele de Parma și Căprița, seara, Hamlet; duminică 12 noiembrie — matineu, Thebaida, seara, Titanic Vals.

● Ieri s-a disputat primul cros feminin din țară. Alergarea s-a desfășurat în preajma Arcului de triumf, iar distanța totală a fost de 1 200 m. (7 noiembrie)

● Președintele Painlevé, renumitul matematician și om politic, decedat de curînd, era foarte spiritual. Într-o zi, discuta cu un grup de oameni de știință despre fenomenele care ating maximum de viteză. Cineva menționă sunetul, lumina etc. „Nu interveni Painlevé, cea mai mare iuțeală din lume o ating știrile false". (9 noiembrie)

● Societatea Prietenii Istoriei literare își continuă activitatea sub președinția prof. P.V. Haneș. La ultima ședință, din 9 noiembrie, a conferențiat Dan Smîntînescu despre Lirica Unirii de la 1859.

● Expoziția retrospectivă Constantin vodă Brîncoveanu este deschisă la Muzeul Arhivelor statului. Se pot admira nenumă-

noiembrie 1933

Roadele toamnei

Cronică măruntă

rate odoare, cărți, documente, stampe, monede, precum și sabia cu nestemate a lui vodă, portretul găsit la Muntele Sinai, jurnalul intim autograf al lui Brâncoveanu etc. (11 noiembrie)

● Din bibliografia istorică a lunii: C. Secășanu—Colecțiunile numismatice; N. Iorga — Opinia publică germană și România lui Carol I înainte și după Războiul de independență; G. Bogdan-Duică — I. Barac; C. Filitti — Oameni dependenți și cultivatori liberi în Principatele române în sec. XV-XVII; I. Lupaș—Începuturile domniei lui Matei Basarab și relațiunile lui cu Transilvania.

● Mâine are loc evenimentul proeminent al stagiunii cinematografice: premiera mult așteptatului film Ultima noapte, producție de o montare uluitoare, regizată de celebrul Howard Hawks și în care faimoasa vedetă Joan Crawford joacă pentru prima oară alături de Gary Cooper. Filmul acesta cu totul excepțional va fi prezentat tot de cinematografele „Select" și „Bd. Palace". (16 noiembrie)

● Noi descoperiri arheologice la Constanța. Au fost scoase la lumină ruinele unui turn al cetății Tomis. „În dreapta și în stînga turnului se văd în prelungire temeliile vechiului zid înconjurător al cetății. Zidul din dreapta duce spre mare, cel din stînga — pe sub temeliile caselor cu care formează pe alocuri un bloc comun — merge spre celelalte turnuri și porți, așa cum a prevăzut profesorul Pârvan în lucrarea Zidul cetății Tomis. (18 noiembrie)

● Escadrila aviatorilor români care au făcut un raid în Africa, parcurgînd 5 260 km, s-a înapoiat ieri exact la ora 3 și jumătate d.a. pe aerodromul Băneasa. Maiorul Cernescu, șeful escadrilei: „Pretutindeni am fost întîmpinați, ca români, cu toată simpatia".

La orele 6 li s-a spus să binevoiască a dezbrăca fracul și a-l reinstala în naftalină, căci au fost șterși de pe listă. Mai mult: unii știau, la orele 7 seara că sînt miniștri la cutare departamente. La poarta Palatului Regal, înainte de a se prezenta Suveranului, li s-a spus însă că au fost... remaniați, că sînt la alte departamente! Și de unde oamenii, la orele 6 își descoperiseră aptitudini pentru departamentele de la acea oră, la orele 7 trebuiau să se considere competenți pentru cu totul alte ministere!"

La 11 noiembrie apare primul număr din cea de-a treia serie a revistei *Cuvîntul liber*, săptămînal de politică și literatură. În articolul de deschidere semnat de directorul revistei, publicistul Tudor Teodorescu-Branișteе, se relevă că publicația „reapare acum așa cum a apărut în 1919 [sub conducerea lui Constantin Graur], așa cum a reapărut în 1924 [sub direcția lui Eugen Filotti]".

De ce reapare *Cuvîntul liber*? „Nu dintr-o ambiție personală. Nici dintr-o deșartă dorință de publicitate". Într-o perioadă în care politicienii de tot felul, „cerșetori de voturi — cum scrie Teodorescu-Branișteе, în stilul său caustic — fabricanții de popularitate, negustorii de șovinism, teighetarii ideii naționale", caută să speculeze buna-credință a cetățeanului. *Cuvîntul liber* îi va spune „răspicat adevărul adevărat. În politică, în literatură, în teatru, în plastică. în toate domeniile vieții omenești, *Cuvîntul liber* se va ridica, hotărît și dîrz, împotriva tuturor minciunilor convenționale, care circulă în voie, de pe catedra universitară în sala de curs și de acolo, în piața mare".

Timp de trei ani, pînă în octombrie 1936, cînd va fi interzisă „din cauza atitudinii fățiș comuniste pe care a adoptat-o în ultimul timp", după cum se va menționa în nota poliției de interzicere a publicației din 3 octombrie 1936[1], *Cuvîntul liber* se va integra ofensivei forțelor revoluționare, de stînga, democratice din țara noastră cu scopul de a bara asaltul fascist stimulat și corelat cu agresiunile hitleriste de tot felul. Va fi una dintre cele mai influente reviste care vor face front comun cu cele aproape 200 publicații ilegale și legale apărute sub egida P.C.R. în anii 1933-1936.

Cuvîntul liber nu a fost o publicație îndrumată de P.C.R., dar, prin unii din membrii redacției, colaboratori ca Alexandru Sahia, Gheorghe Dinu, George Macovescu, Eugen Jebeleanu, Ștefan Voicu, cunoscuți intelectuali comuniști, a fost influențat de concepția și ideologia P.C.R. Între colaboratorii publicației s-au numărat oameni de cultură cu convingeri social-politice, filozofice, de nuanțe din cele mai variate. Printre cei care au semnat în paginile publicației se numără Lucrețiu Pătrășcanu, Tudor Teodorescu-Branișteе, Octav

[1] *Cuvîntul liber în apărarea independenței și integrității României*, ediție îngrijită de Ion Ardeleanu; studiu introductiv, Ion Ardeleanu, Mircea Mușat, Editura „Eminescu", 1982.

Cu ocazia Congresului artiștilor instrumentiști din România, care a avut loc în 1933 și la care au participat, ca delegați, cei mai buni interpreți din toate orașele țării, Sindicatul respectiv a organizat un concert la Arenele Romane. La pupitrul orchestrei, alcătuită din cîteva sute de persoane, dirijorul George Georgescu (1887-1964). Fotografia, inedită, ne-a fost pusă la dispoziție de profesorul universitar Alexandru Rădulescu, pe atunci prim violonist și, apoi, vreme de mulți ani, prim solist la violă în Orchestra filarmonică „George Enescu"

Livezeanu, Mircea Grigorescu, Demostene Botez, Victor Eftimiu, Scarlat Callimachi, Gogu și Dorina Rădulescu, Șerban Cioculescu, Geo Bogza, Gala Galaction, F. Brunea-Fox, C. Titel-Petrescu, Iorgu Iordan, Petre Pandrea, Ilie Cristea, M. Gh. Bujor, F. Aderca, M.R. Paraschivescu, Ion Minulescu, N.D. Cocea, Horia Roman, Al. Philippide, B. Brănișteanu, Ion Clopoțel, D. Suchianu, Titu Cristureanu, A. Joja, I. Felea, P. Constantinescu-Iași, Emil Isac, Lucia Demetrius, Sidonia Drăgușanu, Gheorghe Dinu, Radu Pópescu, Ilarie Voronca, Al. O. Teodoreanu, Mihai Popescu, Sașa Pană, I. Peltz, M. Sevastos, Mihail Sorbul, A. Munte, Tonitza ș.a. An de an, publicația a militat cu neslăbită consecvență pentru democrație, pentru unitatea forțelor democratice ale poporului, împotriva fascismului, pentru pace, împotriva pericolului de război generat de Germania hitleristă. Iată, de exemplu, în acest număr ce deschide noua serie a *Cuvîntului liber*, un virulent articol, sub semnătura lui Alexandru Sahia, de înfierare a regimului hitlerist, regim care „în numele pămîntului care trebuie poporului german, a largului loc sub soare, a iubirii de patrie, aprinde cea mai aprigă ură și prăbușește, fără ezitare, ceea ce inteligența umană a creat în nesfîrșite veacuri. Banda Hitler, Göbbels, Rosenberg și Göring va rămîne de-a pururi în istorie ca cele mai perfecte genii ale răului".

Alături de articolele de demascare și înfierare a fascismului, în paginile revistei au fost apărate interesele muncitorimii, ale luptătorilor comuniști care erau trimiși în fața instanțelor judecătorești, ale militanților care erau condamnați la ani grei de închisoare. Între emoționantele articole care au apărut în *Cuvîntul liber* se află și cel din numărul cu data din 6 iunie 1936 și intitulat *Impresii de laun proces*, de Eugen Jebeleanu, în care este evocată personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu, moment reconstituit în revista noastră nr. 4/1981. Tînărul și înflăcăratul revoluționar fusese condamnat pentru atitudinea sa dîrză în sprijinul muncitorilor ceferiști judecați la Brașov.

Cuvîntul liber rămîne peste ani o tribună a democrației românești, o expresie elocventă a angajării militante a intelectualilor de stînga, o înaltă școală a publicisticii patriotice.

Voința de pace a poporului nostru, atitudinea sa de fermă condamnare a politicii provocatoare pe care o duc cercurile hitleriste continuă să se reflecte, de asemenea, în paginile a numeroase publicații bucureștene ale timpului. Multe ziare folosesc prilejul împlinirii, la 11 noiembrie 1933, a 15 ani de la încheierea armistițiului dintre aliați și Germania, pentru a rememora speranțele pe care și le-a făurit omenirea în acele zile care marcau încheierea primei conflagrații mondiale ce a costat atîtea distrugeri și suferințe și pentru a dezvălui primejdiile ce încep să amenințe din nou pacea lumii. „Se împlinesc 15 ani de la încetarea războiului mondial, scrie *Adevărul* din 12 noiembrie. Cei care au trăit epoca de la 4 august

Cronică mărunță

● Institutul de studii sud-est europene redeschide la 2 noiembrie cursurile de limbi sud-orientale: rusă, turcă, greacă nouă, cehă, polonă, atît cu studenții și auditorii înaintați, cît și cu începătorii. Se pot înscrie: studenții la universitățile și institutiile academice, militari și particulari. (19 noiembrie)

● În 1929 s-a înființat în București prima școală oficială de șoferi. În 1932 s-au instalat la școala, care funcționa în Calea Victoriei 116, ateliere de mecanică, tinichigerie, sudură, caroserie, electricitate. Era și un garaj care putea cuprinde vreo 80 mașini. În 1933, școala funcționează în str. Cometei nr. 23, ca o secție specială a Școlii superioare de arte și meserii. Școala eliberează certificate pentru următoarele categorii de conducători auto: amatori, profesioniști, motocicliști, tractoriști. Diferiți ingineri și specialiști predau următoarele cursuri: tehnologia materialelor, mecanica descriptivă, curs complet asupra construcției automobilelor și funcționării lor, noțiuni generale de electricitate, combustibile și uleiuri întrebuințate la automobile, regulamente de circulație, citirea hărților, precum și noțiuni de drept civil și comercial, drept penal, asigurări, noțiuni de mică chirurgie.

● Mihail Sadoveanu, într-o mărturisire publicată de Dimineața, despre romanul său Locul unde nu s-a întîmplat nimic: „E locul cel mai scump amintirii autorului, căci acolo a văzut lumina zilei și acolo îi sînt mormintele părinților. M-am întors după trei decenii în locul meu de naștere și nu l-am mai cunoscut și aproape nimenea nu mă mai cunoștea". (20 noiembrie)

● La Sofia, apare în colecția „Floarea literaturii balcanice", un volum cu nuvele semnate de Eminescu, Caragiale, Vlahuță,

noiembrie 1933

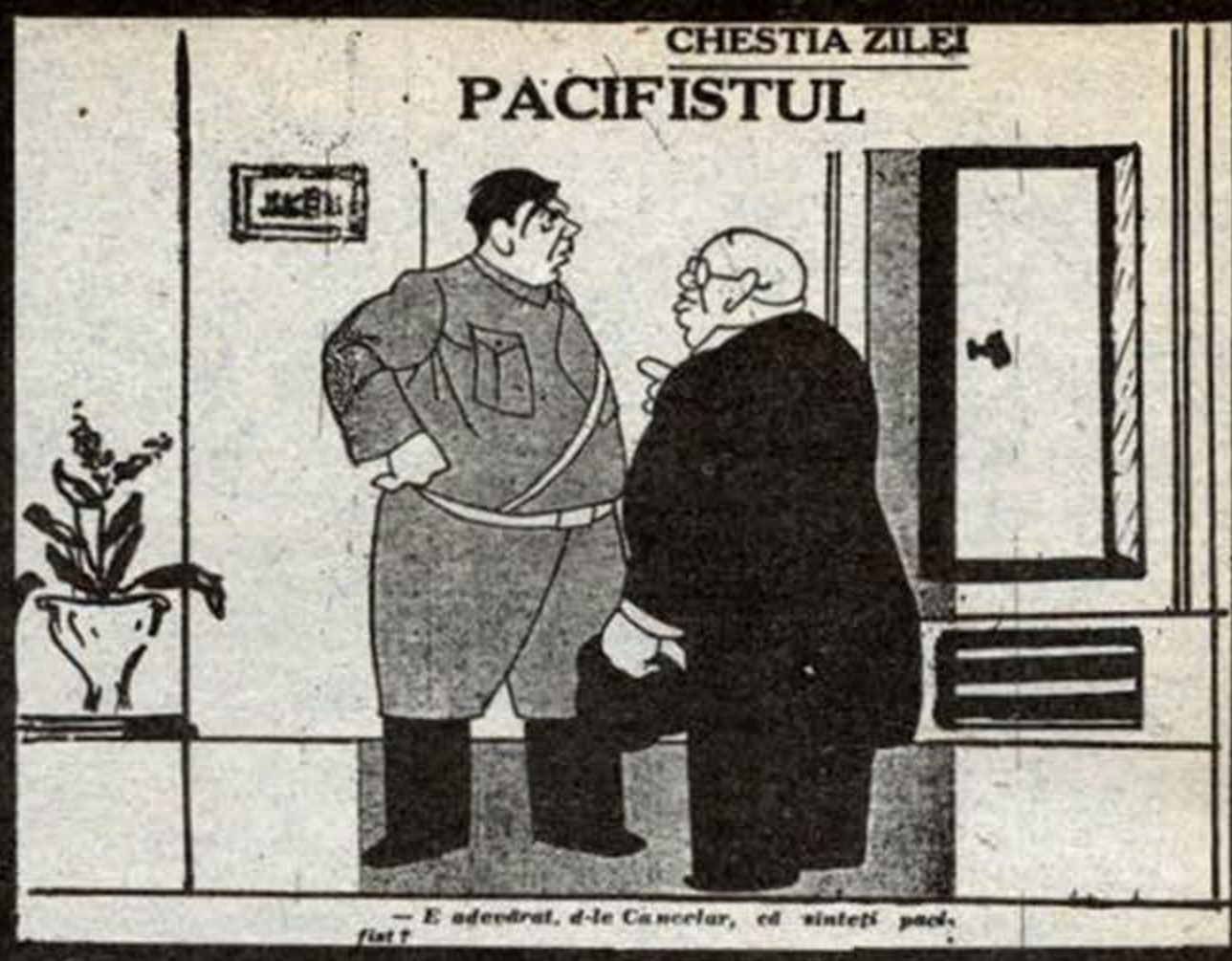

Caricatură anti-hitleristă apărută în ziarul Adevărul

Cronică măruntă

Delavrancea, D. Anghel, Rebreanu, Brătescu-Voinești.

● **Conform cu angajamentul luat de a schimba complet repertoriul după 15 zile, Tănase, consecvent datoriei lui, a dat luni 20 noiembrie, a treia premieră, cu revista Napoleon... Tănase de N. Kiriţescu, într-un act şi 14 tablouri. Revista este încadrată într-un cadru admirabil de decoruri şi o montare care întrece toate aşteptările. Baletul este la înălţime, sub conducerea d-nei Floria Capsali. Orchestra, sub bagheta d-lui Gherase Dendrino, lansează cîteva melodii originale. (22 noiembrie)**

● **Societatea academică „Amicii Turciei", în dorinţa de a prezenta publicului intelectual bucureştean o imagine fidelă a Turciei de azi, îşi continuă ciclul de conferinţe deschis de prof. univ. Constantin C. Giurescu. A doua conferinţă — Ce am văzut la Ankara, va fi prezentată de I. Dragu. (23 noiembrie)**

● **Aseară, la ora 6, d. docent Vladimir Dumitrescu şi-a dezvoltat în cadrul conferinţelor Universităţii libere conferinţa sa despre săpăturile de la Cucuteni. Conferenţiarul trece în revistă diferitele descoperiri mai de seamă, insistînd în special asupra ceramicii şi asupra plasticii descoperite. (24 noiembrie)**

● **Prof. D. Gusti, fost ministru al instrucţiunii publice, cultelor şi artelor, a fost ales vicepreşedinte al Institutului internaţional de sociologie de la Paris. D-sa a fost de asemenea ales membru titular al Institutului internaţional de filozofia dreptului şi de sociologie juridică de la Paris. (25 noiembrie)**

● **Se împlinesc 100 ani de la înfiinţarea Academiei Mihăilene**

1914 la 11 noiembrie 1918 ştiu ce a fost ziua armistiţiului. O imensă speranţă cuprinse în ziua aceea omenirea.

Căderea ţarismului şi a celor două mari imperii conservatoare-militare din centrul Europei: al lui Wilhelm II şi al Habsburgilor; apoi catastrofa produsă de război (10 milioane morţi, 15 milioane de invalizi; ruine materiale fără de sfîrşit) păreau, după armistiţiu, că liberează calea spre mari şi adînci prefaceri politico-sociale".

Ziarul *Lupta*, în numărul apărut în aceeaşi zi, scrie: „Exact acum 15 ani, goarnele sunau pe cîmpurile de luptă din Europa însîngerată, încetarea ostilităţilor şi încheierea armistiţiului. Dar, deşi, ne aflăm de abia la a 15-a aniversare a acestui plăpînd copil care se numeşte «pace», ororile războiului par uitate şi perspectivele cele mai întunecate se deschid din nou omenirii. Halucinaţia războinică şi revanşardă a naţional-socialismului german împiedică azi cu o diabolică stăruinţă orice progres al ideii de pace. Cînd e sincer guvernul Reichului? Cînd Fiihrerul vorbeşte despre intenţiile sale pacifice sau cînd torpilează conferinţa dezarmării, cînd instalează 10 aeroporturi noi pe malul stîng al Rinului şi organizează, în mod clandestin, mobilizarea a 45 divizii care pot fi gata de luptă într-un termen de 5 zile? Ameninţarea războinică a Germaniei revanşarde scufundă omenirea în tristeţe azi, în ziua aniversării armistiţiului. Pentru prima dată, după 15 ani, ziua armistiţiului nu mai este o sărbătoare a păcii, ci un prilej de reflecţii dureroase asupra primejdiei pe care Germania o constituie azi pentru civilizaţia umană".

Presa bucureşteană consemnează restabilirea relaţiilor diplomatice dintre S.U.A. şi U.R.S.S. Acest act care — cum scrie *Universul* din 20 noiembrie — „încheie negocierile duse timp de 10 zile între d-nii Roosevelt şi Litvinov, pune capăt rupturii care a durat 16 ani între cele două mari republici din lume". Trei zile mai tîrziu, acelaşi ziar, după ce subliniază că „nu se poate tăgădui însemnătatea actului de recunoaştere a Rusiei Sovietice de către Statele Unite", relevă: „În cercurile noastre politice şi diplomatice, acordul între Statele Unite şi Rusia Sovietică este privit cu interes şi urmărit cu toată atenţiunea în desfăşurarea lui viitoare sub toate aspectele şi cu toate garanţiile prevăzute în el. Ţinînd seama de obiectivul principal al politicii noastre externe, care este o liberă dezvoltare a fiecărui stat prin armonizarea intereselor reciproce şi pe baza solidă a păcii, orice destindere a raporturilor între state are pentru noi valoarea morală a unui pas înainte spre ţinta finală".

La rîndul său, *Facla*, cu data de 20 noiembrie, sub titlul *Recunoaşterea Rusiei Sovietice — un eveniment mondial*, reproduce o relatare în care, între altele, se subliniază că „înţelegerea realizată

Copertă de mare semnificație a revistei Realitatea ilustrată, numărul din 23 noiembrie 1933

Prima zăpadă în Capitală

între America și Rusia este un eveniment istoric de prim ordin. El constituie poate prima evoluție importantă de la război încoace".

La 13 noiembrie 1933 (de fapt 12 noiembrie, având în vedere practica ziarelor din trecut de a-și antedata apariția), *Dimineața* apare într-un număr festiv, de 128 pagini, cu prilejul inaugurării noului local al editurii și tipografiei, „restaurat și considerabil mărit" (actualul edificiu al Întreprinderii tipografice „Luceafărul"; din str. Const. Mille).

Între cei care semnează în acest număr festiv al zlarului, este și G. Călinescu, care-și amintește de debutul său în presă: „Întîiul articol din cariera mea de publicist mi-a fost publicat de *Dimineața*. Eram student pe atunci și mi-a venit să rezum o scriere economică a lui Arturo Labriola. *Dimineața* mi l-a publicat numaidecît. Am mai dat apoi felurite dări de seamă despre evenimente culturale și toate, fără excepție, mi-au fost publicate". Și criticul continuă: „Nici o gazetă nu a consimțit, necunoscut fiind, să-mi publice nici cel mai mic reportaj cultural, din teama probabil de a nu deveni mai tîrziu un solicitant în redacția gazetei".

Tot în numărul din 13 noiembrie, ziarul amintit publică un interviu cu Maria Const. Mille, soția celui care a fondat, în 1904, *Dimineața*. Evocînd anii primului război mondial, Maria Mille își amintește: „Odată realizat visul lui de intrare în război alături de aliați, a trebuit să părăsim casa, gazeta, țara și să ne refugiem la Petrograd. Aici, la Hotelul „St. Petersburg", Const. Mille se întîlnea zilnic cu marii oameni politici ca Massaryk, Beneș și alții". De aici, Mille a plecat la Paris, unde se aflau și alți români. „Îmi amintesc că aici, într-o zi, la hotelul unde locuiam, a venit Poincaré. Era trist și deprimat; după patru ani de război, ofensiva nemților luase din nou avînt. La un moment dat, Poincaré, luînd de umeri pe Const. Mille, îi zise cu glasul tremurător: «Și totuși vom învinge, d-le Mille, vom învinge!»".

La Paris, Mille a fondat ziarul *La Roumanie*, care milita pentru realizarea marelui deziderat al românilor: unitatea națională. În legătură cu apariția ziarului, soția marelui publicist își amintește: „O femeie cu suflet de bună româncă a fost prima furnizoare a fondurilor cu care s-a creat acest ziar. Soția lui P. Brătășanu, lovită de o cruntă boală muri atunci în Elveția. Ea lăsă o sumă de 50 000 franci [elvețieni] cu expresa dorință de a fi întrebuințată unui scop patriotic românesc. Atunci soțul meu sfătui pe P. Brătășanu să închine această sumă fondării ziarului *La Roumanie*".

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

din Iași, devenită astăzi Liceu Național. Academia Mihăileană a fost cel mai vechi așezământ de cultură superioară din țara noastră. (28 noiembrie)

● Societatea română de matematică a sărbătorit ieri la Facultatea de științe pe d-nii profesori Țițeica și Pompeiu, care au împlinit vîrsta de 60 ani.

● Lecția de deschidere a cursului de diplomatică de la Școala superioară de arhivistică și paleografie, predat de Aurelian Sacerdoțeanu, se va ține la 29 noiembrie și va trata despre Problema transcrierii documentelor românești. (28 noiembrie)

● Din inițiativa unui grup de intelectuali s-au pus bazele unei asociații care va activa pentru promovarea legăturilor culturale între popoarele din Balcani. Noua asociație va purta denumirea „Asociația culturală Nicolae Titulescu" și își va începe activitatea în primele zile ale lunii decembrie. (29 noiembrie)

● Clădirea Palatului Națiunilor, care se ridică în parcul Ariana din Geneva, se lucrează fără încetare. În aripa dreaptă a monumentalei clădiri se va afla biblioteca. Partea centrală va fi rezervată pentru sala de adunare a Societății, care va putea cuprinde 2 600 persoane. Aici se vor afla și 16 săli pentru comisiuni. Toată aripa stîngă va fi consacrată secretariatului, cu cele 500 birouri ale sale, care acoperă o suprafață de 300 metri și va fi în patru etaje. La mansardă se vor găsi un restaurant, o infirmerie, o sală de radiografie și poșta. În subsoluri: sală de cinema, post de radiofonie, instalație pneumatică, caloriferul, ventilatoarele etc. (30 noiembrie)

Dialog cu prof. dr. VICTOR EL-KIK (Beirut)

Centenar Gibran

De curînd ne-a vizitat țara Victor el-Kik, doctor în literatură comparată (arabă și persană) și în filozofie, profesor la catedra de civilizație și literatură arabă și persană de la Facultatea de litere și științe umane a Universității Libaneze. Profesorul Victor el-Kik este în același timp redactor-șef al revistei Hăliyyăt (Actualități).

Cu prilejul acestei vizite, profesorul Victor el-Kik a conferențiat la Asociația de drept internațional și relații internaționale (A.D.I.R.I.) despre personalitatea lui Gibran Halil Gibran, a cărui activitate vestită de poet, prozator, pictor și gînditor are o deosebită importanță pentru cultura libaneză și universală.

Înainte de a-și încheia vizita în țara noastră, prof. dr. Victor el-Kik a avut amabilitatea de a acorda un scurt interviu revistei Magazin istoric.

— Care este rolul istoric jucat de opera lui Gibran Halil Gibran în evoluția conștiinței naționale și sociale a poporului libanez?

— Născut la 10 aprilie 1883 în satul Bșăre din nordul Libanului, Gibran își face studiile la Beirut, continuîndu-le apoi la Paris. Călătorește foarte mult, atît în Orientul Mijlociu cît și în Grecia, Italia și Spania. În 1903, se întoarce la familia sa, stabilită în S.U.A. din 1895. Aici desfășoară o intensă activitate literară și publicistică, participînd în același timp la propagarea culturii arabe în Occident.

Petrecîndu-și prima parte a vieții în mediul r rai libanez, Gibran a cunosc t în amănunt condițiile de viață deosebit de grele impuse Libanului de jugul otoman. Oricine studiază istoria Libanului și a țărilor arabe învecinate spre sfîrșitul secolului XIX și începutul sec. XX observă imediat situația de dezintegrare politică și socială în care se aflau aceste teritorii ale Imperiului otoman, supuse unui regim feudal nemilos și anacronic. Popoarelor asuprite li se impuneau ca limite ale existenței lor materiale și spirituale mizeria, ignoranța și resemnarea. Suferințele lor și exploatarea socială și națională îi împingeau la răscoale sîngeroase, ca de pildă revolta țăranilor din 1858, sub conducerea lui Tanios Șahin.

Întreaga operă a lui Gib an este dominată de ideea revoltei împotriva nedreptății, fie ea politică, religioasă sau socială. Eroii săi sînt martiri ai drepturilor omului, personaje tragice ale luptei pentru eliberarea aocială și spirituală. Opera lui Gibran este o frescă amănunțită a realităților dramatice libaneze din timpul dominației otomane. Pornind de la o analiză matură a acestor realități, Gibran luptă prin operele sale pent u a trezi conștiința poporului libanez, știind că aceasta este prima etapă, obligatorie, în procesul de edificare a noii societăți libaneze, așa cum a visat-o el întotdeauna.

— În ce constă punctul de vedere al lui Gibran asupra progresului istoric al Libanului?

— Încă din primele sale luc ri *(Suflete răzvrătite, Aripi frînte, Lacrimă și zîmbet)*, Gib an cheamă fără încetare la revolta împotriva asupritorilor, prezentînd în imagini violente furia nestăvilită a maselor, față de care manifestă o puternică și constantă afecțiune. Critica sa violentă la adresa celor bogați și puternici este expresia unei gîndiri militante, care nu rămîne la nivelul teoriei, ci se axează pe principiile Revoluției franceze, pe bazele conceptuale ale societăților moderne: libertate, egalitate și fraternitate. În opera sa întîlnim frecvent ecouri ale gîndirii lui Voltaire, Montesquieu, Diderot și, mai ales, Rousseau; în acest sens se vorbește despre el ca unul dintre pionierii noului umanism.

În același timp, atitudinea sa profund realistă și obiecti ă îl determină ca într-un discurs pronunțat la New York, în 1911, să-i avertizeze pe compatrioții săi libanezi împotriva pericolului de a c de, ca înaintașii lor, în protecția pe care le-ar putea-o oferi alte puteri, cerîndu-le ca, în orice situație, să se bazeze în primul rînd pe propriile lor forțe. El proclamă, într-una din lucrările sale, că fiecare om este fiul faptelor sale, că nimeni nu trebuie să-și datoreze situația decît eforturilor proprii.

În încheierea convorbirii, prof. Victor el-Kik a ținut să releve punctele de contact dintre culturile libaneză și română reflectate în istoria relațiilor dintre cele două țări.

— Plec din România profund impresionat de literatura, civilizația, istoria, politica și realitățile acestei țări și, mai p sus de toate, de oamenii din țara Carpaților, a Dunării și a Mării Negre.

Ioana CÂNDEA

ARGUMENTE PENTRU ISTORIE

(Urmare din p. 48)

două zile, am vizitat zidurile Universității în care, la îndemnul tatălui său, Luther a început, în 1501, să studieze dreptul. Era doar începutul unei cariere care avea să-și schimbe brusc traiectoria în conformitate cu firea învățatului de neobosit căutător, frămîntat de neliniști creatoare. Ca jurist, Luther ar fi rămas doar o filă de biografie, un nume oarecare din familia magistraților germani. Luther umanistul, creatorul literar, omul de curaj, reformatorul s-a înscris însă în analele culturii germane, în analele istoriei poporului său. Fiu de miner saxon, Martin Luther a venit la Erfurt pentru a rămîne în istorie. Dar Wittenbergul avea să-l consacre și să-l ridice în panteonul marilor umaniști, al oamenilor de idei, al celor ce au dat noi dimensiuni culturii și istoriei poporului german. Marele său spirit, de largă deschidere către popor, căruia i-a închinat scrierile și pe care l-a îndemnat la înnobilare socială, rămîne veșnic viu.

Istoria îl poate ierta pentru momentele de recul, ca și pentru inconsecvențe. În mare majoritate, opera sa rămîne în posteritate plină de strălucire și consistență.

Anul acesta, Luther este aniversat pentru 500 ani de la naștere. Și tot în 1983, cu ocazia împlinirii a 100 ani de la încetarea din viață, lui Karl Marx i se aduc recunoștința și prețuirea pentru opera sa nemuritoare. Călătoria pe care am făcut-o în Republica Democrată Germană, în cadrul manifestărilor prilejuite de aceste aniversări, a oferit o reală posibilitate pentru a cunoaște în adîncime tradiția umanistă și revoluționară a poporului german, marile și importantele personalități care au îmbogățit cu creațiile lor tezaurul culturii germane și universale.

DIN CRONICUL UNIRII

Iată-ne, așadar, în fața unei noi ediții a concursului *Magazin istoric*, a cărei primă serie de întrebări apare în numărul 200 al revistei. Concursul urmărește să reliefeze fapte și momente din strălucita și eroica luptă pentru unire și libertate a poporului nostru, care trăiește astăzi într-un stat socialist unitar, liber, independent și suveran, întruchipare a idealurilor măreți ale istoriei românești.

De ce l-am intitulat *20 din 200*? Pentru că vor fi *20 întrebări* formulate pe baza articolelor publicate în cele *200 numere* ale revistei, apărute din aprilie 1967 și pînă în prezent. Organizînd astfel această ediție a concursului, am răspuns și propunerilor unui mare număr de cititori care, felicitîndu-ne în preajma apariției numărului 200, și-au exprimat dorința de a participa la un concurs a cărui bibliografie s-o constituie *toate cele 200 numere ale revistei*.

Deci, *20 întrebări din 200 numere*.

Cîteva precizări. Cele două serii de cîte *10 întrebări* vor fi publicate în nr. 11 și 12/1983, respectiv, nr. 200 și 201 ale revistei. Fiecare întrebare va fi însoțită de trei variante de răspuns. Din aceste variante, numerotate *a, b, c*, doar una singură va fi cea corectă: ea urmează a fi indicată ca atare de concurenți. La fiecare întrebare este menționat, între paranteze, anul de apariție a revistei ce trebuie consultată pentru întocmirea răspunsului. Răspunsurile vor fi scrise pe o singură față a unei singure fețe, care va constitui buletinul de participare la concurs.

Acest buletin de participare va fi trimis după publicarea celei de-a doua serii de întrebări, din nr. 201, decembrie 1983, și va cuprinde două coloane verticale, numerotate I, II, corespunzînd celor două serii de întrebări. Pe fiecare coloană se vor scrie de sus în jos numărul întrebării și litera care indică răspunsul corect. De exemplu:

I	II
1 — c	1 — b
2 — b	2 — c
3 — a	3 — a

Modelul de mai sus este, bineînțeles, pur orientativ și nu reprezintă cîtuși de puțin răspunsurile exacte la primele întrebări din fiecare serie.

Nu se vor lua în considerație variantele de răspunsuri.

Împreună cu cele două taloane, care vor fi tipărite în nr. 200 și 201, respectiv, noiembrie și decembrie 1983 ale revistei, răspunsurile la cele 20 întrebări vor fi trimise într-un singur plic pe adresa: *Redacția* Magazin istoric, *Căsuța poștală 1-702, București, str. Intrarea Ministerului, nr. 2, Cod 70 100*, pînă cel mai tîrziu *15 ianuarie 1984* (data ștampilei poștale). Plicurile vor purta mențiunea *Pentru concurs*.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, cîștigătorii vor fi desemnați, ca și la concursurile anterioare, prin tragere la sorți. Numele celor care atașează două sau mai multe serii de taloane vor fi prezente de două sau mai multe ori în urnă.

Datele personale ale concurenților *(nume, adresă, profesie, loc de muncă)* vor fi scrise citeț, cu litere mari de tipar, pe aceeași unică filă.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

PREMIUL 1 un casetofon DANA
PREMIUL 2 un aparat foto ORIZONT
PREMIUL 3 un aparat radio INTERSON
PREMIILE 4- 5 două aparate radio SOLO 300
PREMIILE 6- 10 cinci aparate radio GAMA
PREMIILE 11- 20 10 stilouri HERO
PREMIILE 21- 40 20 serviete
PREMIILE 41- 70 30 seturi diapozitive istorice
PREMIILE 71-120 50 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC
PREMIILE 121-200 80 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

Încheind aici prezentarea concursului *Magazin istoric, 20 din 200*, urăm participanților mult succes!

PRIMA SERIE DE INTREBĂRI

1. În primul număr al *Scînteii* apărut după anii de grea ilegalitate, tovarășul Nicolae Ceaușescu — pe atunci secretar general al Uniunii Tineretului Comunist — a publicat articolul *Tineretul, viitorul poporului*, în care arăta: „Noi vrem ca alături de clasa muncitoare și de poporul român tineretul să contribuie la clădirea unei Românii adevărat libere, democratice și independente... Educat în spiritul luptei antifasciste consecvente, tineretul va contribui la lărgirea și apărarea libertăților democratice... Numai așa poporul român va putea privi cu încredere în viitor, fiind sigur că fiii săi vor ști să apere cu viața lor libertățile și drepturile cîștigate".

La ce dată a apărut articolul din care am citat? (1972)

a) 21 septembrie 1944
b) 1 octombrie 1944
c) 14 noiembrie 1944

2. Martoră a unor evenimente însemnate din istoria Transilvaniei, cetatea din imaginea de mai sus evocă lupta voievozilor transilvăneni pentru autonomia acestei țări românești.

Numele cetății (1982)

a) Bran
b) Făgăraș
c) Deva

3. În ce an a apărut primul număr al revistei cu acest titlu scoasă de August Treboniu Laurian și Nicolae Bălcescu? (1967)

a) 1852
b) 1845
c) 1849

4. Detaliu dintr-un celebru coif de aur, datînd din sec. IV î.e.n., grăitor pentru înalta artă a geto-dacilor.

În ce localitate a fost descoperit? (1969)

a) Coțofenești
b) Agighiol
c) Sîncrăieni

5. În dimineața zilei de 31 martie 1893, în București își deschidea lucrările congresul de întemeiere a partidului politic al proletariatului român, P.S.D.M.R., pe care un mare scriitor îl aprecia drept „evenimentul politic cel mai important în cursul acestor săptămîni și poate cel mai important al anului întreg".

Știți în care sală s-au desfășurat lucrările congresului de constituire a P.S.D.M.R.? (1983)

a) sala Dacia
b) sala Sotir
c) sala Sf. Ionică

6. Înflăcărat luptător pentru unire, B. P. Hasdeu scotea în 1858, la Iași, o gazetă al cărei scop era de a susține „mai înainte de toate marele princip național al unirii Principatelor române".

Cum se intitula publicația? (1970)

a) România
b) Dacia
c) Unirea

7. Mărturie impresionantă a istoriei geto-dacilor în lupta lor pentru apărarea pămînturilor țării, Columna lui Traian este, totodată, un remarcabil monument artistic în care sînt evocate scene din războaiele dacice, cuprinzînd 124 episoade și peste... x figuri.

Cîte figuri? (1967)

a) 1 200
b) 1 800
c) 2 500

8. Ce eveniment evocă tabloul pictorului C. Lecca, de unde este reprodus acest detaliu? Este vorba despre o

pictură care-l reprezintă pe Mihai Viteazul într-unul din momentele istorice importante ale domniei sale, care au marcat drumul spre înfăptuirea unității statale a celor trei țări române. **(1969)**

a) Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia
b) Bătălia de la Călugăreni
c) Primirea voievodului de către locuitorii Iașului

9. Conștiința unității de neam a românilor este prezentă în operele cronicarilor din sec. XVII-XVIII, unul dintre aceștia notînd într-o scriere a sa: „Însă rumâni înțeleg nu numai ceștia de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt și moldovenii și toți cîți și într-altă parte se află și au această limbă... tot unii sînt".

Autorul și titlul scrierii. (1971)

a) **Constantin Cantacuzino**, Istoria Țării Românești
b) **Dimitrie Cantemir**, Historia Moldo-Valahica
c) **Miron Costin** De neamul moldovenilor

10. Între mărturiile documentare inedite prezentate de revistă încă de la primul număr, din aprilie 1967, se află și cele privind Războiul de Independență din 1877-1878, larga participare a maselor populare la ceea ce un om politic al vremii numea: „irezistibila mișcare națională care determinase țara să-și proclame independența".

Numele lui. (1967)

a) M. Kogălniceanu
b) I.C. Brătianu
c) N. Fleva

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Publicăm în această Poştă Magazin istoric 200 cîteva dintre gîndurile pe care cititorii noştri au ţinut să ni le împărtăşească.

VOCAŢIA DE PACE A ROMÂNILOR

ADRIAN EM. POPESCU, învăţător pensionar, din com. Covrigi, jud. Gorj: Aşteptăm cu mult interes fiecare număr al revistei. Din paginile ei vedem cît de buni, de pricepuţi, de curajoşi, de iubitori ai pămîntului patriei şi ai neamului, cît de înţelept au procedat în situaţii din cele mai grele, mulţi dintre bărbaţii de stat, aceia pe care istoria i-a ales în fruntea poporului nostru.

Am trăit cele două războaie mondiale şi am cunoscut din plin ce înseamnă tragedia războiului pentru popoare. De aceea sîntem mîndri că bărbatul ales de 18 ani în fruntea partidului şi poporului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, este un neobosit luptător pentru pace. Fie ca înţeleapta politică de pace a României socialiste, a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretarul general al partidului, să triumfe şi lumea să înfrîngă pentru totdeauna pornirile războinice.

EXAMEN DE STAT CU MAGAZIN ISTORIC

O emoţionantă mărturie a dragostei şi ataşamentului faţă de Magazin istoric este cuprinsă în scrisoarea prof. N. BÂRSAN, din Sighişoara, din care reproducem cîteva fragmente: Fiul meu Nicolae N. Bârsan a urmat între 1975 şi 1980 Facultatea de istorie-filozofie din Cluj-Napoca, cursuri fără frecvenţă, absolvind-o cu o medie peste 9. Lucrarea de diplomă a fost notată cu 10. Subiectul ei: **Magazin istoric — studiu monografic cu indice analitic selectiv 1975-1979.** Lucrarea a fost condusă de lector univ. dr. Marcel Ştirban şi a fost bine apreciată de colectivul decanatului. Din cele 5 exemplare dactilografiate (160 pagini), 4 au fost oprite la Facultate şi la Biblioteca Universităţii.

Reuşita lucrării este, după părerea revistei noastre, cu atît mai semnificativă cu cît ea a fost elaborată în condiţii deosebite. Citâm în continuare din scrisoarea corespondentului sighişorean: Fiul meu este invalid gradul I. Spre sfîrşitul anului IV de facultate, şi-a pierdut vederea aproape total, în prezent fiind nevăzător. Dar nu a încetat să se pregătească, cu sprijinul meu, care îi citeam şi îi înregistram la magnetofon.

Lucrarea prezintă fişele bibliografice (titlu, autor, numărul şi anul apariţiei, pagina, însoţite de un succint rezumat) a 1 062 articole apărute în Magazin istoric între 1975 şi 1979. Materialul este organizat în patru mari secţiuni: Introducere (începuturile presei istorice româneşti, revista Magazin istoric în contextul publicisticii istorice contemporane), Istoria României, Istoria universală, Indici (tematic şi de autori).

Citâm din partea introductivă a monografiei, din considerente de spaţiu numai un scurt fragment: Marele public a primit cu încredere şi entuziasm apariţia revistei **Magazin istoric** care apare din aprilie 1967 fără întrerupere şi a sprijinit-o prin colaborări, comunicări, completări la articole, aprecieri, sugestii şi propuneri, participări la concursuri. Colegiul şi colectivul redacţiei întreţin un permanent dialog cu cititorii revistei, care sînt oameni ai muncii de toate categoriile, naţionalităţile şi vîrstele, din toate zonele ţării şi din diferite alte ţări ale globului.

Felicitărilor pentru lucrarea întocmită le adăugăm şi urările noastre de multă sănătate şi putere de muncă pentru prof. Nicolae N. Bârsan care, în prezent, este profesor preparator la o şcoală de nevăzători din Cluj-Napoca.

16 şi 200

Inginer electrotehnic PETRU R. CONDURAT, din Craiova, inspector tehnic la Inspectoratul teritorial Craiova: În aprilie 1983 s-au împlinit 16 ani de la apariţia primului număr al revistei **Magazin istoric**, iar acum apare al 200-lea număr al revistei. Doresc şi eu, cu acest prilej, să felicit întregul colectiv redacţional, colaboratorii şi sprijinitorii activităţii revistei, pentru munca depusă de propagare şi relevare a adevărului istoric privind trecutul îndelung încercat şi prezentul glorios al minunatului nostru popor, colabora ea şi solidaritatea cu celelalte popoare.

CONSTANTIN DAICOVICIU INEDIT

EMANOIL SAFIR, din Bucureşti: În 1947, am descoperit în curtea castelului baronului Ioan Iozica, din com. Brănişca, jud. Hunedoara, o piatră cu o inscripţie romană. Am transcris textul inscripţiei şi m-am adresat regretatului acad. prof. Constantin Daicoviciu — pe atunci preşedinte al Comisiei Monumentelor istorice — care, descifrînd textul latin l-a şi tradus şi i-a făcut o scurtă prezentare. Scrisoarea savantului, inedită, o ofer spre publicare revistei **Magazin istoric**, ajunsă la numărul său 200, în semn de admiraţie şi cinstire pentru trecutul istoric al poporului român şi de omagiu adus memoriei lui C. Daicoviciu (de la a cărui moarte s-au împlinit 10 ani), semnatar al unui emoţionant cuvînt la primul număr al Magazinului istoric:

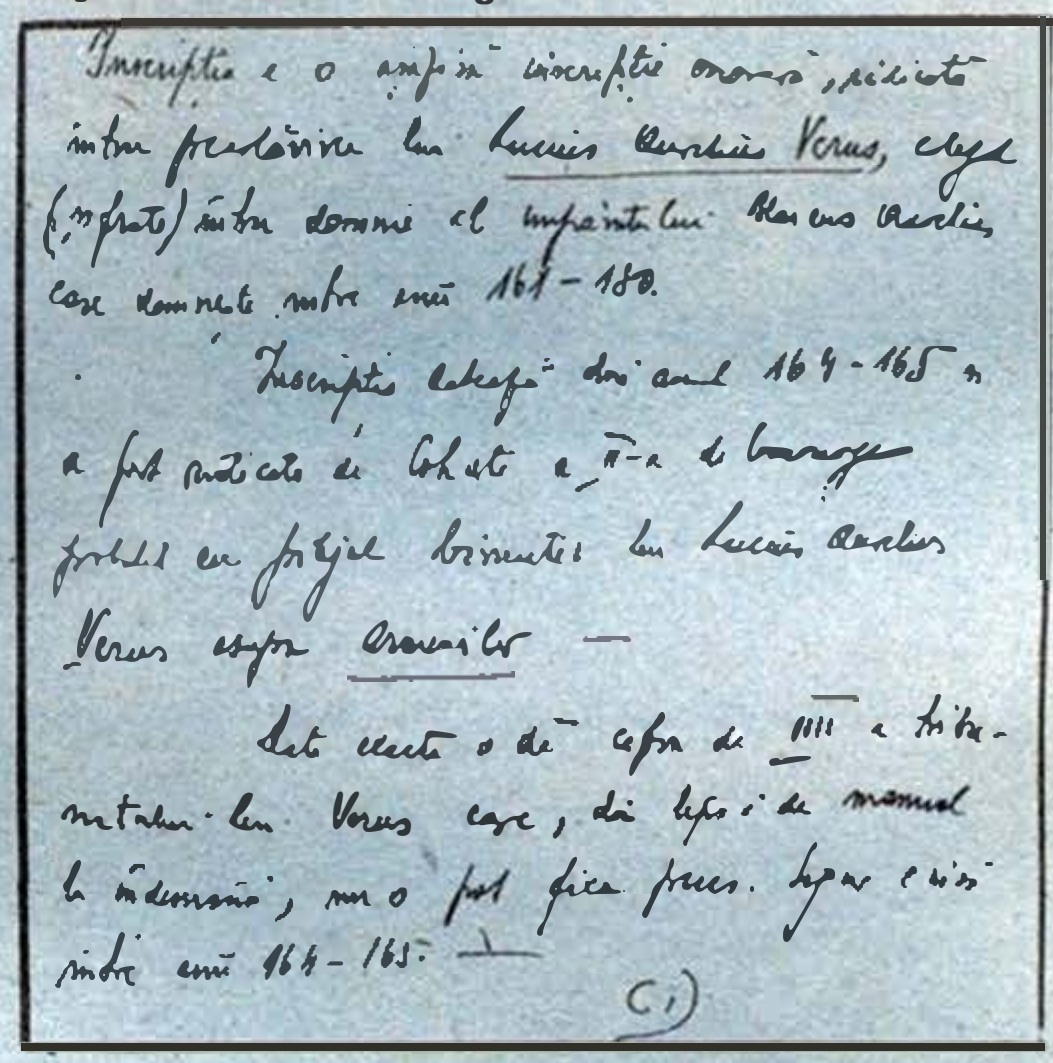

IMP(eratori) CAES(ari) DIVI ANTONI(ni) F(ilio) (Divi) HAD(riani) NEP(oti) DIVI TRAI(ani) PART(hici) PRONEP oti) DIVI NERVAE ADNEP(oti) L(ucio) AUREL(io) VERO AUG(usto) ARMENIACO TRI (unicia) POT(estate) (quartum) CO(n)s(uli) (iterum) PROCO(n)s(uli) COH(ors) (secunda) FL(avia) COMMAG(enorum).....
[Traducere] „Împăratului Cesar Lucius Aurelius Verus, fiu al divului Antoninus, nepot al (divului) Hadrianus, strănepot al divului Traian, biruitorul parţilor, stră-strănepot al divinului Nerva; Augustului (împărat), biruitor al armenilor, tribun al poporului a patra oară, consul a două oară, proconsul [închină acest monument] Coborta II-a Flavia a ommagenilor (recrutată din Commageni)".

Inscripţia e o aşa-zisă inscripţie onorară, ridicată întru proslăvirea lui Lucius Aurelius Verus, colegul (şi frate) întru domnie al împăratului Marcus Aurelius, care domneşte între anii 161-180.

Inscripţia datează d n anul 164-165 şi a fost ridicată de Cohorta a II-a de Commageni, probabil cu prilejul biruinţei lui Lucius Aurelius Verus asupra armenilor.

Data exactă o dă cifra de IIII a tribunatului lui Verus care, din lipsă de manual la îndemînă, nu o pot fixa precis. Sigur e însă între anii 164-165.

C.D.

AŞTEPTĂM CU NERĂBDARE

AL. BORZAŞI, jurist, din Turda: Vă mulţumim şi vă felicităm pentru această deosebită sursă de cultură istorică — revista **Magazin istoric**. Atît eu, cît şi fiica mea, Maria-Elena, elevă în clasa a X-a, fiind îndrăgostiţi de istorie, avem o satisfacţie deosebită cînd recitim revistele din colecţia noastră. Preocuparea pentru îmbogăţirea cunoştinţelor de istorie, la care revista ne ajută mult, este realizată şi prin intermediul concursurilor **Magazin istoric**. Aşteptăm cu nerăbdare numerele viitoare ale revistei, organizarea altor concursuri.

CONTENTS (Romanian History) I. POPESCU-PUŢURI From Dacian King Burebista's Era to Ceauşescu's Age ● GH. DAVID The Prince's Court in Jassy ● I. DUMITRIU-SNAGOV In Vatican Library: A Print from Alba Iulia ● D. BERINDEI 1888: Bülow Reports to Bismarck from Bucharest ● THE XV-th ICHS: HÉLÈNE AHRWEILER (France) History — Instrument of Hope ● P. SCHUSTER-STEIN 1583: The Saxon Municipal Statutes in Transylvania ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. POPESCU-PUŢURI Du siècle du roi dace Burebista à l'époque Ceauşescu ● GH. DAVID La Cour princière à Jassy ● I. DUMITRIU-SNAGOV Une estampe d'Alba Iulia au Vatican ● D. BERINDEI 1888: Bülow renseigne Bismarck de Bucarest ● LE XV-e CISH: HÉLÈNE AHRWEILER (France) L'histoire, un instrument de l'espoir ● P. SCHUSTER-STEIN 1583: Les Statuts municipaux des Saxons de Transylvanie ● À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ПОПЕСКУ-ПУЦУРИ От века дакийского короля Буребисты до эпохи Чаушеску ● Г. ДАВИД Яссы — стольный град ● И. ДУМИТРИУ-СНАГОВ Эстамп из Алба Юлии во Ватикане ● Д. БЕРИНДЕЙ 1888. Бюлов докладывает Бисмарку из Бухареста ● XV МКИН: ЭЛЕН АРВЕЛЕР (Франция) История — оружие надежды ● П. ШУСТЕР-ШТАЙН 1583. Саксские городские уставы в Трансильвании ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I. POPESCU-PUŢURI Vom Jahrhundert Burebistas, König der Daker, bis zur Epoche Ceauşescu ● GH. DAVID Die Fürstenresidenz in Jassy ● I. DUMITRIU-SNAGOV Eine Stampe aus Alba Iulia im Vatikan ● D. BERINDEI 1888. Bülow berichtet Bismarck aus Bukarest ● DER XV. IKGW: HÉLÈNE AHRWEILER (Frankreich) Die Geschichte — eine Waffe der Hoffnung ● P. SCHUSTER-STEIN 1583. Die sächsischen Munizipalstatute in Siebenbürgen ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) I. POPESCU-PUŢURI Desde el siglo del rei de los dacios Burebista a la época Ceauşescu ● GH. DAVID La residencia principesca de Iaşi ● I. DUMITRIU-SNAGOV Una estampa de Alba Iulia en Vaticano ● D. BERINDEI 1888. Desde Bucarest, Bülow informa a Bismarck ● EL XVº CICH: HÉLÈNE AHRWEILER (Francia) La historia—un arma de la esperanza ● P. SCHUSTER-STEIN 1583. Los estatus municipales sajones en Transilvania ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ILEXIM – Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136–137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la orase şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

62427